

ORTA VADELİ PROGRAM 2025-2027

KKTC BAŞBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1.DÜNYA VE KKTC EKONOMİSİNDE GELİŞMELER	2
1.1 DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER	2
1.1.1 Küresel Ekonomik Büyüme	2
1.1.2 Küresel Ticaret Dinamikleri.....	4
1.1.3 Küresel Enflasyon	6
1.1.4 Küresel İşsizlik.....	7
1.2 KKTC EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER.....	9
1.2.1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nın Bileşimi.....	9
1.2.2. Ekonominin Genel Dengesi.....	13
1.2.3. Sabit Sermaye Yatırımları	15
1.2.3.1. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	15
1.2.3.2. Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibariyle Dağılımı.....	17
1.2.4. Finansman Dengesi	18
1.2.4.1. Kamu Kesimi Genel Dengesi	18
1.2.4.2. Kamu Borç Stoku	20
1.2.4.3. Devlet Bütçe Dengesi.....	22
1.2.5. Ödemeler Dengesi	25
1.2.6. Enflasyon.....	27
1.2.7. Bankacılık.....	29
1.2.7.1. Banka Mevduatları	30
1.2.7.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri.....	30
1.2.7.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri	31
1.2.7.2. Krediler.....	32
1.2.8. İstihdam.....	33
2. TEMEL AMAÇ	35
3. MAKROEKONOMİK POLİTİKA VE HEDEFLER	37
3.1. PROGRAM DÖNEMİ HEDEF VE GÖSTERGELERİ	37
3.1.1. Büyüme ve İstihdam.....	37
3.1.2. Ödemeler Dengesi	38
3.1.3. Enflasyon.....	38
3.2. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR	38
3.2.1. Büyüme ve İstihdam.....	38
3.2.2. Kamu Maliye Politikası.....	40

3.2.2.1. Kamu Harcama Politikası.....	40
3.2.2.2. Kamu Yatırım Politikası.....	41
3.2.2.3. Kamu Gelir Politikası.....	42
3.2.2.4. Kamu Borçlanma Politikası.....	44
3.2.2.5. Kamu Mali Yönetimi ve Denetim	44
3.2.3. Ödemeler Dengesi	45
4. PROGRAM DÖNEMİ GELİŞMELERİ.....	47
4.1. REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI.....	47
4.1.1. İş Ortamının İyileştirilmesi	47
4.1.2. Ekonomide Kayıt Dışılığın Azaltılması	48
4.1.3. Finansal Sistemin Geliştirilmesi.....	50
4.1.4. Enerji Altyapısının Geliştirilmesi.....	51
4.1.5. Ar-Ge Çalışmalarının Yaygınlaştırılması.....	52
5. SEKTÖREL İLKE VE POLİTİKALAR.....	53
5.1. TARIM.....	53
5.1.1. Ormanlık.....	54
5.1.2. Su.....	55
5.2. SANAYİ.....	57
5.2.1. Taşocakçılığı	58
5.2.2. Enerji	59
5.3. İNŞAAT	61
5.4. TİCARET	63
5.5. TURİZM.....	64
5.6. ULAŞTIRMA – BİLGİ VE İLETİŞİM	67
5.6.1. Ulaştırma	67
5.6.2. Bilgi ve İletişim.....	71
5.7. EĞİTİM.....	71
5.7.1. Yükseköğretim	71
5.7.2. Ortaöğretim ve İlköğretim.....	73
5.8. GENÇLİK.....	75
5.9. SPOR	77
5.10. KÜLTÜR.....	79
5.11. SAĞLIK	81
5.12. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK	86
5.13. ÇEVRE.....	90

5.14. FİZİKİ PLAN	92
5.15. İSKAN	93
5.16. KOOPERATİFÇİLİK	95
5.17. İDARİ ÖRGÜTLENME.....	96
5.18. YEREL YÖNETİMLER	98
5.19. BEŞERİ KAYNAKLAR	99
EK TABLOLAR.....	103
EK TABLO-1 TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER	103
EK TABLO-2 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER (1977 YILI FİYATLARIYLA)	104
EK TABLO-3 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER (CARİ FİYALARLA)	105
EK TABLO-4 ÖDEMELER DENGESİ	106
EK TABLO-5 EKONOMİNİN GENEL DENGESİ	107
EK TABLO-6 SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ KESİMLER İTİBARIYLA DAĞILIMI	108
EK TABLO-7 HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETİ TEMEL GÖSTERGELERİ.....	108
EK TABLO-8 DEVLET BÜTÇESİ DENGESİ	109
EK TABLO-9 TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ.....	109

TABLO LİSTESİ

<i>Tablo 1 - Küresel Ekonomilerin GSYİH Büyüme Oranları (%)</i>	4
<i>Tablo 2 - Küresel Ticaret Hacmi Değişimleri (%)</i>	6
<i>Tablo 3 - Türkiye Cumhuriyeti Temel İşgücü Göstergeleri (%)</i>	9
<i>Tablo 4 - GSYİH'daki Sektörel Gelişmeler</i>	12
<i>Tablo 5 - Ekonominin Genel Dengesi</i>	14
<i>Tablo 6 - Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı</i>	16
<i>Tablo 7 - Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı</i>	17
<i>Tablo 8 - Kamu Kesimi Genel Dengesi</i>	19
<i>Tablo 9 – Kamu Borç Stoku</i>	21
<i>Tablo 10 – Devlet Bütçe Dengesi</i>	23
<i>Tablo 11 - Ödemeler Dengesi</i>	26
<i>Tablo 12 - Gerçekleşen Tüketici Fiyatları Endeks Değişimleri</i>	28
<i>Tablo 13 - Mevduat Gelişmeleri</i>	31
<i>Tablo 14 - Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı</i>	32
<i>Tablo 15 - Hane Halkı İşgücü Anketlerine Göre Temel Göstergeler (2020-2022)</i>	34

GRAFİK LİSTESİ

<i>Grafik 1 - Küresel Ekonomilerin GSYİH Büyüme Oranları (%)</i>	4
<i>Grafik 2 - Küresel Ekonomilerde Yıllık Enflasyon Oranı Değişimleri (%)</i>	7
<i>Grafik 3 - Küresel Ekonomiler İşsizlik Oranları (%)</i>	8
<i>Grafik 4 - KKTC GSYİH Reel Büyüme Oranları (%) 1998-2023</i>	9
<i>Grafik 5 - GSYİH Dağılımı 2018 - 2023 Yılları Arası (Cari Fiyatlarla % Pay)</i>	11
<i>Grafik 6 - Kesimler İtibarı ile Sabit Sermaye Yatırımları</i>	18
<i>Grafik 7 - Kamu Toplam Borç Stoku</i>	21
<i>Grafik 8 - Yıllar İtibarıyla Devlet Bütçe Dengesi Ana Kalemlerinin GSYİH İçindeki Yüzde Payları</i> ... 24	
<i>Grafik 9 - KKTC Tüfe ve Döviz Kurları Yıllık Değişimi</i>	28
<i>Grafik 10 - KKTC Tüfe ve Akaryakıt Yıllık Değişimi</i>	29

BAKANLAR KURULU KARARI

2025-2027 DÖNEMİ ORTA VADELİ PROGRAM

(Önerge No:281/2025)

(KKTCBb.)

KARAR SAYISI: Ü(K-I)257-2025

Bakanlar Kurulu, önergede belirtilenler ışığında, Devlet Planlama Örgütü tarafından hazırlanan ve ekte sunulan 2025-2027 Orta Vadeli Program Taslağı'nı onaylayarak, Resmi Gazete 'de yayımlanmasına karar verdi.

19.02.2025

GİRİŞ

Orta Vadeli Program (OVP), küresel ve ulusal ekonomideki gelişmelerin analiz edildiği ve içerdiği bilgiler ile ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkı sağlayacak makroekonomik hedef ve öncelikli ulusal politika önerilerini sunan bir dokümandır. Bu çerçevede, kamu, özel sektör ve toplumun geneli için orta vadeli bir perspektif ve hedef birliği sağlamaya hizmet ederek, ortak hedeflere dönük iş birliğine katkıda bulunacaktır.

OVP 2025–2027, hazırlanmakta olan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (2025-2029) “İstikrarlı ve güçlü büyüyen, rekabetçi ve yüksek katma değerli üretim kapasitesinin artırıldığı, yaşanabilir mekanlar ve sürdürülebilir bir çevre ile nitelikli ve sağlıklı insan, güçlü toplum yaratmaya odaklanan ve uluslararası iş birliği artırılmış bir Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti” vizyonu ile uyumlu bir şekilde hazırlanmıştır.

Orta Vadeli Program, politik, teknolojik ve sosyoekonomik gelişmelerin oluşturabileceği risk ve tehditler dikkate alınarak önlem alıcı, yaratabileceği fırsatlar tespit edilerek teşvik edici olma özelliği taşımakla birlikte koyduğu hedefler ve ulusal politika önerileri ile Kalkınma Planı'nın orta ve uzun süreli hedeflerinin gerçekleşmesine katkı sağlayarak yol gösterecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA VE KKTC EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

1.1 Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler

Tüm dünyayı etkisi altına alan pandeminin yarattığı olumsuz ekonomik koşulların ardından Rusya-Ukrayna savaşının başlaması, İsrail'in Gazze'yi işgali ve komşuları ile yaşamakta olduğu çatışmalar ve uluslararası arz – talep dengesinin bozulmasına ilaveten etkileri halen devam eden enflasyon krizine rağmen, 2024 yılı göstergeleri küresel ekonominin direnç göstererek resesyondan kaçındığı görülmektedir. 2022 yılında tavan yapan enflasyon rakamlarının, dünya ithalatının, özellikle teknoloji sektöründe Asya ülkeleri tarafından karşılanmasıyla hızla düştüğü gözlemlenmektedir.

Üretim açığının düşmeye başlaması ve birçok ülkede enflasyon oranlarının merkez bankası hedeflerine yaklaşması ile birlikte, birçok ülkenin mali ve para politikası uygulamalarında değişikliğe gitmeleri beklenmektedir. Özellikle gelişmiş ekonomilerde, 2024 ve 2025 yılları için politika faizlerinde düşüşe geçilmesi, mali politikalarda ise sıkılaştırma eğilimi öngörülmektedir. Buna karşın gelişmekte olan ekonomilerde ise nispeten gevşek mali duruşun devam etmesi beklenmektedir.

1.1.1 Küresel Ekonomik Büyüme

Dünya son yıllarda, iklim değişikliği, enflasyon, çatışmalar ve gıda güvensizliği de dahil olmak üzere benzeri görülmemiş krizlerle karşı karşıya gelmekte ve bu krizlerden en çok kırılgan ekonomik koşullara sahip olan gelişmekte olan ülkeler etkilenmektedir. Düşüşe geçen büyüme beklentileri ve sıkılaştırılan mali kaynaklar, ülkelerin bu krizlerle başa çıkmasının ve uzun vadeli kalkınma politikalarına yatırım yapmasının önünde engel oluşturmaktadır.

IMF (Uluslararası Para Fonu) Ekim 2024 Dünya Ekonomik Görünümü (WEO) raporunda, küresel büyümenin 2024 ve 2025 yıllarında %3.2 olacağı öngörüsü yinelenmiştir. Nüfusun

giderek yaşlanması, üretkenliğin zayıflaması gibi olumsuzluklar potansiyel büyümeyi engellemektedir. Bunun yanı sıra artan jeopolitik gerginliklerin ticaret ve yatırım üzerinde baskı yaratarak tedarik zincirlerini tehdit etmekte ve uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır.

Gelişmiş ekonomilerde büyümenin önümüzdeki çeyreklerde birbirine yaklaşması beklenmektedir. Pandemi sonrası dönemde belirgin bir şekilde yavaşladığı görülen büyüme oranlarının 2029 yılına kadar %1.7 ve %1.8 oranlarında kalması beklenmektedir.

2024 yılı ilk çeyreği verilerine göre, Avrupa kıtasında hizmet sektörü öncülüğünde ekonomik büyüme hız kazanmıştır. IMF'nin ekim ayında yayınlanmış olan Küresel Ekonomik Görünüm raporuna göre, Avrupa kıtasındaki büyüme oranının 2024 yılında %0.8 ve 2025 yılında %1.2 olması beklenmektedir. Bu oranlar, artan reel ücretler sayesinde daha güçlü tüketimin yanı sıra, bu yıl para politikasının kademeli olarak gevşetilmesiyle birlikte finansman koşullarında rahatlama meydana gelerek yatırımların yükseleceği beklentisiyle desteklenmektedir. Bununla birlikte, imalat sektöründe kırılmanın devam etmesi, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde toparlanmanın daha yavaş olduğuna işaret etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 2024 yılında %2.8 olarak tahmin edilen büyüme oranının yavaşlayarak 2025 yılında %2.2'ye gerilemesi beklenmektedir. Avrupa kıtasından farklı olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde mali politikalar kademeli olarak sıkılaştırma yönünde adımlar atılırken ve soğuyan işgücü piyasasının tüketimi yavaşlatmasının etkisiyle, ekonomik büyüme oranlarında gerileme yaşanması beklenmektedir.

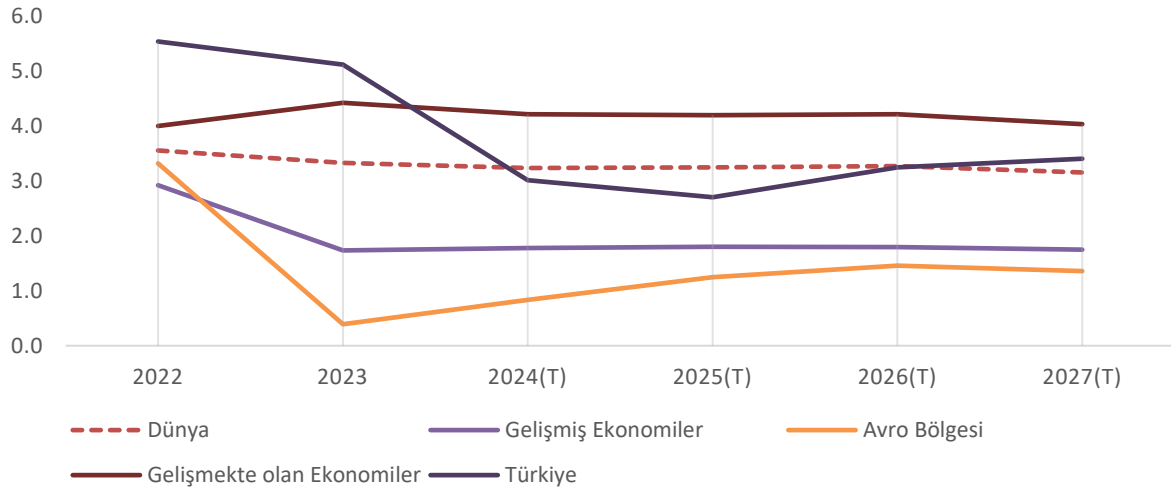
Türkiye Cumhuriyeti'nde para politikası ve mali duruşta önemli ölçüde sıkılaştırmaya gidilmesi, iç talepte düşüşe ve ekonomik büyümede yavaşlamaya neden olmuştur. Politikadaki bu değişiklikle birlikte, enflasyon başta olmak üzere, ekonomik dengesizliklerin kademeli olarak azalmasına olanak sağlaması beklenmektedir. Enflasyon zorlukları halen devam etmekte olmasına rağmen Ar-Ge, dijital dönüşüm ve Endüstri 4.0 girişimlerine odaklanması, Türkiye'nin önde gelen bir küresel ekonomi olma vaadini desteklemektedir. 2023 yılında %5.1 olarak gerçekleşen ekonomik büyüme oranının, TC Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan 2024-2026 yılı Orta Vadeli Programına göre 2024 yılında %3.5 ve 2025 yılında ise %4.0 olacağı tahmin edilirken, IMF tarafından hazırlanan Küresel Ekonomik Görünüm (Ekim 2024) raporuna göre ise 2024 yılında %3.0 ile 2025 %2.7 oranında büyüme gerçekleşeceği öngörülmüştür.

Tablo 1 - Küresel Ekonomilerin GSYİH Büyüme Oranları (%)

	2022	2023	2024(T)	2025(T)	2026(T)	2027(T)
Dünya	3.6	3.3	3.2	3.2	3.3	3.2
Gelişmiş Ekonomiler	2.9	1.7	1.8	1.8	1.8	1.7
Avro Bölgesi	3.3	0.4	0.8	1.2	1.5	1.4
Gelişmekte olan Ekonomiler	4.0	4.4	4.2	4.2	4.2	4.0
Türkiye	5.5	5.1	3.0	2.7	3.2	3.4

Kaynak: IMF (Ekim 2024), (T): Tahmin

Grafik 1 - Küresel Ekonomilerin GSYİH Büyüme Oranları (%)

Kaynak: IMF (Ekim 2024), (T): Tahmin

1.1.2 Küresel Ticaret Dinamikleri

Enflasyonun kalıcı etkileri ve yüksek enerji fiyatlarının arz – talep dengesi üzerinde yarattığı baskı nedeniyle 2023 yılında küresel ticaret hacminde küçülme gerçekleşmiştir. Buna rağmen pandemi sonrası yaşanan ekonomik şoktan sonra öngörülenden erken toparlama gösteren küresel üretim ve ticaretin dikkat çekici derecede dirençli olduğu görülmektedir.

Enflasyon, özellikle gelişmiş ekonomilerde reel hane halkı gelirlerini azaltmış ve firmaların kazançlarını daraltmıştır. Bu da ticari mallara olan talepte düşüşe neden olmuştur. Özellikle Avrupa ülkelerinde ekonomi, Rusya Ukrayna savaşı nedeniyle kesintiye uğrayan doğal gaz ithalatına olan bağımlılığı nedeniyle yüksek enerji fiyatlarından ağır darbe almıştır. Bu kapsamda, 2023 yılında dünya genelinde enflasyon ile mücadele çerçevesinde merkez

bankaları sıkı para politikası uygulamalarına yönelmiş ve faiz oranlarını son yılların en yüksek seviyelerine çıkartmıştır.

Dünya Ticaret Örgütü tarafından yayınlanan 2023 yılı raporuna göre, Avrupa kıtasında ihracatta ve ithalatta sırasıyla %2.6 ve %4.7 oranlarında düşüş gözlemlenmiştir. Kuzey Amerika kıtasında ihracat hacminde %3.7 oranında büyüme, ithalatta ise %2.0 oranında düşüş gerçekleştiği, Güney Amerika kıtasında ihracat hacminde %1.9 oranında büyüme, ithalatta ise %3.1 oranında düşüş gerçekleştiği kaydedilmiştir. Asya ülkelerinde her iki ticaret hacminin bir önceki yıl ile benzer oranlarda seyrettiği görülmektedir. Türkiye’de ise ithalat hacminde %0.3 oran ile 2022 yılına kıyasla değişim gözlemlenmezken, ihracat oranında %12.7 ile önemli ölçüde artış gerçekleştiği kaydedilmiştir.

İmalat malları ticaretinden farklı olarak geçtiğimiz yılda hizmet ticaret hacminde büyüme gerçekleştiği kaydedilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) raporuna göre 2023 yılında hizmet sektöründe %9 oranında genişleme gerçekleşmiş ve bu artışta en önemli faktör ise seyahat harcamaları olduğu kaydedilirken en düşük etkenin ise taşımacılık sektörü olduğu belirtilmiştir.

2024 yılı dünya ticaret dinamikleri, mevcut küresel gelişmeler, teknolojik yenilikler, jeopolitik olaylar ve çevresel faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir. Tedarik zinciri dönüşümü, dijital ticaretin yükselişi, jeopolitik gerilimler ve ticaret savaşları, çevresel ve sürdürülebilir ticaret, yeni ticaret anlaşmalarının imzalanması, küresel ekonomik koşullar bazı önemli ticaret dinamikleri olarak görülmektedir.

Önümüzdeki yıllarda özellikle gelişmiş ekonomilerde enflasyonun düşüşe geçmesi ve reel ücretlerde artış gerçekleşmesi öngörülerek, küresel ticaret hacminde büyüme beklenmektedir. DTÖ'nün 2024 yıllık raporuna göre, mal ticareti hacminin 2024'te %2.6, 2025'te ise %3.3 oranına yükseleceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte raporda, ülkelerin korumacı ekonomik politika uygulamaya devam etmesi ve Orta Doğu ve Avrupa’da süregelen jeopolitik çatışmalar ise küresel ticaret aktivitelerini negatif yönde etkileyecek riskler olarak göz önünde bulundurulmaktadır.

Tablo 2 - Küresel Ticaret Hacmi Değişimleri (%)

	2020	2021	2022	2023	2024(T)	2025(T)
Dünya Ticari Mal Ticaret Hacmi	-5	9.6	3	-1.2	2.6	3.3
İthalat	-4.7	8.6	2.3	-0.6	2.9	3
Kuzey Amerika	-9.2	6.4	3.8	3.7	3.6	3.7
Güney Amerika	-5	6.6	2.9	1.9	2.6	1.4
Avrupa	-7.7	8.1	3.7	-2.6	1.7	2.8
Orta Doğu	-6.5	-0.8	6.6	-1.6	3.5	2.2
Asya	0.6	13.1	0.4	0.1	3.4	3.4
İhracat	-5.3	10.5	3.7	-1.8	2.3	3.6
Kuzey Amerika	-5.2	11.9	5.7	-2	1	3.3
Güney Amerika	-9.6	24.8	4.2	-3.1	2.7	3.4
Avrupa	-7.2	8.8	6	-4.7	0.1	3.1
Orta Doğu	-9.7	13.8	14.1	9.8	1.2	2.1
Asya	-1	10.5	-0.7	-0.6	5.6	4.7

Kaynak: DTÖ (2024), (T): Tahmin

1.1.3 Küresel Enflasyon

Son yıllarda küresel boyutta yaşanan arz talep dengesi bozukluğu ile birlikte enerji fiyatlarının artması, dünya çapında enflasyon krizine sebep olmuştur. Artan mal ve hizmet fiyatları ile faiz oranları, başta hane halkı reel gelirlerindeki düşüş olmak üzere işletmelerin maliyetlerinin yükselmesinde ve dolaylı olarak tüketim ve yatırımların kısıtlanmasında önemli ölçüde rol oynamıştır. Fiyat istikrarının hedeflenen seviyeye ulaşması için henüz tüm engeller ortadan kalkmamış olsa da enflasyonun kademeli olarak düşmeye devam edeceği öngörülmektedir.

IMF'nin Ekim 2024 Küresel Ekonomik Görünüm raporuna göre 2023 yıl sonunda %6.7 olarak gerçekleşen küresel enflasyon oranı, 2024 yılında %5.8'e ve 2025 yıl sonunda ise %4.3'e gerilemesi beklenmektedir. Buna göre Gelişmiş Ekonomilerin 2024 ve 2025 yıllarında enflasyon oranları sırasıyla %2.6 ve %1.9 olması tahmin edilirken, Gelişmekte Olan Ekonomilerin 2024 yılında %7.9, 2025 yılında ise %5.9 oranına gerileyeceği hesaplanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise 2023 yılında %53.9 olarak gerçekleşen TÜFE oranının 2024 yıl sonunda artarak %60.9'a yükselmesi, buna karşın 2025 yılında ise, son iki yıldır sıkı bir şekilde uygulanmaya devam eden dezenflasyon politikaları sonucunda %32.9 oranına gerilemesi öngörülmektedir.

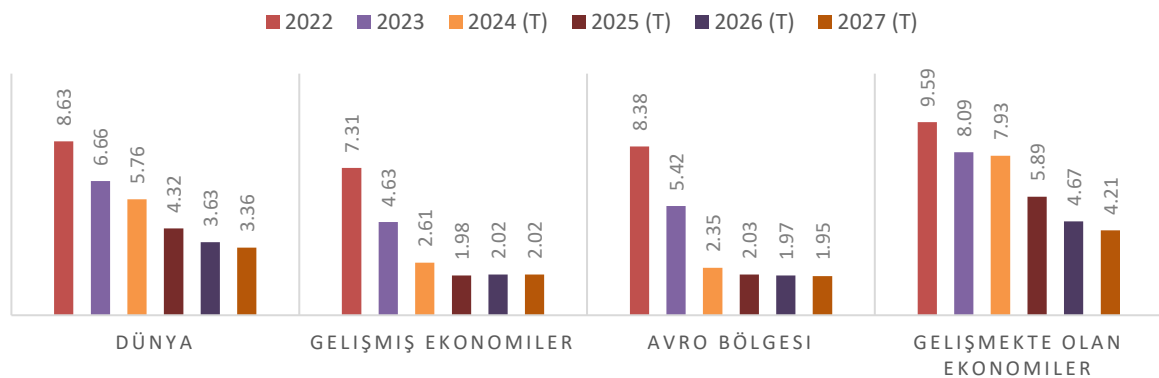
Yakın vadede enflasyon oranlarında beklenen gerilemenin özellikle enerji fiyatlarında yaşanan büyük çaplı şoklar üzerinde rahatlama sağlayacağı tahmin edilirken, hizmet sektörü kaynaklı

enflasyonun yukarı doğru harekete devam edeceği ve uluslararası ticaret üzerinde oluşan baskılardan kaynaklı tedarik zincirinde yaşanması beklenen sıkıntıların ithal mal maliyetlerini artırma ihtimalini göz önünde bulundurarak uzun vade enflasyon öngörülerini sabit tutulmuştur.

Süregeleyen jeopolitik gerilimler sırasında emtia fiyatlarındaki yeni yükselişlerin potansiyel olarak tetiklediği enflasyonla mücadele sürecindeki daha fazla aksaklık, merkez bankalarının para politikasını gevşetmesini engelleyebilir ve bu da maliye politikası ve finansal istikrar açısından önemli zorluklara yol açabilir.

Gelecek dönemlerde enflasyonda hedeflenen oranlara yaklaşabilmek için politika karışımının dikkatli bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Buna göre enflasyona yönelik yukarı yönlü riskler barındıran ekonomilerde merkez bankalarının sıkılaştırıcı politikalara devam etmesi, enflasyon verileri kalıcı düşüş sinyalleri veren ekonomilerde ise kademeli olarak para politikasında gevşeme uygulayarak finansal istikrarı yakalayıp ekonomik büyümenin desteklenmesi önerilmektedir.

Grafik 2 - Küresel Ekonomilerde Yıllık Enflasyon Oranı Değişimleri (%)

Kaynak: IMF (Ekim 2024), (T): Tahmin

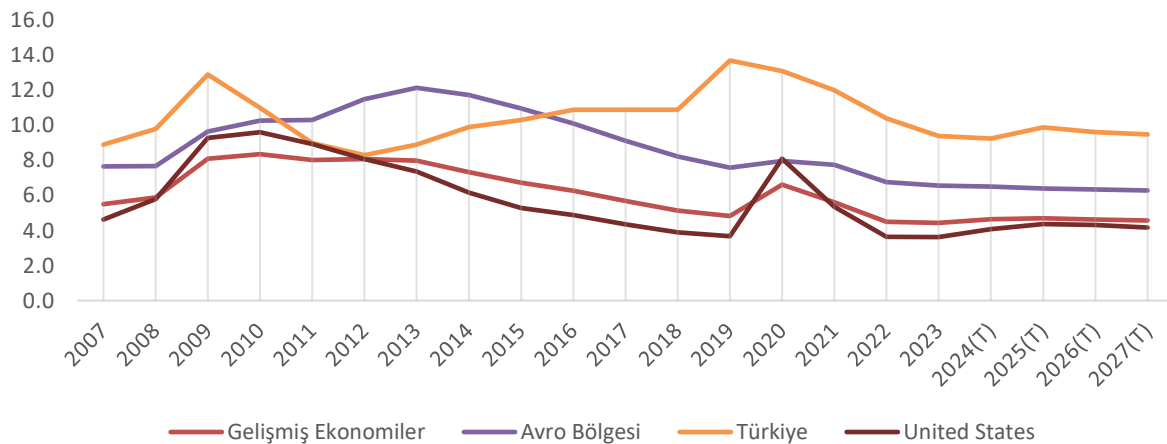
1.1.4 Küresel İşsizlik

Küresel işgücü piyasalarının, son yıllarda gerçekleşen tüm olumsuz ekonomik şoklara karşı direnç gösterdiği görülmektedir. Özellikle pandemi koşulları, iş piyasası ve çalışma şartları üzerinde önemli ölçüde değişiklik yaratarak teknolojik adaptasyonu hızlandırmış ve dijital dönüşüme zorunlu bir geçişe sebep olmuştur. İşgücü piyasası, pandemi sonrası artan küresel ticaret arzına ayak uydurarak büyümüş, işsizlik oranları ise düşüşe geçmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü 2024 yılı Dünya İstihdam ve Sosyal Görünüm raporuna göre, 2023 yılında %5.0 olarak gerçekleşen küresel işsizlik oranının 2024 yılında %4.9'a (Mayıs 2024, revizyon) gerileyeceği tahmin edilmektedir. 2024 yılında küresel işsizliğin, pandemi ve sonrasında yaşanan enflasyonist dönemden önceki, 2019 seviyesinin altında kalacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte küresel veriler ayrıştırıldığında, istihdam oranlarının cinsiyete ve ülkelerin ekonomik konumlarına göre farklılık gösterdiği gözlemlenmektedir. Özellikle düşük gelirli ülkelerde erkekler için istihdam açığı %15.3 olurken, kadınlar için bu oranın %22.8'e yükseldiği, yüksek gelirli ülkelerde dahi bu oranların erkeklerde %7.3 ve kadınlarda %9.7 seviyesinde farklılık gösterdiği görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde yüksek işsizlik oranları uzun süredir devam eden bir olgu haline gelmiştir. Ancak son yıllarda yakaladığı ekonomik büyüme, işgücü piyasasında pozitif yönde ilerleme kaydedilmesine ve istihdamın artmasında önemli rol oynamıştır. Kayıt dışılık önemli ölçüde azaltılmış olmasına rağmen, yüksek iş gücü vergileri ve düşük ücretler, kayıtlı iş yaratılmasını engellemektedir. IMF tarafından yayınlanan verilere göre Türkiye'de 2023 yılında %9.4 olarak gerçekleşen işsizlik oranı 2024 yılında %9.3, 2025 yılında ise %9.9 seviyelerine gelmesi beklenmektedir. Bununla birlikte kadınlar ve gençlerin iş gücü piyasasına aktif katılımı hala düşük seviyelerde seyretmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2023 yılında 15 yaş üzeri erkeklerin istihdam oranı %65.7 olurken, aynı yaş grubu kadınlarda bu oran %31.3 olarak gerçekleşmiş, aynı tarihte işsizlik oranları ise erkeklerde %7.7, kadınlarda ise %12.6 seviyelerinde seyrettiği görülmektedir.

Grafik 3 - Küresel Ekonomiler İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: IMF (Ekim 2024), (T): Tahmin

Tablo 3 - Türkiye Cumhuriyeti Temel İşgücü Göstergeleri (%)

Yıllar	İstihdam oranı	İşsizlik oranı	İstihdam oranı	İşsizlik oranı	İstihdam oranı	İşsizlik oranı
	Toplam		Erkek		Kadın	
2020	42.7	13.1	59.4	12.4	26.2	14.8
2021	45.2	12	62.8	10.7	28	14.7
2022	47.5	10.4	65	8.9	30.4	13.4
2023	48.3	9.4	65.7	7.7	31.3	12.6

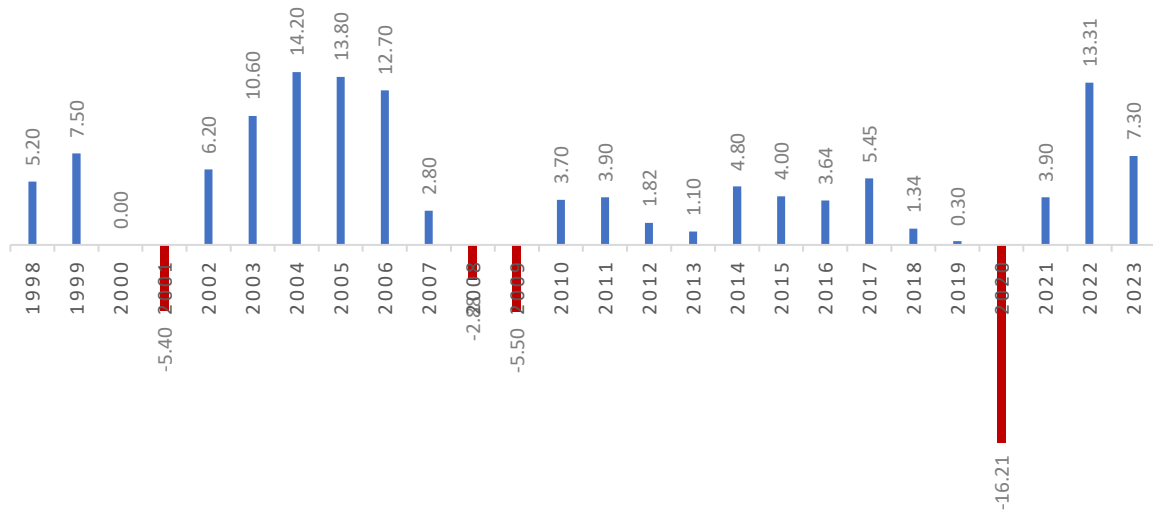
Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

1.2 KKTC Ekonomisindeki Gelişmeler

1.2.1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nın Bileşimi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisi Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüme rakamında 2020 yılında yaşanan Covid 19 pandemisi nedeni ile bir önceki yıla göre reel olarak %16.2 küçülme yaşanmıştı. Ancak pandeminin ardından Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüme rakamında 2021-2023 yıllarında iyileşme göstererek sırasıyla %3,9, %13,3 ve %7,3 oranında büyüme gerçekleşmiştir.

Grafik 4 - KKTC GSYİH Reel Büyüme Oranları (%) 1998-2023

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

Ana sektörler itibarıyla reel gelişmeler incelendiğinde; 2023 yılında %16.3 ile Ticaret-Turizm sektörü, %8.8 ile Ulaştırma Haberleşme sektörü ve % 6.0 ile Serbest Meslek ve Hizmetler sektörü en fazla büyüyen sektörler olmuşlardır. Aynı yılda en fazla küçülen sektörler ise %9.5 ile İnşaat Sektörü ve % 2.7 ile Tarım Sektörü olmuştur.

2021 yılında Tarım sektörü diğer sektörlerdeki genel büyüme eğilimine rağmen %1.5 oranında küçülmüş ve sektördeki küçülme 2022 ve 2023 yıllarında da devam ederek sırasıyla %5.2 ve %2.7 oranlarında gerçekleşmiştir.

Sanayi sektöründeki gelişmelere bakıldığında; 2021 yılında yaşanan %16.8'lik büyüme bir önceki seneki kayıpları gidermiş ve özellikle Taş Ocakçılığı Sanayisinde görülen %20.2'lik büyüme bu büyümeye katkı koymuştur. Sanayi sektöründeki büyüme 2021 yılındaki kadar olmasa da 2022-2023 yıllarında da nispeten devam etmiş ve sırasıyla %7.0 ve % 3.6 oranında gerçekleşmiştir.

İnşaat sektörü 2021 yılında %23.0 oran ile en çok büyüyen ikinci sektör olmuştur. Sektörün büyümesi 2022 ve 2023 yıllarında devam etmemiş ve 2022 yılında % 0.6 reel büyüme ve 2023 yılında ise % 9,5 oranında reel küçülme göstermiştir.

Ticaret-Turizm sektörüne bakıldığında, 2021 yılında sektörün reel olarak %5.4 oranında büyüdüğü ve 2022 yılında % 41.1 oran ile en çok büyüyen sektör olduğu görülmektedir. 2022 yılında Toptan ve Perakende Ticaret sektörü % 181.2 ve Otelcilik ve Lokantacılık sektörü % 22.6 oranında ciddi bir büyüme kaydetmiştir. Sektörün büyümesi 2023 yılında da nispeten devam ederek % 16.3 oranında gerçekleşmiştir.

Ulaştırma-Haberleşme sektöründe 2021 yılında sektör için çok iyi sayılabilecek bir oranda büyüme gerçekleşerek %32.8 olarak kaydedilmiştir. Sektörün büyümesi 2022-2023 yıllarında da devam ederek sırasıyla % 25.9 ve % 8.8 oranlarında gerçekleşmiştir.

Mali Müesseseler sektöründe 2021 yılında reel olarak %2.0 oranında küçülme gerçekleşmiş ve 2022 yılında da sektörde küçülme devam ederek % 0.6 oranında kaydedilmiştir. 2023 yılında ise % 0.7 oranında büyüme gerçekleşmiştir.

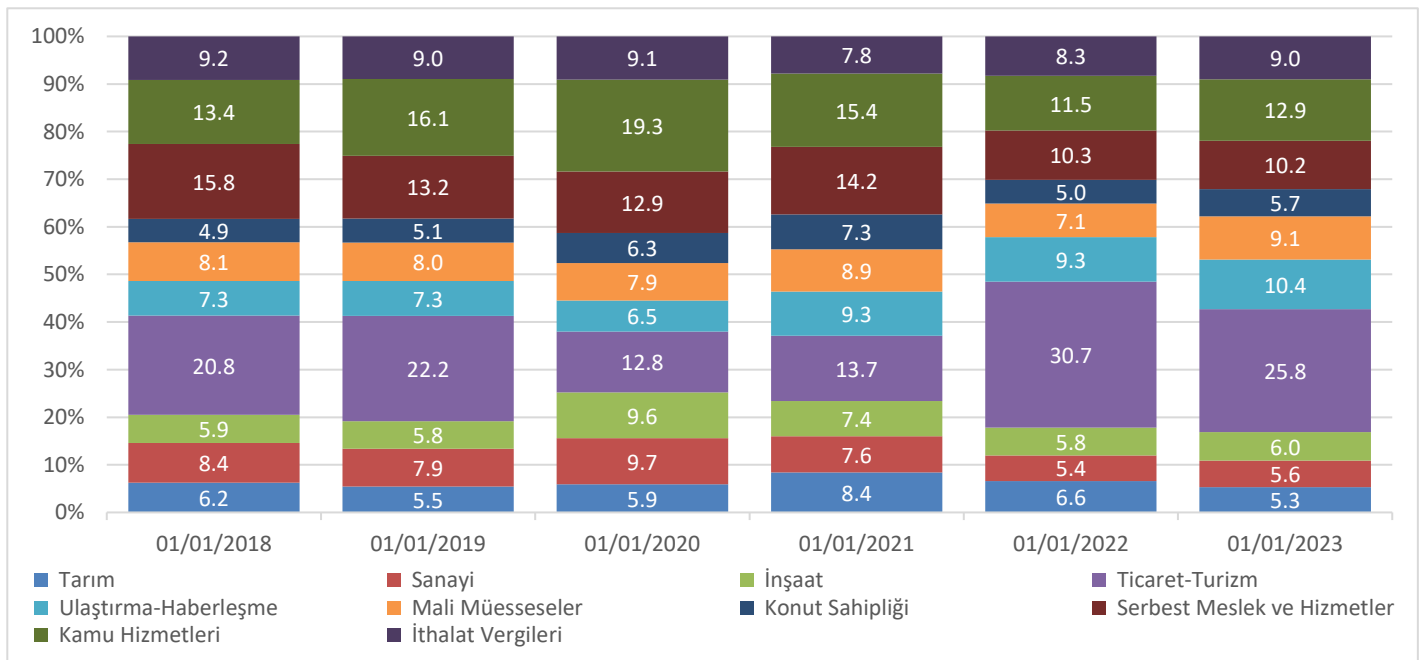
Serbest Meslek ve Hizmetler sektörüne bakıldığında, 2021 yılında sektörde %3.1’lik bir büyüme yaşanmış ve 2022 ve 2023 yıllarında da büyüme devam ederek sırasıyla % 6.4 ve % 6.0 oranlarında gerçekleşmiştir.

Konut Sahipliği sektörü 2021-2023 yıllarında sırasıyla %3.8, % 4.3 ve % 3.4 oranında büyümüştür. İnşaat sektöründe son 10 yılda pandemi yaşanan 2020 yılı dışında hiç küçülme olmadan sürekli bir reel büyüme yaşamıştır.

Kamu Hizmetleri sektöründe 2021 yılında %5.5 oranında reel küçülme yaşanmış ve 2022 ve 2023 yıllarında nispeten büyüme gerçekleşerek sırasıyla %1.0 ve % 0.3 olarak gerçekleşmiştir.

Yukarıda bahsedilen sektörlerdeki gelişmeler sonucunda GSYİH, 2021 yılında %3.9, 2022 yılında %13.3 ve 2023 yılında ise %7.3 oranında reel büyüme gerçekleşmiştir.

Grafik 5 - GSYİH Dağılımı 2018 - 2023 Yılları Arası (Cari Fiyatlarla % Pay)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

Tablo 4 - GSYİH'daki Sektörel Gelişmeler

	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
Sektörler	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1. Tarım	1,559.5	1,478.4	1,438.3	2,531.9	4,911.4	7,020.3
1.1. Bitkisel	624.9	600.5	549.8	1,275.3	2,517.5	2,508.4
1.2. Hayvancılık	802.6	747.9	778.9	1,139.3	2,137.0	4,125.3
1.3. Ormancılık	45.2	38.2	27.2	10.4	17.2	22.4
1.4. Balıkçılık	86.7	91.8	82.5	106.9	239.7	364.1
2. Sanayi	1,490.8	1,595.2	1,652.8	2,304.8	4,006.1	7,426.4
2.1. Taşocakçılığı	54.1	55.4	55.2	658.2	905.9	1,392.6
2.2. İmalat Sanayi	1,026.7	1,100.6	1,135.4	689.8	1,724.3	2,918.3
2.3. Elektrik-Su	410.0	439.2	462.2	956.7	1,375.9	3,115.4
3. İnşaat	1,823.0	1,834.5	1,660.3	2,247.8	4,281.2	7,953.6
4. Ticaret-Turizm	2,535.8	3,578.6	4,161.0	4,157.3	22,699.8	34,122.4
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	2,240.1	2,747.3	3,237.8	3,142.7	8,137.7	15,712.5
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	295.6	831.3	923.2	1,014.6	14,562.1	18,409.9
5. Ulaştırma-Haberleşme	1,701.7	2,142.0	2,331.3	2,828.1	6,903.0	13,739.4
6. Mali Müesseseler	727.7	723.5	728.4	2,678.9	5,271.4	12,035.3
7. Konut Sahipliği	1,091.4	1,138.1	1,176.2	2,206.5	3,685.6	7,563.3
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	2,082.9	2,216.5	2,348.9	4,281.8	7,645.6	13,438.5
8.1. Serbest Meslekler	709.6	802.1	845.2	1,986.6	5,079.5	8,833.1
8.2. Yükseköğretim	1,373.3	1,414.4	1,503.7	2,295.1	2,566.2	4,605.4
9. Kamu Hizmetleri	1,869.6	1,888.8	1,894.5	4,670.8	8,512.3	17,123.6
10. İthalat Vergileri	1,281.7	1,717.2	2,257.8	2,350.1	6,107.9	11,927.7
11. GSYH	16,164.0	18,312.8	19,649.5	30,257.8	74,024.1	132,350.5
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	24.1	38.2	62.4	45.1	154.3	420.6
GSMH	16,188.1	18,350.9	19,712.0	30,302.9	74,178.4	132,771.1
Sektörler	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	(Sabit Fiyatlarla, Büyüme Oranları %)			Sektörlerin GSYİH İçerisindeki Payları		
1. Tarım	-1.5	-5.2	-2.7	8.4	6.6	5.3
1.1. Bitkisel	-10.8	-3.9	-8.4	4.2	3.4	1.9
1.2. Hayvancılık	5.6	-6.8	4.1	3.8	2.9	3.1
1.3. Ormancılık	4.1	-15.5	-29.0	0.0	0.0	0.0
1.4. Balıkçılık	9.9	5.8	-10.1	0.4	0.3	0.3
2. Sanayi	16.8	7.0	3.6	7.6	5.4	5.6
2.1. Taşocakçılığı	20.2	2.4	-0.4	2.2	1.2	1.1
2.2. İmalat Sanayi	18.4	7.2	3.2	2.3	2.3	2.2
2.3. Elektrik-Su	12.4	7.1	5.2	3.1	1.9	2.3
3. İnşaat	23.0	0.6	-9.5	7.4	5.8	6.0
4. Ticaret-Turizm	5.4	41.1	16.3	13.7	30.7	25.8
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	0.7	22.6	17.9	10.4	11.0	11.9
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	64.6	181.2	11.1	3.3	19.7	13.9
5. Ulaştırma-Haberleşme	32.8	25.9	8.8	9.3	9.3	10.4
6. Mali Müesseseler	-2.0	-0.6	0.7	8.9	7.1	9.1
7. Konut Sahipliği	3.8	4.3	3.4	7.3	5.0	5.7
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	3.1	6.4	6.0	14.2	10.3	10.2
8.1. Serbest Meslekler	9.9	13.0	5.4	6.6	6.9	6.7
8.2. Yükseköğretim	-0.1	3.0	6.3	7.6	3.4	3.5
9. Kamu Hizmetleri	-5.5	1.0	0.3	15.4	11.5	12.9
10. İthalat Vergileri	-26.1	34.0	31.5	7.8	8.3	9.0
11. GSYH	3.9	13.3	7.3	100.0	100.0	100.0
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	94.1	58.3	63.6	-	-	-
GSMH	4.0	13.4	7.4	-	-	-

*: 2021 ve 2022 Hesaplarında revize yapılmıştır.

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

1.2.2. Ekonominin Genel Dengesi

KKTC ekonomisinin 2021, 2022 ve 2023 yıllarında gelişimi değerlendirildiğinde, Gayri Safi Milli Hasılda reel olarak bir artış trendinin varlığı gözlemlenmektedir (Tablo 5). Ülke ekonomisinin uzun dönemde sürdürülebilir bir kalkınma yönünde ilerleyebilmesine etki eden en önemli faktörlerden biride sabit sermaye yatırımlarıdır. Toplam yatırımlar sabit sermaye yatırımları ile stok değişimlerinin toplamından oluşmaktadır. Toplam yatırımlarda; 2021 yılında 2020 yılına göre azalış gerçekleşirken, 2022 yılındaki artış ile 2020 seviyesine ulaşılmış 2023 yılında ise geçmiş yıla göre %2.6 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Toplam tüketimde ise 2021, 2022 ve 2023 yıllarında artma eğilimli bir gelişmenin varlığı söz konusudur. Toplam tüketimi oluşturan kamu ve özel sektör tüketimlerinde ise kamu tüketimi bahsedilen yılların ilk iki yılında azalma eğilimindeyken 2023 yılında artış göstermiştir. Özel tüketimde 2021 ve 2022 yıllarında artış gerçekleşirken 2023 yılında düşüş gözlemlenmiştir. Kamu tasarrufları ile özel sektör tasarruflarının toplamından oluşan toplam yurt içi tasarruflarda ise değerlendirilen üç yılda artış gerçekleşirken negatif rakamlarla gerçekleşen kamu tasarrufunun aslında kamu açığına dönüştüğü ve 2022 yılında cari fiyatlarla 565.64 milyon TL olarak gerçekleşen kamu açığının reel olarak %1,245.60 oranında artarak cari fiyatlarla 12,682.57 milyon TL gerçekleştiği görülmektedir. Özel tasarruflarda ise 2022 ve 2023 yıllarında bir yükselme eğilimi gerçekleşmiştir. Özel tasarrufların yükselişte olması; özel sektörün yatırım yapma tercihinin tasarruf yapma tercihi yönüne kayması olarak yorumlanabilir.

Fert başına toplam tüketimde 2023 yılında bir daralma gerçekleşirken, Fert başına GSMH'nın 2022 ve 2023 yıllarında arttığı gözlemlenmektedir (Tablo 5).

Tablo 5 - Ekonominin Genel Dengesi

	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1. Toplam Kaynaklar	16,544.0	17,845.5	18,242.8	30,969.3	72,135.4	122,875.4
1.1. GSMH	16,188.1	18,350.9	19,712.0	30,302.9	74,178.4	132,771.1
1.2. Cari İşlemler Dengesi	356.0	-505.4	-1,469.2	666.3	-2,043.0	-9,895.7
2. Toplam Yatırımlar	2,876.8	3,457.6	3,548.0	5,385.2	13,976.3	23,897.4
2.1. Sabit Sermaye	2,670.3	2,625.3	3,457.5	4,998.7	10,612.2	23,288.2
2.1.1. Kamu	322.2	371.5	305.8	603.0	1,501.6	2,059.9
2.1.2. Özel	2,348.2	2,253.9	3,151.7	4,395.6	9,110.6	21,228.3
2.2. Stok Değişimleri	206.5	832.3	90.4	386.5	3,364.2	609.2
2.2.1. Kamu	-163.3	92.9	5.3	-305.7	375.5	35.7
2.2.2. Özel	369.8	739.4	85.2	692.2	2,988.6	573.5
3. Toplam Tüketim	13,667.2	14,387.9	14,694.9	25,584.1	58,159.1	98,978.0
4. Kamu Harcanabilir Geliri	3,309.6	2,814.8	4,402.0	6,195.3	11,378.0	29,649.7
4.1. Kamu Tüketimi	3,699.8	2,954.7	6,284.9	6,925.7	11,943.6	42,332.3
4.2. Kamu Tasarrufu	-390.2	-139.9	-1,882.9	-730.5	-565.6	-12,682.6
4.3. Kamu Yatırımı	158.8	464.4	311.1	297.4	1,877.1	2,095.6
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-549.1	-604.3	-2,194.1	-1,027.8	-2,442.7	-14,778.2
5. Özel Harcanabilir Gelir	12,878.5	15,536.1	15,310.0	24,107.7	62,800.4	103,121.4
5.1. Özel Tüketim	9,967.4	11,433.2	8,410.0	18,658.3	46,215.4	56,645.7
5.2. Özel Tasarruf	2,911.1	4,102.9	6,900.1	5,449.3	16,585.0	46,475.7
5.3. Özel Yatırım	2,718.0	2,993.2	3,236.8	5,087.9	12,099.2	21,801.8
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	193.1	1,109.7	3,663.2	361.5	4,485.8	24,673.9
Özel Tasarruf Oranı (%)	0.0	0.0	0.0	22.6	26.4	45.1
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	2,520.9	3,963.0	5,017.1	4,718.9	16,019.4	33,793.2
Yatırımlar/GSMH (%)	17.8	18.8	18.0	17.8	18.8	18.0
Tasarruflar/GSMH (%)	15.6	21.6	25.5	15.6	21.6	25.5
Toplam Tüketim/GSMH (%)	84.4	78.4	74.5	84.4	78.4	74.5
Fert Başına Toplam Tüketim (TL)	0.039	0.039	0.038	72,693.1	159,284.9	259,215.3
Fert Başına GSMH (TL)	0.046	0.050	0.052	86,101.1	203,158.5	347,716.8
	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Değişim (%)			GSYİH 'daki Pay (%)		
1. Toplam Kaynaklar	-26.3	7.9	2.2	102.4	97.4	92.8
1.1. GSMH	4.0	13.4	7.4	100.1	100.2	100.3
1.2. Cari İşlemler Dengesi	-75.8	-242.0	190.7	2.2	-2.8	-7.5
2. Toplam Yatırımlar	-20.3	20.2	2.6	17.8	18.9	18.1
2.1. Sabit Sermaye	-22.7	-1.7	31.7	16.5	14.3	17.6
2.1.1. Kamu	-30.6	15.3	-17.7	2.0	2.0	1.6
2.1.2. Özel	-21.5	-4.0	39.8	14.5	12.3	16.0
2.2. Stok Değişimleri	32.8	303.0	-89.1	1.3	4.5	0.5
2.2.1. Kamu	-352.1	-156.9	-94.3	-1.0	0.5	0.0
2.2.2. Özel	307.5	99.9	-88.5	2.3	4.0	0.4
3. Toplam Tüketim	1.8	5.3	2.1	84.6	78.6	74.8
4. Kamu Harcanabilir Geliri	3.9	-14.9	56.4	20.5	15.4	22.4
4.1. Kamu Tüketimi	-9.0	-20.1	112.7	22.9	16.1	32.0
4.2. Kamu Tasarrufu	-55.7	-64.1	1,245.6	-2.4	-0.8	-9.6
4.3. Kamu Yatırımı	-70.0	192.3	-33.0	1.0	2.5	1.6
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-61.1	10.1	263.1	-3.4	-3.3	-11.2
5. Özel Harcanabilir Gelir	4.0	20.6	-1.5	79.7	84.8	77.9
5.1. Özel Tüketim	6.4	14.7	-26.4	61.7	62.4	42.8
5.2. Özel Tasarruf	-3.6	40.9	68.2	18.0	22.4	35.1
5.3. Özel Yatırım	-11.8	10.1	8.1	16.8	16.3	16.5
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	-407.0	474.7	230.1	1.2	6.1	18.6
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	17.9	57.2	26.6	15.6	21.6	25.5
Yatırımlar/GSMH (%)	-23.4	6.0	-4.5	-	-	-
Tasarruflar/GSMH (%)	13.4	38.7	17.9	-	-	-
Toplam Tüketim/GSMH (%)	-2.1	-7.1	-4.9	-	-	-
Fert Başına Toplam Tüketim (TL)	-1.4	1.5	-2.3	0.0002	0.0002	0.0002
Fert Başına GSMH (TL)	0.8	9.3	2.7	0.0003	0.0003	0.0005

*: 2021 ve 2022 Hesaplarında revize yapılmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1.2.3. Sabit Sermaye Yatırımları

1.2.3.1. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

Ekonominin uzun vadede gelişimini sürdürebilir kılan etkenlerden biri de Sabit Sermaye yatırımlarıdır, her ekonominin kendine özgü sabit sermaye yapısı vardır. Bazı ülkelerin sabit sermaye yapısı üretken ve üretimi destekleyici sektörlerde yoğunlaşmışken, bazı ülkelerin sabit sermaye yapısı tüketime yönelik sektörlerde yoğunlaşmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, küçük bir ada ülkesi olduğundan ve son yıllarda ekonomisinin yüksek öğretim, turizm gibi hizmet ağırlıklı sektörlerde yoğunlaşmasından dolayı, sabit sermaye yapısını daha çok tüketime yönelik sektörlerin oluşturduğu görülmektedir. 2021, 2022 ve 2023 yıllarında toplam sabit sermaye yatırımlarının gelişmesi incelendiğinde; 2021 yılında 2020 yılına göre %22.8 ve 2022 yılında %9.6 oranlarında küçüldüğü, 2023 yılında ise 2022 yılına göre %31.6 oranında artışı görülmektedir.

2021, 2022 ve 2023 yılları ile yakın geçmiş yıllar incelendiğinde ise ülkemizdeki sabit sermaye yatırımları içerisinde en yüksek payı konut sektörünün oluşturduğu gözlenmektedir. Söz konusu yıllarda, toplam sabit sermaye yatırımları arasında en yüksek paylara konut sektörünün sahip olması ülkemizdeki barınma ihtiyacının artarak devam ettiğinin bir göstergesi olduğu değerlendirilmektedir. Toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde konut sektörü 2021 yılında %49, 2022 yılında %43.7 ve 2023 yılında %44.3 oranlarında pay aldığı görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 6 - Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
TARIM	136.5	84.1	86.1	255.4	339.8	580.2
SANAYİ	273.9	395.1	365.0	512.7	1,597.3	2,458.6
Taşocakçılığı	6.1	7.6	5.4	11.3	30.8	36.4
İmalat	239.0	306.7	212.4	447.4	1,239.7	1,430.8
Elektrik-Su	28.8	80.8	147.2	54.0	326.7	991.5
İNŞAAT	60.3	74.6	92.2	112.8	301.5	621.1
TİCARET-TURİZM	200.7	270.6	664.4	375.6	1,094.0	4,475.1
Ticaret	103.4	168.3	187.1	193.5	680.4	1,260.2
Turizm	97.3	102.3	477.3	182.1	413.5	3,214.9
ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	212.0	283.7	290.3	396.8	1,146.8	1,955.6
Ulaştırma	143.1	197.3	181.1	267.9	797.3	1,219.8
Haberleşme	68.9	86.5	109.2	128.9	349.5	735.7
MALİ MÜESSESELER	39.0	40.5	42.7	73.0	163.6	287.6
KONUT	1,307.7	1,147.9	1,532.4	2,447.9	4,640.0	10,321.8
SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	261.8	169.5	284.9	490.2	685.4	1,919.2
KAMU HİZMETLERİ	178.6	159.3	99.3	334.3	643.9	669.0
TOPLAM	2,670.3	2,625.3	3,457.5	4,998.7	10,612.2	23,288.2
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Değişim (%)			Toplam Yatırımlar İçindeki Pay (%)		
TARIM	83.9	-38.4	2.5	5.1	3.2	2.5
SANAYİ	27.3	44.3	-7.6	10.3	15.1	10.6
Taşocakçılığı	37.8	25.8	-29.0	0.2	0.3	0.2
İmalat	39.0	28.3	-30.7	8.9	11.7	6.1
Elektrik-Su	-25.5	180.3	82.1	1.1	3.1	4.3
İNŞAAT	-8.8	23.8	23.6	2.3	2.8	2.7
TİCARET-TURİZM	21.3	34.9	145.5	7.5	10.3	19.2
Ticaret	-8.4	62.8	11.1	3.9	6.4	5.4
Turizm	85.0	5.2	366.5	3.6	3.9	13.8
ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	-0.7	33.9	2.3	7.9	10.8	8.4
Ulaştırma	61.5	37.9	-8.2	5.4	7.5	5.2
Haberleşme	-44.8	25.6	26.3	2.6	3.3	3.2
MALİ MÜESSESELER	18.2	3.8	5.5	1.5	1.5	1.2
KONUT	-37.2	-12.2	33.5	49.0	43.7	44.3
SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	-4.7	-35.2	68.1	9.8	6.5	8.2
KAMU HİZMETLERİ	-46.8	-10.8	-37.6	6.7	6.1	2.9
TOPLAM	-22.8	-1.7	31.7	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1.2.3.2. Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı

Sabit sermaye yatırımlarının kesimler itibarıyla dağılımı tablo 6'de görülmektedir. Grafik 6'da ise kesimler itibarıyla sabit sermaye yatırımlarında son üç yılda meydana gelen reel gelişmeyi göstermektedir. Toplam sabit sermaye yatırımları 2021, 2022 ve 2023 yılları itibarı ile özel kesim ve kamu kesimi yatırımları olarak incelenmiştir. Söz konusu yıllarda Kamu Kesimi yatırımlarının sırası ile %12.1, %14.1 ve %8.8'lik paylarda gerçekleştiği gözlemlenmiştir. 2023 yılındaki küçülmenin nedeninin; izlenen kamu harcamalarındaki tasarruf politikalarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Özel kesim sabit sermaye yatırımları ise 2021 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının %87.9'unu oluştururken, 2022 yılında %85.9'unu ve 2023 yılında ise %91.2'sini oluşturmaktadır (Tablo 7).

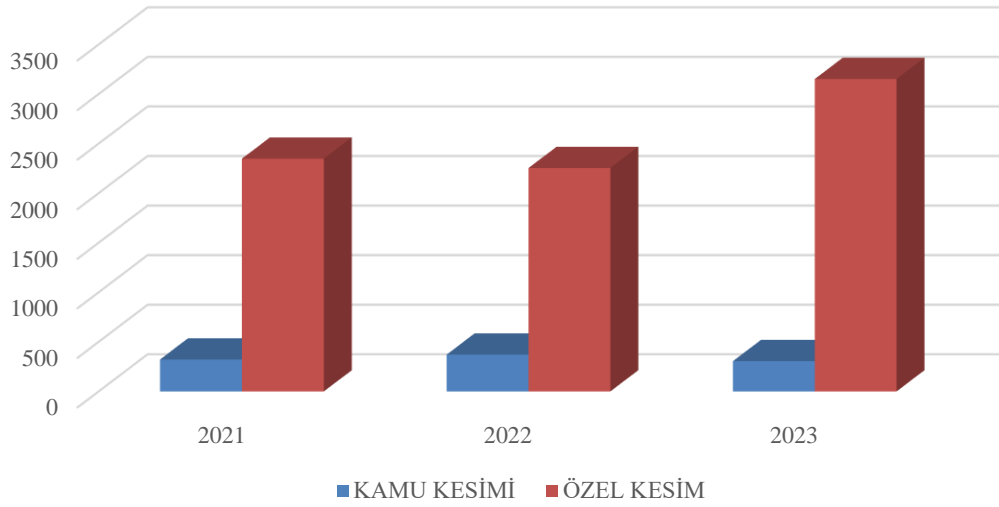
Tablo 7 - Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı

	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1.Kamu Kesimi	322.2	371.5	305.8	603.0	1,501.6	2,059.9
1.1. Devlet	259.8	295.2	248.3	486.3	1,193.2	1,672.2
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	62.4	76.3	57.6	116.7	308.4	387.7
2. Özel Kesim	2,348.2	2,253.9	3,151.7	4,395.6	9,110.6	21,228.3
Toplam	2,670.3	2,625.3	3,457.5	4,998.7	10,612.2	23,288.2
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Değişim(%)			Sabit Sermaye Yatırımlarındaki Pay (%)		
1.Kamu Kesimi	-30.7	15.3	-17.7	12.1	14.1	8.8
1.1. Devlet	-36.3	13.6	-15.9	9.7	11.2	7.2
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	8.3	22.3	-24.6	2.3	2.9	1.7
2. Özel Kesim	-21.6	-4.0	39.8	87.9	85.9	91.2
Toplam	-22.7	-1.7	31.7	100.0	100.0	100.0

1: KİT, Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Yerel Yönetimler

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Grafik 6 - Kesimler İtibarı ile Sabit Sermaye Yatırımları

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1.2.4. Finansman Dengesi

1.2.4.1. Kamu Kesimi Genel Dengesi

Kamu gelirlerinde 2021 ve 2022 yıllarında reel bazda bir azalma eğilimi mevcutken, 2023 yılında %32.67 oranında bir artış gerçekleşmiştir. 2023 yılında vergi ve vergi dışı gelirlere enflasyondan arındırılmış rakamlarında sırası ile %21.01 ve %25.63 oranında artışlar gerçekleşirken, faktör ve fon gelirlerinde %66.90 oranında artış gerçekleşmiştir. Bu artış, merkezi bütçe içindeki ve dışındaki fonlarda gerçekleşen birikimlerden dolayı gerçekleşmiştir. 2023 yılında transferler, kamu cari giderleri ve kamu yatırımlarının toplamından oluşan kamu giderlerinde gerçekleşen %112.71 artıştan dolayı kamu finansman gereğinde reel olarak %263.1 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Tablo 8 - Kamu Kesimi Genel Dengesi

	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1. Kamu Gelirleri	5,348.68	5,113.72	6,784.34	10,012.36	20,670.75	45,696.27
1.1 Vergiler	3,268.54	3,413.28	4,130.55	6,118.48	13,797.21	27,821.51
1.1.1. Dolaysız Vergiler	1,548.62	1,411.89	1,723.41	2,898.90	5,707.15	11,608.09
1.1.2. Dolaylı Vergiler	1,719.93	2,001.39	2,407.14	3,219.58	8,090.06	16,213.42
1.2. Vergi Dışı Gelirler	580.23	446.26	560.63	1,086.15	1,803.89	3,776.15
1.3. Faktör ve Fon Gelirleri	1,499.91	1,254.18	2,093.16	2,807.73	5,069.65	14,098.61
2. Transferler	2,039.13	2,298.92	2,382.36	3,817.11	9,292.75	16,046.52
3. Kamu Harcanabilir Geliri	3,309.55	2,814.79	4,401.98	6,195.25	11,378.00	29,649.75
4. Kamu Cari Giderleri	3,699.77	2,954.72	6,284.91	6,925.71	11,943.64	42,332.32
5. Kamu Tasarrufu	-390.21	-139.93	-1,882.93	-730.45	-565.64	-12,682.57
6. Kamu Yatırımı	158.85	464.37	311.12	297.35	1,877.09	2,095.59
6.1. Sabit Sermaye	322.15	371.47	305.83	603.05	1,501.57	2,059.93
6.2. Stok Değişimi	-163.31	92.90	5.29	-305.70	375.52	35.66
7. Kamu Finansman Gereği	549.06	604.30	2,194.05	1,027.80	2,442.73	14,778.16
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Değişim (%)			GSYH 'daki Pay (%)		
1. Kamu Gelirleri	-3.78	-4.39	32.67	33.09	27.92	34.53
1.1 Vergiler	-10.08	4.43	21.01	20.22	18.64	21.02
1.1.1. Dolaysız Vergiler	-16.93	-8.83	22.06	9.58	7.71	8.77
1.1.2. Dolaylı Vergiler	-2.87	16.37	20.27	10.64	10.93	12.25
1.2. Vergi Dışı Gelirler	-15.73	-23.09	25.63	3.59	2.44	2.85
1.3. Faktör ve Fon Gelirleri	21.43	-16.38	66.90	9.28	6.85	10.65
2. Transferler	-13.95	12.74	3.63	12.62	12.55	12.12
3. Kamu Harcanabilir Geliri	3.78	-14.95	56.39	20.47	15.37	22.40
4. Kamu Cari Giderleri	-9.13	-20.14	112.71	22.89	16.13	31.99
5. Kamu Tasarrufu	-55.79	-64.14	1,245.60	-2.41	-0.76	-9.58
6. Kamu Yatırımı	-69.99	192.34	-33.00	0.98	2.54	1.58
6.1. Sabit Sermaye	-30.75	15.31	-17.67	1.99	2.03	1.56
6.2. Stok Değişimi	-352.11	-156.89	-94.30	-1.01	0.51	0.03
7. Kamu Finansman Gereği	-61.07	10.06	263.07	3.40	3.30	11.17

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1.2.4.2. Kamu Borç Stoku

Kamu borç stoku, ülke ekonomisinin sağlığı ve sürdürülebilirliği açısından önemli bir göstergedir. Devletin çeşitli alanlardaki harcamalarını finanse etmek amacıyla yerli ve yabancı kuruluşlara olan birikmiş finansal yükümlülüklerini gösterir. Buna göre, ülkemizde 2021 yılında 5,218.4 Milyon ABD Doları tutarında gerçekleşen toplam kamu borç stokunun 2023 yılı sonunda 5,117.7 Milyon ABD Doları seviyesine gerilediği ve toplam borç stokunun GSYİH içerisindeki payının da sırasıyla %224.2'den %114.0 seviyesinde sonuçlandığı görülmektedir. Küresel düzeyde süregelen enflasyon krizine rağmen ülkemizde toplam kamu borç stokunda gerileme gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

“2025 – 2027 Orta Vadeli Program” döneminde, 2025-2027 Orta Vadeli Mali Plana paralel olarak kamu kesiminin borçlanması ve harcamaların kontrol altında tutularak maliye politikasının sürdürülebilirliğinin gözetilmesi hedeflenmektedir.

2021 – 2023 yılları arasında gerçekleşen kamu iç borç stoku incelendiğinde 1.205 milyon ABD Doları seviyesinden 989 milyon ABD Doları seviyesine gerilediği gözlemlenirken, GSYİH içerisindeki payının da %51.8'den %22.0'ye düştüğü görülmektedir. Orta Vadeli Bütçe Çerçevesi kapsamında, 2022 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren kamu kuruluşlarının finansman ihtiyaçlarının bankalardan kredi almak yerine ikrazen Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) ihracı yoluyla karşılanmaya başlanmıştır.

Geçtiğimiz üç yılı kapsayan dönemde yabancı kaynaklardan alınan borç stoku incelendiğinde ise, 4,013.4 milyon ABD Dolarından 4,128.8 milyon ABD Dolarına %2.9'luk artış gerçekleştiği gözlemlenirken, dış borç stokunun GSYİH içerisindeki payında %172.4 seviyesinden %92.0 seviyesine gerilediği görülmektedir (Tablo 9).

Bu göstergeler doğrultusunda, toplam kamu borç stokundaki gerilemenin; bir önceki yıla kıyasla 2023 yılında dış borç stokunda ABD Doları bazında yaşanan %2.5'lik artışa rağmen borç stokunda gerçekleşen ABD Doları bazındaki %14.6'lık düşüşten kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Tablo 9 – Kamu Borç Stoku

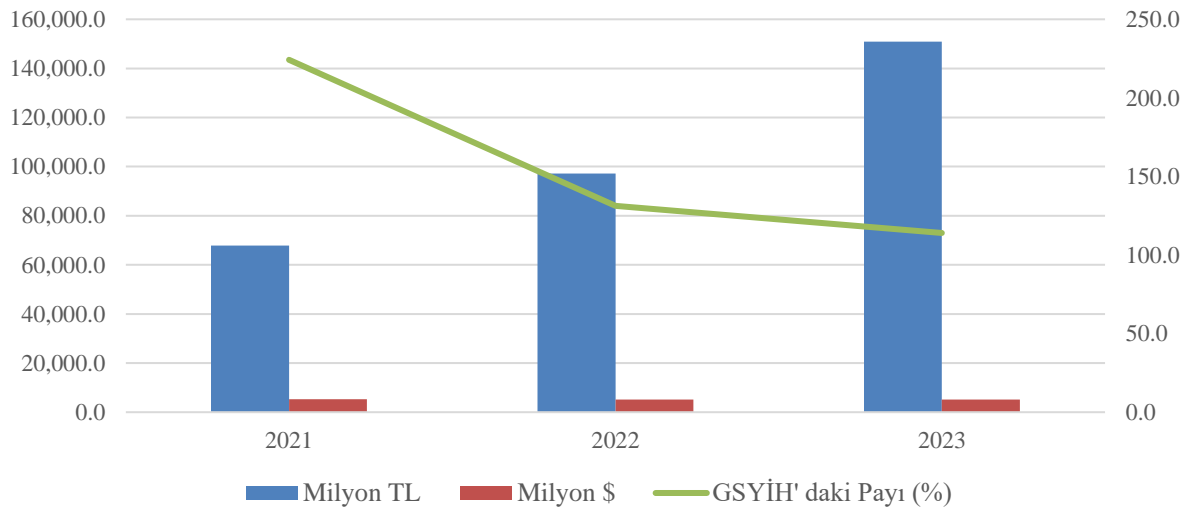
	2021	2022	2023
İç Borç Stoku¹			
Milyon TL	15,665.7	21,697.5	29,165.8
Milyon \$ ³	1,205.0	1,158.3	989.0
GSYİH' daki Payı (%)	51.8	29.3	22.0
Dış Borç Stoku²			
Milyon TL	52,177.6	75,478.5	121,762.6
Milyon \$ ³	4,013.4	4,029.4	4,128.8
GSYİH' daki Payı (%)	172.4	102.0	92.0
Toplam Borç Stoku			
Milyon TL	67,843.3	97,176.0	150,928.4
Milyon \$ ³	5,218.4	5,187.7	5,117.7
GSYİH' daki Payı (%)	224.2	131.3	114.0

¹ Hazine ve diğer Kamu kurumlarının Merkez Bankası, Ticari Bankalar ve İhtiyat Sandığına olan borçlarını ifade eder. Bu borç toplamına belediyelerin sadece bankalara olan borçları dahil edilirken diğer kamu borçları dahil edilmemiştir.

² Hazinenin dış kaynaklı borcunu ifade eder.

³ 31 Aralık resmi döviz satış kurları kullanılmıştır.

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı, KKTC Merkez Bankası ve Devlet Planlama Örgütü

Grafik 7 - Kamu Toplam Borç Stoku

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1.2.4.3. Devlet Bütçe Dengesi

2021 – 2023 yıllarını kapsayan dönemde devlet bütçesi reel fiyatlarla, sırasıyla -772.6, -361.5 ve -186.3 TL tutarlarında gerçekleşerek açık verdiği ve 2021 yılına kıyasla 2023 yılında bu açığın %75.9 oranında gerilediği görülmektedir. Bütçe dengesinin GSYİH içerisindeki payının ise aynı dönemde %-4.8'den %-0.9 oranına indiği gözlemlenmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bütçe gelirlerinin ortalama %87'sini oluşturan yerel gelirler incelendiğinde, tüketim üzerine uygulanan, mal ve hizmet satışı üzerinden elde edilen dolaylı vergilerin önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2023 yılında dolaylı vergilerden elde edilen gelirler toplam bütçe gelirlerinin %40.9 oranını oluşturmuştur. 2023 yılında dolaylı vergilerin GSYİH içerisindeki payı son üç yılda artarak %11.6 oranına ulaşırken, dolaysız vergilerin GSYİH içerisindeki payının ise 2021 yılında %9.4 olan payının 2023 yılında %8.7'ye gerilediği görülmektedir.

Yerel gelirlerin içerisinde yer alan vergi dışı diğer gelirler 2023 yılında bir önceki yıla kıyasla reel fiyatlarla %32.6 oranında artarken, fon gelirleri de %0.9 oranında düşüşe geçmiştir.

Bütçe gelirlerinin ikinci kalemini dış yardımlar oluşturmaktadır. Dış kaynaklı yardımlardan elde edilen gelirler incelendiğinde ise son üç yılda tamamına yakın bir payın Türkiye Cumhuriyeti'nden alınan yardımlardan oluştuğu görülmektedir. TC finansal yardımlarının son üç yılda cari fiyatlarla 1,348 Milyon TL'den 4,280.1 Milyon TL tutarına yükseldiği gözlemlenirken, 1977 yılı fiyatlarına göre ise bu tutarların 720.1 TL'den 635.4 TL'ye gerilediği hesaplanmıştır. 2021 – 2023 yıllarını kapsayan dönemde GSYİH içerisinde TC yardımlarının oluşturduğu pay %4.5'den %3.2'ye gerilemiştir.

Tablo 10 – Devlet Bütçe Dengesi

	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
I.BÜTÇE GELİRLERİ	4,775.7	4,783.3	5,543.9	8,939.8	19,335.3	37,341.3
1.Yerel Gelirler	4,055.6	4,136.7	4,908.5	7,591.9	16,721.4	33,061.2
1.1.Vergi Gelirleri	3,150.4	3,303.2	3,975.6	5,897.3	13,352.4	26,777.9
1.1.1.Dolaysız Vergiler	1,511.5	1,391.3	1,705.0	2,829.5	5,623.9	11,484.1
1.1.2.Dolaylı Vergiler	1,638.9	1,912.0	2,270.6	3,067.8	7,728.6	15,293.8
1.2.Diğer Gelirler	423.6	319.8	424.0	792.9	1,292.7	2,855.6
1.3.Fon Gelirleri	481.7	513.6	508.9	901.7	2,076.2	3,427.7
2.Dış Yardımlar	720.1	646.7	635.4	1,348.0	2,613.9	4,280.1
2.1.Türkiye Cumhuriyeti	720.1	646.3	635.4	1,348.0	2,612.4	4,280.1
2.2.Diğer	0.0	0.4	0.0	0.0	1.5	0.0
II.BÜTÇE GİDERLERİ	5,548.4	5,144.8	5,730.2	10,386.1	20,796.5	38,596.0
1.Cari Giderler	2,259.0	1,975.9	2,367.1	4,228.6	7,986.8	15,943.7
1.1.Personel Giderleri	1,762.9	1,552.5	1,844.1	3,300.1	6,275.5	12,420.9
1.2.Diğer Cari Giderler	496.0	423.4	523.0	928.5	1,711.3	3,522.8
2.Transferler	2,205.2	2,423.4	2,564.6	4,128.0	9,795.9	17,274.1
3.Savunma Giderleri	361.7	296.8	373.2	677.1	1,199.7	2,514.0
4.Yatırımlar	722.5	448.8	425.2	1,352.5	1,814.1	2,864.3
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	259.8	295.2	248.3	486.3	1,193.2	1,672.2
4.2.Diğer Yatırımlar	462.7	153.6	177.0	866.2	620.9	1,192.0
III.BÜTÇE DENGESİ	-772.6	-361.5	-186.3	-1,446.3	-1,461.2	-1,254.7
1. AVANSLAR	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2.FİNANSMAN DENGESİ	-772.6	-361.5	-186.3	-1,446.3	-1,461.2	-1,254.7
IV. FİNANSMAN	772.6	361.5	186.3	1,446.3	1,461.2	1,254.7
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	262.6	294.2	147.2	491.6	1,189.4	991.7
2. Diğer	510.0	67.2	39.1	954.7	271.8	263.0
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Değişim (%)			GSYİH' daki Pay (%)		
I.BÜTÇE GELİRLERİ	-13.2	0.2	15.9	29.5	26.1	28.2
1.Yerel Gelirler	-14.4	2.0	18.7	25.1	22.6	25.0
1.1.Vergi Gelirleri	-10.3	4.9	20.4	19.5	18.0	20.2
1.1.1.Dolaysız Vergiler	-17.0	-8.0	22.5	9.4	7.6	8.7
1.1.2.Dolaylı Vergiler	-3.1	16.7	18.8	10.1	10.4	11.6
1.2.Diğer Gelirler	-18.1	-24.5	32.6	2.6	1.7	2.2
1.3.Fon Gelirleri	-32.0	6.6	-0.9	3.0	2.8	2.6
2.Dış Yardımlar	-6.1	-10.2	-1.7	4.5	3.5	3.2
2.1.Türkiye Cumhuriyeti	-6.1	-10.3	-1.7	4.5	3.5	3.2
2.2.Diğer
II.BÜTÇE GİDERLERİ	-12.0	-7.3	11.4	34.3	28.1	29.2
1.Cari Giderler	-14.4	-12.5	19.8	14.0	10.8	12.0
1.1.Personel Giderleri	-14.3	-11.9	18.8	10.9	8.5	9.4
1.2.Diğer Cari Giderler	-14.6	-14.6	23.5	3.1	2.3	2.7
2.Transferler	-16.4	9.9	5.8	13.6	13.2	13.1
3.Savunma Giderleri	-29.2	-17.9	25.8	2.2	1.6	1.9
4.Yatırımlar	39.2	-37.9	-5.2	4.5	2.5	2.2
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	-35.7	13.6	-15.9	1.6	1.6	1.3
4.2.Diğer Yatırımlar	302.0	-66.8	15.2	2.9	0.8	0.9
III.BÜTÇE DENGESİ	-3.7	-53.2	-48.5	-4.8	-2.0	-0.9
1.AVANSLAR
2.FİNANSMAN DENGESİ	-3.7	-53.2	-48.5	-4.8	-2.0	-0.9
IV. FİNANSMAN	-3.7	-53.2	-48.5	4.8	2.0	0.9
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	-35.8	12.0	-50.0	1.6	1.6	0.7
2. Diğer	29.7	-86.8	-41.9	3.2	0.4	0.2

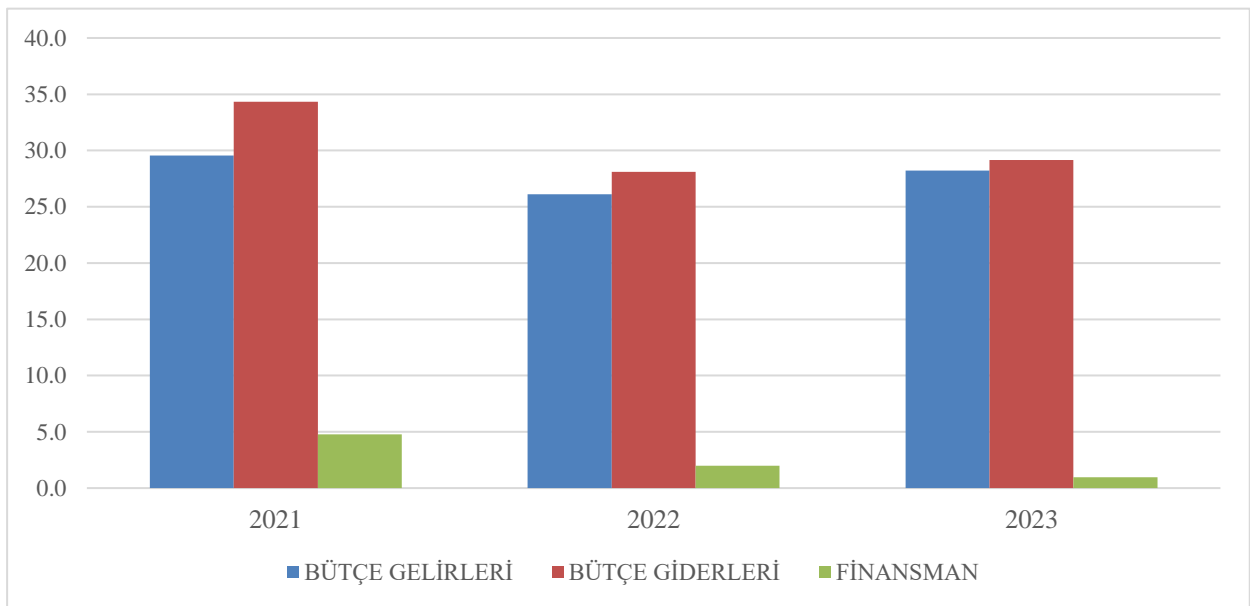
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Son üç yıllık dönemde bütçe giderlerinin büyük çoğunluğunu cari giderler ile transferlerin oluşturduğu görülmektedir. 2023 yılı toplam bütçe giderlerini %32.2 oranında personel giderleri, %44.8 oranında transferler oluşturmaktadır. 2021 yılında %14.0 olan toplam cari giderlerin GSYİH içerisindeki payı 2023 yılında %12.0'a, transfer giderlerinin GSYİH içerisindeki payı ise %13.6 oranından %13.1 seviyesine gerilediği görülmektedir.

Bütçe giderlerinin geri kalanını oluşturan savunma giderleri reel fiyatlarla 2021 yılına kıyasla 2023 yılında %3.2 artış gösterirken, yatırımların ise aynı dönem içerisinde reel fiyatlarla %41.1 oranında gerilediği gözlemlenmiştir.

2021 – 2023 yıllarını kapsayan dönemdeki bütçe açığının finansman ihtiyacı büyük ölçüde Türkiye Cumhuriyeti kredilerinden karşılanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nden alınan kredi toplamları reel fiyatlarla 2021 yılında 262.6 TL, 2022 yılında 294.2 TL tutarına ulaşırken, 2023 yılında ise 147.2 TL tutarına gerilediği görülmektedir (Tablo 10).

Grafik 8 - Yıllar İtibariyle Devlet Bütçe Dengesi Ana Kalemlerinin GSYİH İçindeki Yüzde Payları

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1.2.5. Ödemeler Dengesi

Mal ve Hizmetler Dengesinde gerçekleşen gelişmeler sonucunda Cari İşlemler hesabı 2021 yılında -74.87 milyon ABD Doları açık vermiş ve 2022- 2023 yıllarında artıya geçerek sırasıyla 123.14 milyon ABD Doları ve 412.15 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

2023 yılında toplam ihracat rakamı bir önceki yıla kıyasla %21.8 oranında artış göstererek 176,24 milyon ABD Dolarına ulaşmış, ithalat rakamı ise %25.0 oranında artarak 2,849.65 milyon ABD Doları seviyesine yükselmiştir. Bu gelişmeler sonucunda 2023 yılında dış ticaret açığının 2,673.41 milyon ABD Doları, dış ticaret hacminin ise 3,025.89 milyon ABD Doları olduğu görülmektedir. 2023 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %6.2 olarak gerçekleşmiştir.

Hizmet dengesi içerisinde yer alan hizmet gelir ve gider kalemlerinde 2022 yılına kıyasla 2023 yılında sırasıyla %35.2 ve %28.4 oranında artış gerçekleştiği gözlemlenirken, mal ve hizmet dengesinin bir önceki yıla kıyasla -347.95 milyon ABD Doları seviyesinden -236.06 milyon ABD Doları seviyesine gerilediği görülmektedir.

2021 yılında -15.9 milyon ABD Doları olarak gerçekleşen Sermaye Hesabı, 2022-2023 yıllarında sırasıyla -0.29 milyon ABD Doları ve -15,77 milyon ABD Dolarına olarak gerçekleşmiştir.

Finans hesapları incelendiğinde doğrudan yatırımlar net yükümlülük oluşumu 2023 yılında önceki yıla kıyasla %101.6 oranında, diğer yatırımlar net yükümlülük oluşumum ise %449.9 oranında ciddi artış göstermiştir. Portföy ve diğer yatırımlarda net varlık ediniminde, aynı dönemde sırasıyla %76.7 ve %74.3 oranında artışa geçtiği kaydedilmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda 2023 yılı finans hesabı -715.85 milyon ABD Doları tutarında gerçekleşmiştir.

KKTC'nin rezerv varlıkları 2021 yılında -35.76 milyon ABD doları iken 2022 yılında 539,01 milyon ABD Dolarına, 2023 yılında ise 760,16 milyon ABD dolarına yükselmiştir.

KKTC ekonomisi de dünyadaki diğer ülkelerde olduğu gibi pandemi sürecinde ekonomik zorluklar yaşamıştı. Pandemi sürecinde azalan mal ve hizmet dengesi, hizmet gelirleri ve giderleri iyileşme sürecine girmiştir. Ancak, doğrudan yatırımlar: net yükümlülük oluşumu ve portföy yatırımları: net varlık edinimi artmıştır. Rezerv varlıkları 2022-2023 yıllarında artma eğilimine girmiştir.

Tablo 11 - Ödemeler Dengesi

(Milyon ABD \$)

	2021	2022	2023
CARİ İŞLEMLER HESABI	-74.87	123.14	412.15
İhracat*	150.12	144.71	176.24
İthalat*	1,585.74	2,279.33	2,849.65
Mal Dengesi	-1,435.62	-2,134.62	-2,673.42
Hizmet Gelirleri	1,094.74	2,098.54	2,837.81
Hizmet Giderleri	178.14	311.87	400.45
Mal ve Hizmet Dengesi	-519.02	-347.95	-236.06
Birincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	181.53	214.37	461.17
Birincil Yatırım Kaynaklı Giderler	68.28	75.69	125.13
Mal, Hizmet ve Birincil Gelir Dengesi	-405.77	-209.27	99.98
İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	330.91	332.41	312.17
SERMAYE HESABI	-15.90	-0.29	-15.77
FİNANS HESABI	-179.97	-255.75	-715.85
Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	0.00	0.00	0.00
Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	99.96	418.53	843.59
Portföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	48.23	127.61	225.45
Portföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	0.00	0.00	0.00
Diğer Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	-118.28	77.49	135.04
Efektif ve Mevduatlar	-98.59	67.98	129.12
Krediler	-19.69	9.51	5.92
Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	9.96	42.32	232.74
Efektif ve Mevduatlar	-36.67	-59.29	179.83
Krediler	46.63	101.61	52.91
Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	89.20	378.60	1,112.23
NET HATA VE NOKSAN	-124.96	160.41	-352.07
GENEL DENGE	35.76	-539.01	-760.16
REZERV VARLIKLAR	-35.76	539.01	760.16

*: Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında yapılan ticaret dahil rakamlar

Kaynak: KKTC Merkez Bankası ve KKTC İstatistik Kurumu

1.2.6. Enflasyon

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisi ithalat ve döviz ağırlıklı bir yapıya ve piyasaya sahip olduğundan, özellikle döviz kurları ve dünya petrol fiyatlarında oluşabilecek dalgalanmalar tüketici enflasyon rakamları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır.

TÜFE 2021 yılında bir önceki yıla göre artmış ve yıllık %46,9 olarak gerçekleşmiştir. En çok artış gösteren ana harcama grubu, petrol fiyatlarındaki artışla birlikte %77,65 oranla ulaştırma olmuştur. Mobilya, Ev aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri grubu ise %60,43 ile ikinci en yüksek değişim yaşanan ana harcama grubu olmuştur. Üçüncü en yüksek fiyat değişimi ise %58,21 ile Gıda ve Alkolsüz İçecekler grubunda gerçekleşmiştir. 2015=100 temel yılı TÜFE’de En Ağırlıklı 40 Maddenin Tüketim Ağırlıklı Ortalama Fiyatlarındaki değişimde ise Aralık 2020-Aralık 2021 arası en yüksek artış %136,20 ile cep telefonunda (Akıllı) olmuştur.

TÜFE 2022 yılında bir önceki yıla göre artarak ve yıllık %94,51 olarak gerçekleşmiştir. En çok artış gösteren ana harcama grubu, %210,92 oranla Eğlence ve Kültür olmuştur. Lokanta ve Oteller grubu ise %132,01 oran ile ikinci en yüksek değişim yaşanan ana harcama grubu olmuştur. Üçüncü en yüksek fiyat değişimi ise %105,96 ile Konut, Su, Elektrik, Gaz ve Diğer Yakıtlar grubunda gerçekleşmiştir. 2015=100 temel yılı TÜFE’de En Ağırlıklı 40 Maddenin Tüketim Ağırlıklı Ortalama Fiyatlarındaki değişimde ise Aralık 2021-Aralık 2022 arası en yüksek artış %498,19 ile yurt dışı turda (Kültür amaçlı-A) yaşanmıştır.

2023 yılında Rusya'ya yönelik yaptırımlar ve jeopolitik gerginlikler de bulunmasına ve yıl içinde dalgalanmalar yaşanmasına rağmen Dünya Brent petrol fiyatlarında düşüş yaşanmıştır. ABD Dolar cinsi fiyatına göre 2023 yılında 83,42 dolar/varilden başlayan Brent petrol fiyatı, %6,9 azalarak yılı 77,69 dolar/varil olarak tamamladı.

Küresel boyutta süregelen yüksek enflasyon krizinin etkisiyle bozulan enflasyon beklentilerinin fiyatlandırma davranışına etkisi enflasyon artışında önemli bir rol oynamıştır. Enflasyon beklentilerinin artmasıyla gelecekte yüksek maliyetler ile karşılaşacağını öngören işletmelerin fiyat artırma eğilimine girmesiyle maliyet enflasyonunun beslendiği görülmektedir. Benzer şekilde yüksek enflasyon beklentisi hanehalkı tüketim davranışlarının değişmesine etken olarak, özellikle gıda ve temel ihtiyaç ürünlerinde stoklama davranışı gösterip tüketimde artışa neden olmaktadır.

2023 yılı boyunca Türk Lirası (TL), başta ABD Doları, Euro ve İngiliz Sterlini olmak üzere döviz kurları karşısında değer kaybını sürdürdü. KKTC Merkez Bankası verilerine göre Türk

lirası yıllık olarak ABD dolarına karşı %54,8, Euro'ya karşı %56,77 ve Sterlin karşısında %60,4 değer kaybetmiştir.

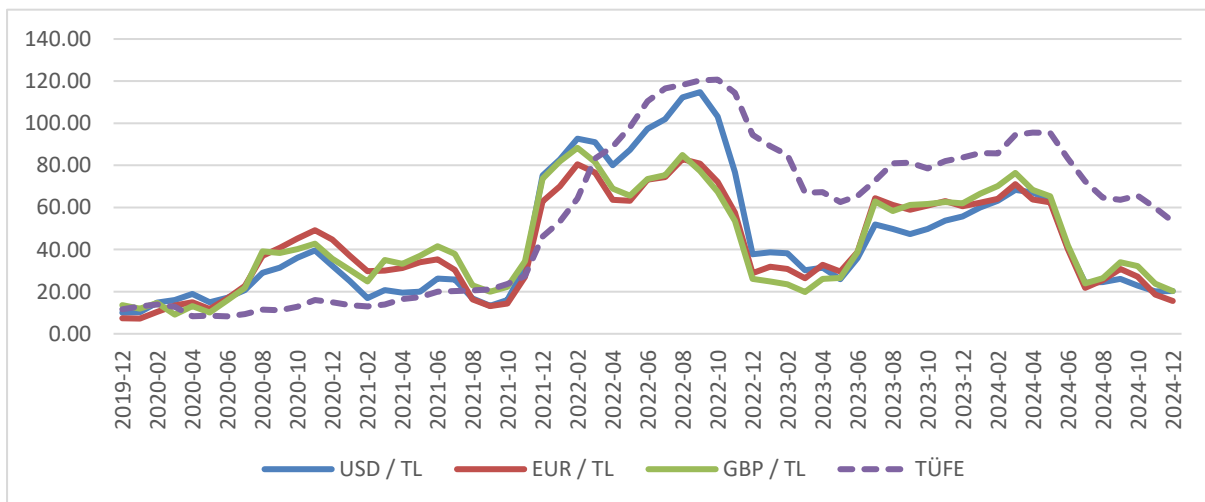
2023 yılına ait yıllık genel enflasyon oranı yıl sonu itibari ile %83,63'e ulaşmıştır. En çok yıllık artış %116,63 ile "Eğitim" ana grubunda meydana gelirken, onu %111,95 ile "Lokanta ve Oteller" grubu ve %111,93 ile "Haberleşme" grubu takip etmiştir. Enflasyon sepetini oluşturan 12 ana mal ve hizmet tüketim gruplarının tümünde endeks değerleri artmıştır. 2015=100 temel yılı TÜFE'de En Ağırlıklı 40 Maddenin Tüketim Ağırlıklı Ortalama Fiyatlarındaki değişimde ise Aralık 2022-Aralık 2023 arası en yüksek artış %208,18 ile Cep Telefonu Görüşme Ücreti (Fatura-A GSM OPERATÖRÜ) yaşanmıştır.

Tablo 12 - Gerçekleşen Tüketici Fiyatları Endeks Değişimleri

	Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre Değişim (%)	İlk 6 Aylık Değişim(%)
2018	30.0	12.1
2019	11.7	7.6
2020	15.0	4.4
2021	46.1	8.8
2022	94.5	56.8
2023	83.6	33.3
2024	53.3	33.0

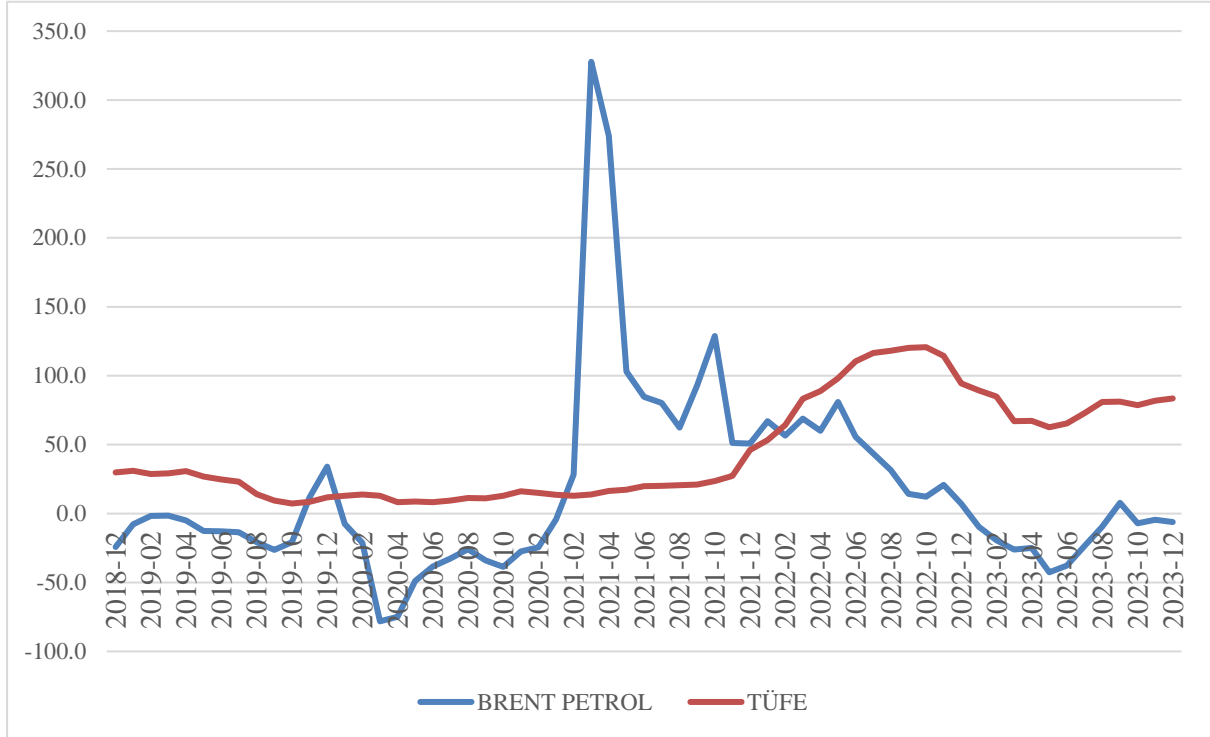
Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

Grafik 9 - KKTC Tüfe ve Döviz Kurları Yıllık Değişimi

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, TCMB

Grafik 10 - KKTC Tüfe ve Akaryakıt Yıllık Değişimi

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, TCMB

1.2.7. Bankacılık

Bankacılık sektöründe 2 kamu eliyle yönetilen banka, 14 özel sermayeli banka ve 6 şube bankası olmak üzere toplam 22 banka faaliyet göstermektedir. Aralık 2022 – Aralık 2023 döneminde bankacılık sektöründe çalışan personel sayısı 3,145’den 3,137’ye, aynı dönemde banka şube sayısı 217’den 216’ya gerilemiştir.

KKTC Merkez Bankası verilerine göre bankacılık sektörü konsolide bilançosu 2021 yılında 2020 yılına göre %57.39 oranında büyüyerek 79,643.0 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2022 yılı sonunda %57.37 oranında genişleyerek 125,331.6 milyon TL’ye ulaşan bankacılık sektörü konsolide bilançosu, 2023 yılında %82.49 oranında büyümeyle, 228,721.5 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2023 yılında gözlemlenen yüksek oranlı genişlemenin temel sebebi döviz kurlarında yaşanan artıştır.

Sektörün performans rasyolarından risklere karşı bir güven göstergesi kabul edilen Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu’nun (SYSR) önceki yıllarda olduğu gibi 2021-2023 döneminde de %10 olan yasal oranın üzerinde seyretmeye devam ettiği görülmektedir. 2021 yılı sonunda

%16.66 olan SYSR, Aralık 2022 döneminde 1.33 puan azalarak %15.33 seviyesine gerilemiştir. SYSR 2023’de ise 0.71 puan artarak %16.04’e yükselmiştir. Brüt kredilerin aktifler içerisindeki payı 2021’de %56.83’den %52.74’e, 2022 yılında ise %45.15 seviyesine gerilemiştir. 2023 yılında brüt kredilerin aktifler içerisindeki payı önceki yıllarla benzer şekilde 4.91 puan azalarak 40.24 seviyesinde gerilemiştir. Mevduatın krediye dönüşüm oranını gösteren kredi/mevduat oranı 2021 yılında %63.47, 2022 yılında %54.24, 2023 yılında ise %49.30 seviyesinde gerçekleşmiştir. Tahsili gecikmiş alacakların brüt krediler içindeki payı 2023 yıl sonunda %4.54’dür.

1.2.7.1. Banka Mevduatları

Sektörün temel fon kaynağı konumunda olan toplam mevduatlar 2021 yılında %58.4 büyüme oranı ile 41,787.6 milyon TL’den 66,179.1 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2022 yılında ise toplam mevduatlar önceki yıla benzer oranda %57.6 oranında artışla 104,324.5 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2023 yılında toplam mevduatlar kurlardaki artışın da etkisiyle %79.0 oranında artışla 186,717.8 milyon TL’na ulaşmıştır. 2021-2023 yılları incelendiğinde toplam mevduatlardaki oransal olarak en yüksek artışın %79.0 ile 2023 yılında, en düşük artışın ise %57.6 ile 2022 yılında gerçekleştiği görülmektedir. 2023 yılı sonunda toplam mevduatın %16.0’sı Türk Lirası, %84.0’ü döviz mevduatlarından oluşmaktadır (tablo 14).

1.2.7.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri

Türk Lirası mevduatlar 2021 yılında bir önceki yıla göre %5.5 oranında artarak 14,517.6 milyon TL’den 15,308.9 milyon TL’ye ulaşmış, 2022 yılında ise bir önceki yıla göre %35.6 oranında artarak 20,751.9 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2023 yılında 29,929.9 milyon TL’ye ulaşan Türk Lirası mevduatlar %44.2 oranında artış göstermiştir. 2021-2022 döneminde Türk Lirası mevduatlar içerisinde, vadesiz mevduatlar %125.8, vadeli mevduatlar %17.7 oranında artış göstermiştir. 2022-2023 döneminde ise Türk Lirası mevduatlar içerisinde vadesiz mevduatlar %68.8, vadeli mevduatlar %34.9 oranında artış göstermiştir. 2023 yıl sonu itibari ile Türk Lirası mevduatın %32.3’lük oranı vadesiz, %67.7’lik oranı ise vadeli mevduatta toplanmıştır (tablo 13).

1.2.7.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri

Toplam döviz mevduatları, 2021 yılı sonunda döviz kurlarında yaşanan artışın etkisiyle 2020 yılının oldukça üzerinde bir oranda genişleyen döviz mevduat hacmi, %86.5'lik artışla 50,870.2 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2022 yılında bir önceki yıla göre %64.3 oranında artarak cari fiyatlarla 83,572.6 milyon TL'ye ulaşan döviz mevduat hacmi, 2023 yılında %87.6'lık artışla 156,788.0 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2021 yılında vadesiz döviz mevduatları %112.3, vadeli döviz mevduatları %80.9, 2022 yılında vadesiz döviz mevduatları %122.1, vadeli döviz mevduatları %49.4 oranında genişlemiştir. 2023 yılında ise vadesiz döviz mevduatları %107.0, vadeli döviz mevduatları %80.2 oranında artış göstermiştir (tablo 13).

Tablo 13 - Mevduat Gelişmeleri

	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Milyon TL			Mevduat Türleri İçindeki Pay (%)		
1. TL Mevduat	15,308.9	20,751.9	29,929.9	100.0	100.0	100.0
1.1. Vadesiz	2,532.0	5,717.7	9,653.4	16.5	27.6	32.3
1.2. Vadeli	12,777.0	15,034.2	20,276.5	83.5	72.4	67.7
2. Döviz Mevduat	50,870.2	83,572.6	156,788.0	100.0	100.0	100.0
2.1. Vadesiz	10,414.2	23,132.9	47,881.6	20.5	27.7	30.5
2.2. Vadeli	40,456.0	60,439.6	108,906.4	79.5	72.3	69.5
Toplam Mevduat	66,179.1	104,324.5	186,717.8	-	-	-
	Değişim (%)			Toplam Mevduat İçindeki Pay (%)		
1. TL Mevduat	5.5	35.6	44.2	23.1	19.9	16.0
1.1. Vadesiz	-11.3	125.8	68.8	3.8	5.5	5.2
1.2. Vadeli	9.6	17.7	34.9	19.3	14.4	10.9
2. Döviz Mevduat	86.5	64.3	87.6	76.9	80.1	84.0
2.1. Vadesiz	112.3	122.1	107.0	15.7	22.2	25.6
2.2. Vadeli	80.9	49.4	80.2	61.1	57.9	58.3
Toplam Mevduat	58.4	57.6	79.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

1.2.7.2. Krediler

Bankacılık sektörü aktif toplamı içerisinde en büyük pay brüt kredilere aittir. 2021 yıl sonunda toplam aktifler içerisinde brüt kredilerin payı %52.7 iken 2022 yıl sonunda bu oran %45.2'ye gerilemiştir. 2023 yıl sonunda aktif toplamı içerisinde brüt kredilerin oranının %40.2'ye gerilemesi önceki dönemlerde olduğu gibi kredi talebindeki düşüşü göstermektedir. 2021 yılında %46.1 oranında büyüyerek 42,006.0 milyon TL'ye ulaşan brüt krediler 2022 yılında %34.7'lik büyümeyle 56,587.2 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2023 yılsonunda 92,047.1 milyon TL'ye ulaşan krediler, 2023 yılı içerisinde %62.7 büyüme göstermiştir.

Kredilerin sektörel dağılımı incelendiğinde en büyük payın önceki yıllarda olduğu gibi 2023 yılında da şahsi ve mesleki borçlar kalemine ait olduğu görülmektedir. 2023 yılında şahsi ve mesleki borçların toplam krediler içindeki payı %29.1'dir. Şahsi ve mesleki borçlar kalemini sırasıyla ticaret sektörüne ait krediler ve bina ve inşaat sektörüne ait krediler takip etmektedir (tablo 14).

Tablo 14 - Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Krediler (Milyon TL)			Değişim (%)			Toplam Krediler İçindeki Pay (%)		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Kamu Kurum ve Kuruluşları	7,447.7	9,741.1	14,180.4	38.1	30.8	45.6	17.7	17.2	15.4
Tarım	523.8	705.6	1,024.1	-11.3	34.7	45.1	1.2	1.2	1.1
Sanayi	3,214.9	4,214.2	7,580.3	65.2	31.1	79.9	7.7	7.4	8.2
Nakliye ve Ulaşım	714.6	1,026.8	2,074.3	18.0	43.7	102.0	1.7	1.8	2.3
Yurtiçi ve Yurtdışı Ticaret	8,942.3	12,244.8	17,638.1	72.6	36.9	44.0	21.3	21.6	19.2
Bina ve İnşaat	7,122.8	8,636.9	16,024.4	41.7	21.3	85.5	17.0	15.3	17.4
Turizm	2,742.3	4,254.4	6,760.2	45.0	55.1	58.9	6.5	7.5	7.3
Şahsi ve Mesleki Borçlar	11,297.7	15,763.4	26,765.3	39.1	39.5	69.8	26.9	27.9	29.1
Toplam	42,006.0	56,587.2	92,047.1	46.1	34.7	62.7	100.00	100.00	100.00

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

1.2.8. İstihdam

Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre 2023 yılında ülkemizde 15 ve daha yukarı yaştaki kurumsal olmayan sivil nüfus (alışma çağındaki nüfus) 306,908 kişi olarak saptanırken, istihdam edilen kişi sayısı 148,211 olarak saptanmıştır. 2022 yılında istihdam edilen nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranı %46.0 olarak gerçekleşirken bu oran 2023 yılında %48.3 olmuştur. 2021-2023 döneminde işsizlik oranı %7.8'den %5.1'e gerilemiştir. Aynı dönemde 15-24 yaş grubundaki genç nüfustaki işsizlik oranı %21.4'ten %14.9'a gerilemiştir (Tablo 15). Genç işsizlik oranının yüksek seyretmesi olumsuz bir durumdur. Genç nüfusta işsizlik oranının gerilemesi konusunda, genç nüfus istihdamını teşvik etmeye yönelik uygulanmakta olan tedbirlerin daha da artırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 15 - Hane Halkı İşgücü Anketlerine Göre Temel Göstergeler (2020-2022)

	2021			2022			2023		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
15 ve Daha Yukarı Yaştaki Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	144,309	167,170	311,479	140,052	161,085	301,137	142,573	164,335	306,908
İşgücü	49,285	87,100	136,385	51,663	96,286	147,949	54,555	101,644	156,199
İstihdam	43,841	81,898	125,739	47,231	91,378	138,609	51,408	96,803	148,211
İşsiz Sayısı	5,444	5,202	10,646	4,432	4,908	9,340	3,147	4,841	7,988
İşgücüne Katılma oranı (%)	34.2	52.1	43.8	36.9	59.8	49.1	38.3	61.9	50.9
İstihdam Oranı (%)	30.4	49.0	40.4	33.7	56.7	46.0	36.1	58.9	48.3
İşsizlik Oranı (%)	11.0	6.0	7.8	8.6	5.1	6.3	5.8	4.8	5.1
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı ¹ (%)	26.5	17.7	21.4	21.3	17.2	19.2	17.5	12.9	14.9

¹15-24 yaş grubunda olanlar.

Kaynak: İstatistik Kurumu Hane Halkı İşgücü Anketi sonuçları

Not: Hanehalkı İşgücü Anketi verileri İstatistik Kurumunun 2011 yılı nüfus projeksiyonuna göre yayınladığı verilerdir. Kurum tarafından açıklanan 2019-2023 projeksiyonu çalışmasını içermemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TEMEL AMAÇ

Orta Vadeli Program (2025-2027), tüm kesimleri kapsayıcı bir ekonomik büyümeyi tesis edecek şekilde makroekonomik politika önceliklerini ortaya koyarak istikrarlı, sürdürülebilir, rekabet edebilir politikalarla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin refah seviyesinin artırılmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, Orta Vadeli Program, ekonomik büyümenin sürdürülebilir kılınması, dış ticaretin geliştirilmesi, yabancı yatırımların ülkeye gelmesi, kamu harcamalarının kontrolü, gelir dağılımının iyileştirilmesi, istihdam oranının artırılması, işsizliğin azaltılması, ekonomik yapının güçlendirilmesi, verimliliğin artırılması, dış şoklara karşı dayanıklılığın artırılması, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik politikalarının geliştirilmesi amacıyla ilgili kamu kurumları ile istişare içerisinde hazırlanmıştır.

OVP döneminde; yatırım ortamını iyileştirecek makroekonomik politikalar desteklenerek, ekonominin öncü sektörleri olan turizm ile yükseköğretim ve bu sektörlerle girdi sağlayacak olan tarım, tarımsal sanayi, imalat sanayi ve bilişim sektörleri desteklenecek ve ihracat odaklı üretime ağırlık verilecektir. Ayrıca, ekonomide kayıt dışılığın azaltılması, finansal sistemin geliştirilmesi, enerji altyapısının geliştirilmesi ve Ar-Ge çalışmalarının yaygınlaştırılması alanlarında yapısal dönüşümlere imkân verecek politikalar belirlenmesi yanında sektörel ilke ve politikalara yönelik programlar hazırlanarak etkin bir şekilde uygulanması hedeflenmektedir.

Gerek kamu kurumları arasındaki iletişim ve iş birliğinin artırılması, gerekse verilen hizmetin daha hızlı, kaliteli ve güvenilir olması için kamu hizmetlerinin dijital ortama taşınması hayati önem taşımaktadır. Bu kapsamda program dönemi içerisinde tüm kamu kurumlarının dijital ortamda verdiği hizmetlerin sayısını artırmaya ve otomasyonunu geliştirmeye yönelik çalışmalarına hız verilecektir.

Program süresince, iklim değişikliğinin çevresel, sosyal ve ekonomik alandaki çok yönlü etkileri de dikkate alınarak ve kalkınma öncelikleri çerçevesinde ekonominin her alanında ve tüm sektörlerde yeşil ve dijital dönüşümün getirdiği fırsatlara özel önem verilecektir.

Ülkemizin deprem kuşağında bulunması ve olası bir felaket yaşanması durumunda en az hasar ile geçirebilmesi için afet risklerinin azaltılmasına öncelik veren politikalar hazırlanarak çalışmalar yapılacak ve kentsel dönüşüm ve yerinde dönüşüm için mevzuat çalışmaları tamamlanarak hızla uygulamaya geçirilmesi sağlanacaktır.

Ayrıca, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, yurt içi tasarrufların artırılması, finansal okuryazarlığın yaygınlaştırılması suretiyle piyasa ekonomisiyle uyumlu şekilde finansal istikrarın desteklenmesi amaçlanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK POLİTİKA VE HEDEFKER

3.1. Program Dönemi Hedef ve Göstergeleri

Programın makroekonomik çerçevesi; program dönemi içerisinde, ekonomik büyümenin dengeli bir şekilde artmaya devam edeceği ve petrol fiyatları ile döviz kurlarının dengeli bir seyir izleyeceği teknik varsayımı dikkate alınarak oluşturulmuştur.

3.1.1. Büyüme ve İstihdam

KKTC ekonomisinin 2024 yılında %11 reel büyüme kaydedeceği tahmin edilmektedir. Üç yıllık program döneminde ekonomik büyüme ortalama %6 olacak şekilde, 2025 yılında %5, 2026 yılında %6 ve 2027 yılında da %7 oranında büyüme hedefi öngörülmüştür.

Bu büyüme oranlarıyla, GSYİH'nın 2025-2027 yılları arasında cari fiyatlarla sırasıyla, 313,013 milyon TL, 413,755 milyon TL ve 501,173 milyon TL olması, kişi başına düşen milli gelirin ise yine sırasıyla 17,515.9 ABD Doları, 18,012.4 ABD Doları, 18,358.8 ABD Doları olarak gerçekleşeceği hedeflenmektedir.

Ekonominin büyümesinde en önemli etkenlerden biri de toplam kaynakların yatırıma dönüşme oranıdır. Bu çerçevede, büyüme hedeflerine ulaşmak için 2024 yılında GSYİH'nın %19.6'sını oluşturduğu tahmin edilen toplam yatırımların program dönemi boyunca; 2025 yılında %19.4, 2026 yılında %21.1 ve 2027 yılında %21.0 olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

İstihdamdaki gelişmeleri incelediğimizde; 2023 yılında 173,901 kişi istihdam olanaklarından yararlanırken, program dönemi sonunda bu sayının 195,923 kişiye ulaşması, iş gücüne katılım oranının %52.0, işsizlik oranının ise %5.5 düzeyinde gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

3.1.2. Ödemeler Dengesi

KKTC ekonomisinin ithalata olan yüksek bağımlı yapısı uluslararası alanda karışıklıklar, bunlara bağlı olarak enerji piyasasındaki dalgalanmalar neticesinde kendisini ithalat rakamlarında göstermiştir. 2023 yılında 176.2 Milyon ABD doları olarak gerçekleşen ihracatın, 2024 yılında 185.1 Milyon ABD doları, 2025 yılında 196.2 Milyon ABD doları, 2026 yılında 210.9 Milyon ABD doları ve 2027 yılında 250.0 Milyon ABD doları olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir. 2023 yılında 2,817.4 Milyon ABD Doları olan ithalatın ise, 2024 yılında 3,030.3 Milyon ABD doları, 2025 yılında 3,223.2 Milyon ABD doları, 2026 yılında 3,428.9 Milyon ABD doları ve 2027 yılında 3,611.3 Milyon ABD doları olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Program dönemi sonunda Dış Ticaret Dengesinin 3,361.3 Milyon ABD doları olması öngörülmektedir.

3.1.3. Enflasyon

2023 yılı sonunda KKTC Tüketici fiyatları endeksi artış rakamı %83.6 olarak gerçekleşmiş olup 2024 yılında ise %60.0 seviyesine inmesi beklenmektedir. 2025-2027 arası program döneminde petrol fiyatları ve döviz kurlarının dengeli bir seyir izleyeceği öngörüsü ile birlikte Türkiye ekonomisinde uygulanan dezenflasyon politikasının başarıyla sürdürülmesi sonucunda, TÜFE'nin 2025 yılında %35.0, 2026 yılında %25.0 ve 2027 yılında %12.0 seviyelerinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Küresel büyümedeki aşağı yönlü riskler olarak süregelen jeopolitik ve siyasi gerginliklerin yatırımları olumsuz etkileyeceği ve ithal ürün fiyatlarını artırabileceği, gelişmekte olan ülkelerin para birimlerinin değerinde aşağı yönlü eğilimlerin devam edebileceği göz önünde bulundurularak, ithal malların önemli bir rakam oluşturduğu KKTC ekonomisinin dezenflasyon sürecinin de böyle bir durumda negatif etkilenerek öngörülerde sapmalara neden olabileceği not edilmelidir.

3.2. Makroekonomik Politikalar

3.2.1. Büyüme ve İstihdam

Sürdürülebilir bir büyümenin sağlanarak büyümede istikrarın korunması, istihdamın desteklenmesi çalışmalarının yanı sıra, istihdam, teknoloji ve verimlilik odaklı yaklaşımla yapısal dönüşümü tetikleyecek reformlar hazırlanacaktır. Bu çerçevede;

Mali yönetimde şeffaflık artırılacak ve kamu harcamalarının daha etkili bir şekilde izlenmesi sağlanacaktır.

İstikrarlı büyüme için özel kesim yatırımlarını ve dış kaynaklı yatırımları artırmaya yönelik politikalara devam edilecektir. Ekonomik büyümeyi destekleyici altyapı ve insan kaynaklarını geliştirmeye yönelik kamu yatırımları sürdürülecektir. Katma değeri yüksek ürünlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalara öncelik verilecek, tarım, sanayi, yükseköğrenim ve turizm sektörleri arasındaki iş birlikleri desteklenecektir.

Sanayide özel sektör öncülüğünde, rekabetçi, dışa açık, yenilikçi, yüksek katma değer yaratan, Ar-Ge tabanlı ve çevreye duyarlı bir üretim yapısı desteklenecektir. Kamu yatırımlarının, öncelikli ve büyük ölçekli altyapı alanlarına yönlendirilmesine önem verilecektir.

Hizmetlerin niteliği ve çeşitliliği artırılarak turizm sektöründeki kazanımlar daha ileri bir seviyeye çıkarılacaktır.

Yükseköğretimde kurumların standartlarının yükseltilmesi için çalışmalar yapılması yanında sürdürülebilir bir yapı oluşturularak, kurumsal kalite geliştirilecektir.

Devlet teşvikleri belirli bir süreyle veya ölçüle sınırlı olup, girişimcilerin yatırım ve üretim kararları almasında etkili olacak şekilde sürdürülecektir.

Kaynaklar açısından sıkıntı olmayan ürünlerde yerli üretimi artıracak yatırımlara öncelik verilerek dışa bağımlılık azaltılacak, gelir ve istihdam artışı sağlanacaktır.

Rekabet gücünü ve istihdamı artırma hedefi doğrultusunda KOBİ'lerin desteklenmesine devam edilecek, KOBİ'lerin markalaşmaları, kurumsallaşmaları, yenilikçi iş modelleri geliştirmeleri desteklenecek ve uluslararası ihracat pazarlarına erişimleri kolaylaştırılacaktır. KKTC'nin, uluslararası alanda daha fazla iş birliği yapabilmesi için çalışmalar yapılarak dış yatırımlar ve ticaret artırılabacak, yeni iş fırsatları yaratılacaktır.

Kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ücrete karşı mücadele edilerek kayıtlı çalışan sayısı artırılacak ve prim tabanı genişletilecektir. Çalışma hayatında iş sağlığı ve güvenliği kültürü geliştirilecek, denetim ve teşvik uygulamaları ile iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uyum artırılacak ve bu alanda yeterli sayı ve nitelikte uzman personel yetiştirilecektir.

Gençler, kadınlar ve engelliler başta olmak üzere, özel politika gerektiren grupların ve KKTC vatandaşlarının işgücüne ve istihdama katılımlarını artırmaya yönelik politikaların uygulanmasına devam edilecektir.

3.2.2. Kamu Maliye Politikası

Maliye politikası, gelir, harcama ve borç stoku büyüklükleri gözetilerek; yurt içi tasarrufların artırılması, fiyat istikrarının sağlanması ve kamu tüketimi ve cari transferlerin azaltılmasına yönelik tedbirler alınması yoluyla kamu yatırımlarına daha fazla kaynak ayrılması şeklinde yürütülecektir. Bu çerçevede;

Maliye politikası, mali disiplini esas alan ve israfı engelleyen bir yaklaşımla yürütülecektir.

Kamu harcamaları, kamu altyapı yatırımları, eğitim ve sağlık alanları ile bölgesel kalkınmada kullanılacak biçimde önceliklendirilecektir.

Sürdürülebilir kamu finansman dengesinin kurulması, gelir artırıcı tedbirler yanında harcama disiplininin de sağlanması ve kaynakların verimli kullanılabilmesi yönünde uygulanan maliye politikaları ile bütçe disiplini sağlanacaktır.

Teşvik ve destek uygulamaları gözden geçirilecek ve yeniden yapılandırılacaktır. Yatırım teşvik sistemi gözden geçirilecek, etkin bir denetim ve uygulamaya olanak sağlayacak şekilde tek elden gözetim sağlanması ve merkezi bir kurumdan izlenmesine yönelik elektronik bir izleme sistemi kurulacaktır.

Kalkınmayı ve mali istikrarı engelleyen bir unsur olan iç borç yükünü azaltılmasına yönelik ödeme planlaması ile ödeme takvimine önem verilecektir.

Gelir dağılımındaki adaletsizliğin ortadan kaldırılması, sosyal adalet ve iş verimliliğinin artırılması esas olacaktır.

Cari transferlerin bütçe içerisindeki payının zaman içerisinde azaltılarak, mahalli projelerin bütçe içerisindeki payının artırılması ve ulusal altyapının güçlendirilmesi sağlanacaktır.

E-Maliye uygulamaları hayata geçirilerek tüm dairelerimizde otomasyon sistemlerinin kurulmasına yönelik çalışmalara hız verilecektir.

3.2.2.1. Kamu Harcama Politikası

Kamu kurumları, yıllık bütçede tahsis edilen ödenekleri, belirlenen sektör, politika ve öncelikler doğrultusunda, etkili ve verimli bir şekilde kullanmaları prensibiyle hareket edeceklerdir. Bu çerçevede;

Kamu harcamalarında tasarruf, rasyonellik ve sürdürülebilirlik ön plana çıkarılacaktır.

Kamu harcamaları, kamu altyapı yatırımları, eğitim ve sağlık alanları ile bölgesel kalkınmada kullanılacak biçimde önceliklendirilecektir.

Sürdürülebilir kamu finansman dengesinin oluşturulması amacıyla gelir artırıcı tedbirler uygulanması ve harcama disiplininin sağlanması yanında kaynaklarının verimli kullanılması için uygulanan maliye politikaları ile bütçe disiplini sağlanacaktır.

Harcama programları verimlilik artışı sağlamak amacıyla gözden geçirilecek ve başta hizmet alımları olmak üzere kamu harcamalarına ilişkin karar alma sürecinde fayda-maliyet analizlerinden yararlanılacaktır.

Sosyal güvenlik sisteminin mali sürdürülebilirliği üzerinde olumsuz yansımaları olabilecek uygulamalardan kaçınılacaktır. Sistemde uzun dönemli aktüeryal dengeleri gözetilerek mali açığının milli gelire oranı azaltılacaktır.

Yerel yönetimler, tahsis edilen kaynakların daha etkili ve verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yapılacaktır.

Sağlık hizmetlerinde öngörülebilirlik ve sürdürülebilirlik dikkate alınarak ilaç ve tedavi harcamaları daha etkin hale getirilecektir.

Verimliliği ve sosyal politikaları dikkate alan bir tarım strateji belgesi hazırlanmış olup, tarımsal destekler için bütçeden ayrılan pay bu belge çerçevesinde dağıtılacaktır.

Sosyal harcamalar azami faydayı sağlayacak şekilde sosyal hedef ve önceliklere göre yeniden düzenlenecektir. Sosyal amaçlı programların etkileri ve faydaları değerlendirilecek, bu alanda kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki eşgüdüm geliştirilerek mükerrerlikler önlenecektir.

3.2.2.2. Kamu Yatırım Politikası

Kamu yatırım politikası, ekonomik kalkınmanın sağlanması, yaşam kalitesinin artırılması açısından üretken faaliyetleri destekleyecek nitelikteki altyapıyı geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede;

Yatırımları teşvik ederek büyümeyi özendirmek, ekonominin rekabet gücünü ve verimlilik düzeyini yükseltmek temel önceliklerdir.

Kamu yatırımlarının belirlenen önceliklere göre büyümeye, bölgelerin gelişme potansiyellerini harekete geçirmeye, istihdamı ve ülke refahını artırmaya katkısının azami seviyeye çıkarılması doğrultusunda gerçekleştirilmesi ve mevcut sermaye stokunun etkin kullanılması hedeflenecektir.

Eğitim, sağlık, teknolojik araştırma, ulaştırma ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik altyapı yatırımlarına öncelik verilecektir.

Kamu altyapı yatırımlarında özel sektörün katılımını sağlayan (yap işlet devret, kamu özel iş birliği gibi) modeller geliştirilecektir. Kamu ve özel kesim yatırımları birbirlerini tamamlayacak şekilde bütünleştirici bir bakış açısı ile ele alınacaktır. Kamu yatırımları, özel sektör tarafından gerçekleştirilemeyecek olan ekonomik ve sosyal altyapı alanlarında yoğunlaştırılacaktır.

3.2.2.3. Kamu Gelir Politikası

Adil, etkin ve kayıt dışılığı en aza indirecek bir vergi sistemi oluşturma hedefi doğrultusunda, kamu gelir politikası; istihdamı ve yatırımları teşvik edecek, yurtiçi tasarrufları artıracak, gelir dağılımını iyileştirici, sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayan ve ekonomiye rekabet gücü kazandıracak şekilde yürütülecektir. Bu çerçevede;

Yapılacak yasal düzenlemeler ve güncellemeler ile gelirlerin artırılması ve ülke ekonomisinin kontrolü sağlanarak etkin, verimli ve denetlenebilir bir ekonomi yaratılması sağlanacaktır.

Gelir artırıcı düzenlemelerle yeni gelir kaynakları yaratılarak devlet gelirlerinin artırılması sağlanacaktır. Vergi bilincinin yaygınlaştırılması, verginin tabana yayılması için yöntemler geliştirilecektir. Vergi politikalarının uygulanmasında istikrar; vergilendirmede öngörülebilirlik esas olacaktır. Yükümlülerin ve vergiye tabii gelirlerin tespiti için bilgi toplama ağı, otomasyon sistemi kapsamında genişletilerek vergi gelirlerinin artırılması sağlanacaktır.

Kayıt dışılıkla mücadelede toplumun ilgili kesimlerinin katılımı sağlanarak, farkındalık artırma çalışmaları yapılacaktır.

Kayıt dışı ekonomiyle mücadele amacı ile ilgili tüm mevzuatın iyileştirilmesinin yanı sıra vergi denetim kapasitesinin güçlendirilmesi ve mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu sağlanacak,

gümrük idarelerinin kayıt dışılıkla mücadelede etkinliği ve verimliliği artırılacak, E-ticaretteki kayıt dışılığın önlenmesi amacıyla, İnternet ortamında ticaret yapan gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetlerinin kavranmasına yönelik mevcut düzenlemeler gözden geçirilecek, bu kapsamda yapılacak denetimler artırılacaktır.

Gelir ve Vergi Dairesi Müdürlüğü tarafından kurulan Denetim Koordinasyon Birimi yönetiminde, sektörel, mevsimsel ve bölgesel denetim programları hazırlanarak düzenli denetimler yapılacak ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması sağlanacaktır. Risk bazlı vergi denetimine yönelik elektronik sistemin kurulması sağlanacaktır.

Gelir ve Vergi Dairesinin takipteki alacaklarına ilişkin tahsil kapasitesini artıracak ve tahsilat sürecinin hızlandırılacak önlemler alınacaktır. E-vergi altyapısı kullanılarak vergi ödeme seçenekleri artırılacak ve mükellefleri vergi borcu konusunda bilgilendirecek uygulamalar hayata geçirilecektir.

Gelir ve Vergi Dairesi ile Sosyal Güvenlik Kurumlarına verilecek beyannameler tek tip hale getirilecektir. Ayrıca meslek gruplarına göre taban, maaş skalası belirlenmesi sağlanacaktır.

Yükseköğretim Kurumları Mali Düzenleme Yasasında değişikliğe gidilerek yükseköğretim kurumlarına sağlanan gelir, kurumlar, gümrük vergileri, belediyelere ödenen vergiler, katma değer vergisi gibi vergilerde sağlanan teşviklerde, çalışma izinleri, sağlık raporları gibi hizmetlerden alınan her türlü vergi, resim, harç ve fonlarda yeniden düzenleme yapılacaktır. Bu düzenleme ile belli bir ölçekten ve/veya yıldan sonra üniversitelere sağlanan muafiyetlerin sonlandırılması ve üniversite altında kurulan diğer işletmelerin kullandığı sınırsız muafiyet uygulamasının ortadan kaldırılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Ticari işlemlerde ortaya çıkması muhtemel kayıt dışılığın azaltılmasına yönelik olarak nakit kullanımının azaltılmasına (bir üst sınır belirlenerek) ve kripto varlıkların ödemelerde kullanılmasının yasaklanmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

Gümrüklerde otomasyon çalışmalarının etkin ve verimli şekilde devam etmesi için teknik kapasite artırılıp, gerekli tedbirler alınacaktır. Gümrük Dairesinin saha denetimlerinde etkinliği artırılacak, kaçakçılığın önlenmesi ile Devlet gelirlerinin artması sağlanacaktır.

Ekonominin rekabet gücünü artırıcı üretim yapısının oluşturulmasına, yabancı yatırımların ülkeye girişinin kolaylaştırılmasına ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik, yüksek katma değerli ürünlerin geliştirilmesini destekleyen politikalar uygulanacaktır.

Gelir politikalarının sosyal ve ekonomik etkilerinin daha sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi amacıyla istisna, muafiyet ve indirimler ile ayrılan paylar teşvik sistemi içerisinde değerlendirilerek vergi sistemi sadeleştirilecektir.

Haksız rekabetin önlenmesi ile ekonomide rekabet gücünün ve kamu gelirlerinin artırılması amacıyla kayıt dışılık ile etkin bir şekilde mücadele edilecektir. Bu amaçla; denetim kapasitesi artırılacak ve etkinleştirilecek, idarelerin uygulama kapasitesi ve bilişim altyapısı geliştirilerek kurumlar arası iş birliği ile veri paylaşımı artırılacak, kaçakçılıkla mücadele ve toplumsal farkındalık yaygınlaştırılacaktır.

Kamu taşınmazlarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması ve ekonomiye kazandırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.

3.2.2.4. Kamu Borçlanma Politikası

Kamu borç yönetiminin temel hedefi, ülkenin mali sürdürülebilirliğini sağlamak ve ekonomik büyümeyi desteklemek amacıyla dikkatle yönetilmesi ve finansman ihtiyacının orta ve uzun vadede mümkün olan en uygun maliyetle karşılanmasıdır. Bu çerçevede;

Borçlanmanın, şeffaflık ve kamuoyunu bilgilendirme ilkesi çerçevesinde, ülkenin kalkınma hedefleri dikkate alınarak, borç portföyünün maruz kaldığı likidite, faiz ve kur risklerinin kontrol edilmesi amacıyla stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikaları uygulanacaktır.

Piyasalarda güven ve istikrarı koruyarak ve makroekonomik dengeleri gözeterek borçlanma yapılmasına özen gösterilecek ve borçlanmada ortalama vadenin piyasa koşullarının elverdiği ölçüde uzatılması, ağırlıklı olarak Türk Lirası cinsinden ve sabit faizli enstrümanlarla yapılması temel unsur olacaktır.

3.2.2.5. Kamu Mali Yönetimi ve Denetim

Kamuda güvenin güçlendirilmesi, mali etkinliğin sağlanması, etkin bir denetim mekanizmasının oluşturulması, hesap verebilirlik anlayışının yerleştirilmesi ve vatandaş memnuniyetinin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede;

Kamu mali yönetiminde gerekli yasal değişiklikler ve ikincil mevzuatlar yapılarak kamu mali yönetiminde başlatılan kapsamlı reformlar, kamu idarelerine güvenin güçlendirilmesi, mali etkinliğin sağlanması ve kuruluşların etkili kamu hizmeti sunmalarına odaklanmaları sağlanacaktır.

41/2019 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Yasası kapsamında kapasite artışı sağlanması için eğitim ve danışmanlık faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

Sayıştay denetimleri aracılığıyla kaynak kullanımının verimliliğine, etkililiğine ve ekonomikliğine dair kamuoyuna güvenilir bilgi sunularak kamuda hesap verebilirlik güçlendirilecektir.

Kamu idarelerine kaynak tahsis sürecinde performans programlarının dikkate alınmasına özen gösterilecektir.

3.2.3. Ödemeler Dengesi

Ülkenin öncelikli sektörleri olan turizm ile yükseköğrenimden sağlanan gelirlerin artırılması, uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek ihraç ürünlerinin geliştirilmesi ve katma değeri yüksek ihracat potansiyelinin artırılması ile cari işlemler dengesi sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulacaktır. Bu çerçevede;

Turizm sektöründe hizmet kalitesini artıran, pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını da hedef alan turizm çeşitlerini öne çıkaran politikalar geliştirilecektir.

Eko turizm, anı turizmi, inanç turizmi, doğa yürüyüş yolları turizmi gibi alternatif turizm türlerinin gelişimi desteklenecek, turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılmasına yönelik politikalar uygulanacaktır.

Kuzey Kıbrıs Destinasyon Pazarlama Programı çalışması başlatılacaktır. Destinasyon markalaşması çerçevesinde marka isimler oluşturulacaktır. Yeni destinasyonların açılması yönündeki çalışmalar da dikkate alınarak, charter seferlere yönelik teşvik destekleri daha etkin ve verimli olacak şekilde gözden geçirilerek sürdürülecektir.

Yükseköğretimde sürdürülebilir bir yapı oluşturmak amacıyla kurumsal kalite geliştirilecek, süreçlerde standardizasyon sağlanacak ve akreditasyon süreçleri yeniden düzenlenecektir. Üniversitelerin öğretim kalitesinin artırılması için bilimsel, akademik, araştırma ve geliştirmeye yönelik çalışmaların proje bazında desteklenmesinin yanısıra Ar – Ge projelerine öncelik verilecektir.

Mal ve hizmet ihracatında pazar çeşitliliğini sağlamaya yönelik politikalar uygulanmaya devam edilecektir. Firmaların pazarlara erişim imkânları iyileştirilecek ve adil rekabet ortamında çalışmaları sağlanacaktır. İhracata yönelik üretim yapan firmaların üretim kapasitelerinin artırılmasına yönelik yatırımların teşviklendirilmesine devam edilecektir.

Yurt içinde üretilen ürünlerin gerek yerel işletmeler gerek hane halkı tarafından tercih edilmesine yönelik çalışmalar artırılarak devam edecektir.

Bölgesel ticareti artırmak için çalışmalar başlatılacak ve bu kapsamda ulaşım maliyetlerinin daha düşük olduğu yakın ülkelerle ticaretin geliştirilmesine öncelik verilecektir.

DÖRDÜNCÜ

BÖLÜM

PROGRAM DÖNEMİ GELİŞMELERİ

4.1. REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI

4.1.1. İş Ortamının İyileştirilmesi

İş ortamı, şirketlerin faaliyetlerine etki eden faktörlerin toplamıdır. Bu faktörler gerek işletmenin etki edebildiği işletme içi, gerekse işletmenin etki edemediği işletme dışı faktörler olabilirler. Genel veya Makroekonomik Ortam ekonomik, sosyo-kültürel, yasal, teknolojik, çevresel faktörleri içerir. İş ortamının iyileştirilmesi rekabetin, istihdamın ve ihracatın artırılmasını, iş yapma maliyet ve risklerinin azaltılmasını, finansmana erişimin kolaylaşmasını, fiziksel çevre ve altyapının gelişmesini sağlar. İş ortamının iyileşmesini sağlamak adına aşağıdaki konulara önem verilecektir.

Kamu kurumları ve özel sektör arasındaki koordinasyon güçlendirilecek, iş ortamına etki edecek mevzuat değişikliklerinde özel sektörün de aktif katılımı ve iş birliği sağlanacaktır. Kamu Özel Ortaklığı finansman modeli ile altyapı, enerji, eğitim, ulaşım gibi alanlarda özel sektörün katılımı ile yapılan yatırımlar artırılabilecektir. Ülke açısından önem arz eden büyük yatırımlarda kamulaştırma ve izin süreçleri kolaylaştırılacak ve hızlandırılacaktır.

Yatırım yapmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin karşısına çıkan bürokratik engeller azaltılacaktır. Bu kapsamda izin, ruhsat, kayıt, lisans gibi işlemler dijitalleştirilip hızlandırılacaktır. Yurt dışında yaşayan vatandaşların ülkemizde girişim yapmaları ve ülkemizdeki projelere dahil olmaları özendirilecektir.

Dünyada yaşanmakta olan dijital dönüşüm ülkemizde de gerçekleşecek, bu sırada verimlilik, kayıtlılık, veri güvenliği, sürdürülebilirlik konularında standartlar belirlenecektir. Bu dönüşümle kamu sektörünün işleyişi hız kazanacak ve yönetim kapasitesi artacaktır. Ülkemizde özellikle salgın döneminin de etkisiyle hızla büyüyüp yaygınlaşan e-ticaret teşvik

edilecektir. Aynı zamanda dijital dönüşümün yaşanabilmesi için gerekli olan ileri dijital becerilerin toplumsal eğitimi konusunda adımlar atılacaktır.

Finansal okuryazarlık programları aracılığıyla KOBİ'lerin finansal süreçleri daha iyi anlamaları ve yönetmeleri teşvik edilecektir. Bu, işletme sahiplerinin finansal yönetim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olarak, finansmana erişim süreçlerini daha etkili bir şekilde yönetmelerini sağlayacaktır.

Fikri mülkiyet hakları önemsenecek ve gerekli olan hukuki altyapı hazırlanacaktır. Bu hususta toplumsal farkındalığı artıracak adımlar atılacaktır.

Çeşitli ölçeklerde hizmet verecek, küçük sanayi sitesi, organize sanayi bölgesi, teknopark gibi endüstri ve teknoloji yatırımlarının kümeleneyeceği planlı mekanlar üretilecektir. Bu mekanlar erişilebilirliği yüksek, tedarik zincirinin işleyişine uygun, sürdürülebilir ve verimli olacak şekilde yer seçilip tasarlanacaktır. Mevcut alanların da eksiklikleri giderilecektir. Yüksek katma değerli ve yüksek teknoloji üretim yapacak, rekabet gücü yüksek, dijital ve yeşil dönüşüme katkı sağlayacak, inovasyon bazlı, sürdürülebilir projeler teşvik edilecektir.

İş ortamının iyileşmesinde sürdürülebilirlik çok önemlidir. Bu bağlamda küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine ve afet riskine karşı önlemler alınacaktır. Teşvik verilirken, yapılacak ekonomik faaliyetin doğal çevreyle uyumlu olmasına önem gösterilecektir. Elektrikli araçların yaygınlaştırılması amacıyla şarj istasyon ağlarının kurulmasına ve geliştirilmesine önem verilecektir. Kamuya yeni alınacak araçların, eğer mevcut ise elektrikli olanları tercih edilecektir. Geri dönüşüm ürünlerinde standartlar belirlenip, bu uygulamalar özendirilecektir. Tarımda iklim değişikliğiyle mücadele adına modern ve sürdürülebilir tarım uygulamaları ve teknolojiler teşvik edilip, doğal kaynaklarımızın daha verimli kullanımı sağlanacaktır.

4.1.2. Ekonomide Kayıt Dışılığın Azaltılması

Kayıt dışı ekonomi, bir ülkenin resmi olarak rapor edilmeyen veya vergilendirilmeyen ekonomik faaliyetlerini ifade etmekte olup vergi kaçakçılığı, yasa dışı ticaret, gölge ekonomi gibi unsurları içermektedir. Kayıt dışı ekonominin kontrolü, genellikle devletlerin vergi kaçakçılığını önleme, ekonomik büyümeyi sağlama, sosyal yardımları yönetme ve kaynakları daha adil dağıtma gibi hedefleri içerir. Kayıt dışı ekonominin kontrolü, birden fazla faktörün bir araya gelmesini gerektirir ve tek bir çözüm yolu yoktur. Genellikle bu alandaki politikaların ve uygulamaların bir kombinasyonu ile daha etkili sonuçlar elde edilebilmektedir.

Kayıt dışılığın önlenmesindeki en önemli unsur denetimlerin artırılmasıdır. Vergi kaçakçılığı ve vergi kaçırma eylemleri üzerinde daha fazla denetim yapılması, ekonomik faaliyetlerin dijital olarak izlenmesi ve kayıt altına alınması kaçak faaliyetler azaltabilmektedir.

Kayıt dışı ekonomiyle mücadele amacı ile ilgili tüm mevzuatın iyileştirilmesinin yanı sıra vergi denetim kapasitesi güçlendirilecek ve mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu sağlanacaktır. Yasal yollarla iş yapmayı teşvik eden politikalar, daha düşük vergi oranları, işletmeler için daha kolay kayıt süreçleri veya yasal yollardan faaliyet göstermeyi cazip kılacak teşvikler içerecektir.

Toplumun, işletmelerin ve vergi mükelleflerinin kayıt dışı ekonominin zararlarını anlamaları ve yasal yollarla faaliyet göstermenin önemini kavramaları için eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlenecek ve suç gelirleri ile mücadelede ilgili sektörlere eğitim verilecektir.

Uluslararası iş birliği ve standartların benimsenmesi ile kayıt dışı ekonominin sınır ötesi faaliyetlerini azaltılacaktır. Serbest bölgeler de dahil olmak üzere, gümrük kapılarının fiziki teknik donanım ve personel durumları ile yasal mevzuat ve uygulamalar gözden geçirilerek, gümrük idarelerinin kayıt dışılıkla mücadelede etkinliği ve verimliliği artırılacaktır.

E-ticaretteki kayıt dışılığın önlenmesi amacıyla, internet ortamında ticaret yapan gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetlerinin kavranmasına yönelik yasal mevzuat hazırlanarak ve altyapının oluşturulması sağlanacaktır.

E-Maliye Projesinin yürütülmesine ilişkin yapılan sözleşme çerçevesinde Gelir ve Vergi Dairesi yönetimi verginin doğuşundan tahsil edilinceye kadar yapacağı takip sistemi ile vergi gelirlerinin artırılmasında önemli katkılar sağlayacaktır.

Kayıt dışı istihdam edilen ve özel politika gerektiren gruplara yönelik sektör bazlı analizler yapılarak denetim mekanizmaları güçlendirilecektir. Kayıt dışı istihdamla ilgili denetimlerde etkinliğinin artırılması amacıyla, tüm denetim sürecinin elektronik ortamda yürütülmesine önem verilecektir. İnşaat sektöründe kayıt dışı çalışanların sosyal güvenlik sistemine alınmasına yönelik gerekli hukuki, idari ve teknik altyapının oluşturulması sağlanacaktır.

Para, Kambiyo ve İnkişaf Sandığı İşleri Dairesi Teşkilat Yasası'nın güncellenmesi yasalaşması sağlanacaktır. Emlakçıların Kayıt ve İşlemleri Yasası Yasada yer alan düzenleme ve denetim ile ilgili kuralların etkin bir şekilde yerine getirilmesi için İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir birim oluşturulacaktır.

Motorlu araç satıcıları ve/veya oto galerilerle ilgili olarak Motorlu Araç Mukayyitliği tarafından bir çalışma yapılması sonrası faaliyette olan işletmelerin tespiti yapılacaktır.

Döviz bürolarının denetimi ve idari cezalarla ilgili olarak yeni kurallar içeren Para ve Kambiyo (Değişiklik) Yasa Tasarısı'nın yasalaşması sağlanacaktır.

Şans oyunu salonlarını düzenlemek ve denetlemekle görevli ilgili Daire tarafından yapılacak yükümlülük denetimlerinin yıllık olarak hazırlanacak programlara uygun olarak yapılması sağlanacaktır.

4.1.3. Finansal Sistemin Geliştirilmesi

Uluslararası piyasalarla uyumlu, kalkınma sürecine uygun maliyet ve koşullarda katkı verebilen finans sisteminin oluşturulması, rekabetçiliği ve verimliliği yüksek, kurumsal altyapısı güçlü ve kayıt dışılıkla etkin mücadele eden, sürdürülebilir bir finans sektörünün oluşturulması sağlanacaktır. Bu çerçevede;

Yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek ve yerel işletmeleri desteklemek amacıyla gerekli politika ve tedbirler üretilecektir.

Finans konusunda eğitim faaliyetleri artırılabilecek, böylelikle yatırımcıların finansal okuryazarlıklarını artırmalarına ve bilinçli yatırım kararları almalarına yardımcı olunacaktır.

Bankaların güçlü bir sermaye yapısıyla çalışmasını sağlayacak düzenlemeler yapılarak finansal piyasaların daha etkin izlenmesi ve risk yönetiminin etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

Finans sektöründe yasal altyapı geliştirilerek piyasalarda güven ve istikrar ortamı güçlendirilecektir. Bu çerçevede; Bankaların güçlü bir sermaye yapısıyla çalışmasını sağlayacak araçlar güçlendirilirken finansal piyasaların daha etkin izlenmesi ve risk yönetiminin etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

Finansal sektörde etkinlik ve ürün çeşitliliği artırılabilecektir.

Kripto varlıklara ilişkin uluslararası düzenlemelere paralel olarak yasal altyapı oluşturulacaktır.

Ödeme sistemleri vatandaşlarımızın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yasal altyapıya kavuşturulacaktır.

Kaldıraçlı İşlemler ile ilgili Yasa Tasarısı'nın yasallaşması sağlanacaktır.

Reel sektörün, özellikle KOBİ'lerin, finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla mali sistemden daha fazla yararlanması sağlanacaktır.

Düzenleme ve denetim eksikliği bulunan sektörlerin, disiplin altına almak ve gelir getirici faaliyetleri artırmak amacı ile mevzuatları güncellenecek ve/veya yeni mevzuat oluşturulacaktır.

4.1.4. Enerji Altyapısının Geliştirilmesi

Enerji politikasının temel amacı; artan nüfusun ve büyüyen ekonominin ihtiyaç duyacağı enerjinin, sürekli, kaliteli, sürdürülebilir, güvenli ve çevresel etkilerin en düşük düzeyde tutulacak bir şekilde asgari maliyetle karşılanmasıdır. Bu çerçevede,

Elektrik enerjisi arz güvenliğinin sağlanması ve elektrik üretim, iletim ve dağıtım yatırımlarının arz-talep projeksiyonları çerçevesinde gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

Elektrik arzında sağlıklı bir kaynak çeşitliliği yaratmak ve arz güvenliğini artırmak amacıyla alternatif enerji kaynaklarının üretime dahil edilmesi yönünde çalışmalar hızlandırılacaktır. Uygun fiyata enerji elde edilmesi, arz güvenliği, çevre ve sağlık alanında fayda sağlayacak yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilecek muhtemel fazla enerjinin satılabilmesi gibi çeşitli faydalar sağlayacak Türkiye ile kablo bağlantısı sağlanarak sistem entegrasyonu sağlanması amaçlı faaliyetler devam edecektir.

Elektrik enerjisi üretiminde ülke koşulları, ilgili mevzuat ve AB kuralları dikkate alınarak ve bu konuda gerekli fizibilite çalışması yapılarak ülkenin yenilenebilir enerji kapasitesi belirlenerek, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı artırılacak ve sistemin arz güvenliğinin sağlanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Enerji verimliliğine yönelik mevzuat eksikleri giderilecek ve enerji verimliliğine yönelik çalışmaların yönlendirilebilmesi, denetlenebilmesi ve uygulanabilmesi için mevcut idari yapıların gözden geçirilmesi ve kapasite gelişimi sağlanacaktır.

KKTC'de enerji verimliliğinin takibine yönelik olarak veri toplama, saklama ve ulaşma altyapısı kapasite, nitelikli insan gücü ve bilgi teknolojileri altyapıları ile birlikte oluşturulacaktır. Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımında kayıp/kaçakların asgari seviyeye indirilmesi sağlanacaktır.

4.1.5. Ar-Ge Çalışmalarının Yaygınlaştırılması

Bilgi üretmeye yönelik sorgulama, araştırma, öğrenme, geliştirme, istek ve düşünce sistematüğını tüm düzeylerde yaygınlaştıran, katma değeri yüksek ürün ve hizmet geliştirme kapasitesini artıran, insan odaklı, iş birliğine dayalı, etkin işleyen bir bilim, teknoloji ve yenilik ekosistemi oluşturması hedeflenmektedir. Bu çerçevede;

Ar-Ge ve yenilik destek sisteminin, performans bazlı, araştırmadan ticarileştirmeye tüm süreci kapsayan, başta öncelikli sektörler olmak üzere sektörlerin ihtiyaçlarını ve gelişme potansiyellerini dikkate alan bir yapıda etkinleştirilmesi için çalışmalar yapılacaktır.

Üniversitelerin bilimsel araştırma kapasitesi artırılacak, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerindeki rollerinin güçlendirilmesi için çalışmalar yapılacaktır.

Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin üniversitelerdeki mevcut bilgi birikiminin topluma ve üretime kazandırılmasında, insan kaynağının niteliğinin yükseltilmesinde katalizör rolünü güçlendirecek şekilde Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası gözden geçirilecektir.

Gelişen ülkelerde olduğu gibi artış gösteren girişimci sayısına bağlı olarak Kuluçka merkezleri devlet veya üniversite destekli olarak teknoparklarda kurulacaktır. Üniversiteler bünyesinde kurulacak kuluçka merkezleri bilgiye ve bilgi sahibi kişilere ulaşma ve bağlantı kurma açısından daha avantajlı olacaktır.

Üniversiteler, özel sektör ve kamu kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmeye yönelik çalışmalar desteklenerek artırılacak, kurumsal bir tabana oturtulacaktır. Üniversitelerin, araştırma enstitülerinin ve diğer kurum ve kuruluşların araştırma altyapısı öncelikli alanlar temel alınarak geliştirilecektir. Toplumda bilim ve teknoloji bilinci, nitelikli araştırmacı sayısı artırılacak ve araştırma altyapısı geliştirilecektir.

Dünyada bacasız sanayi olarak kabul edilen, hammaddesi büyük ölçüde yetişmiş insan gücü olan yüksek katma değerli yazılım üretimi teşvik edilecektir. Kısa ve uzun vadeli Yazılım Sanayi Geliştirme Planları hazırlanarak, AR-GE, İnnovasyon ve Bilişim teknolojilerini kapsayan yazılım sanayi sektörünün gelişmesi sağlanacaktır.

Ayrıca, yazılım sanayicilerinin Teknopark ve AR-GE yasalarından en etkin biçimde faydalanmaları da sağlanacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SEKTÖREL İLKE VE POLİTİKALAR

5.1. Tarım

Çevresel, sosyal ve ekonomik olarak sürdürülebilir, ülke insanının yeterli ve dengeli beslenmesinin yanı sıra arz talep dengesini gözeten üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkin bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Tarımsal destekler; gerçek üreticiyi, gıda arz güvenliğini, kırsal kalkınma ve turizm sektörünün ihtiyaçlarını da dikkate alarak yeniden yapılandırılacaktır. Tarımsal işletmelerle üreticilerin kaydı ve üretimin desteklenmesi ile ilgili mevzuat çalışmaları yapılacaktır.
- Yurt dışından ithal edilen ve/veya ekonomik değeri olan alternatif ürünlerin ülkede yetiştirilme olanakları belirlenecek ve üretimleri teşvik edilecektir. İhracat ürünlerinin kalitesi artırılabilecek, markalaşmış ve rekabet edebilen bir tarım sektörü oluşturulacaktır.
- Üretimden tüketime kadar gıda güvenliği sağlanacaktır. İyi tarım uygulamaları konusunda mevzuat tamamlanarak, sertifikalı üretim geliştirilerek, yaygınlaştırılacaktır.
- Hayvancılık altyapıları geliştirilecek ve teknoloji kullanımı artırılacaktır. Yem laboratuvarı kurulması için çalışmalar başlatılacaktır.
- Yerli koyun ve keçi ırklarımız tescil edilecek ve koruma altına alınarak ıslah çalışmaları yapılacaktır. Hellim tesciline uygun ve yeterli miktarda üretim gerçekleşmesi için

küçükbaş süt üretimi desteklenecektir. Hellim odaklı projeler geliştirilecek ve iç kaynakların güçlendirilmesi sağlanacaktır.

- Üreticilerin örgütlenme bilinci artırılacak ve finansmana erişimleri kolaylaştırılacak, profesyonel yönetim, denetim ve organizasyon altyapıları geliştirilecektir. Üretici birliklerinin ticari faaliyette bulunabilmelerinin kolaylaştırılması amacıyla düzenlemeler yapılacaktır. Tarımsal ürünlerde e-ticaretin etkin ve güvenli yürütülmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.
- Tarımsal eğitim ve yayım faaliyetlerinin etkinliği artırılacak ve yaygınlaştırılacaktır.
- Hayvancılık sektöründe işletme desteklerinin kriterleri yeniden belirlenecek ve destek tutarları düzenlenecektir. Meraların tespit, tahdit ve tescil işlemleri hızlandırılacak, kaliteli kaba yem üretiminin artırılması için meraların ıslahı sağlanacak ve yem bitkileri üretimi desteklenecektir.
- Kanatlı hayvan ürünleri ihracatında ürün ve pazar çeşitliliği artırılacaktır.
- Hayvan Hastalıkları ile Mücadele Programı kapsamı genişletilerek hayvan hastalık ve zararlıları kontrol ve eradike edilecektir.
- Doğal stokların gittikçe azaldığı günümüzde, avantajlı üstünlüğe sahip sularımızda su ürünleri yetiştiriciliği yatırımları çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde özendirilecektir. Yeni balıkçı barınağı yapımı ve mevcutların iyileştirilmesine ilişkin projeler geliştirilecektir.
- Marka değeri yüksek ve kendi kendine yetebilen bir arıcılık sektörü yaratabilmek için gerekli mevzuatı da içerecek bir planlamaya gidilecek, Kıbrıs Arısı'nın korunup çoğaltılması da dahil sektörün güvenli gelişimi sağlanacaktır.

5.1.1. Ormancılık

Ülkemizdeki orman alanlarının ve ormanla ilişkili doğal kaynakların korunması ve sağlıklı bir şekilde geleceğe aktarılmasının sağlanması için sürdürülebilir bir sistem oluşturulması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Mevcut orman alanları, orman ilan edilen araziler ve orman dışı ağaçlandırılan arazilerin Tapu ve Kadastro Dairesinde tescil edilmesi sağlanacak ve bu arazilerin kadastroyu yapılacaktır. Yeni orman alanları yaratılması amacıyla sivil toplum örgütleri teşvik edilerek iş birliği güçlendirilecektir.
- Orman mevzuatında gerekli yasal değişiklikler yapılarak orman arazilerinin yasayla belirlenen ve tanımlanan kullanımlar dışındaki orman dışı kullanımlara kiralanması engellenecektir.
- Orman Koruma ve Faydalanma Tüzüğü revize edilerek ve 19/2003 sayılı Alçak Ormanların İcarı Yasası'nın amacına uygun bir şekilde uygulanması sağlanacak, suistimale izin verilmeyecektir.
- Orman alanlarımızın etkin bir şekilde korunarak geliştirilmesi için kapsamlı çalışmalar yapılacaktır. Orman alanlarımızı yangınlara karşı korumak ve yangınlara en kısa sürede müdahale edebilmek amacıyla gerekli teknik teçhizat, araç-gereç-ekipman ve tesis ile yeterli sayıda ve nitelikte YHKE personelinin hazır bulundurulması sağlanacaktır.
- Yangınlara kısa sürede müdahale edilerek kontrol altına alınması amacıyla “yangın koruma ve yangına müdahale sistemi” kurulacak, yangınla mücadelede karadan uygulanan metotların yanı sıra havadan müdahale yöntemleri de geliştirilecektir.
- Çam kese böceği ve kabuk böcekleri ile mücadelede biyolojik, biyoteknik ve mekanik yöntemlere ağırlık verilerek kesintisiz bir uygulama programı hazırlanacaktır.

5.1.2. Su

Su kaynaklarının hem üretimde hem de tüketimde doğru ve etkili kullanımının sağlanması için toplumsal farkındalık yaratılması, tüm tarafların iş birliği içinde politikalar geliştirmesi, su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı sağlanarak yeraltı su kalitesini artırılması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Küresel iklim değişikliği sebebiyle yaşanacak kuraklık etkisini azaltacak ve su sektörüne yönelik planlama, yönetim ve denetim kabiliyetlerini geliştirecek strateji ve planlar hazırlanacaktır.

- Su kaynaklarının bilinçli kullanılması amacı ile toplumsal farkındalık yaratılması için çalışmalar yapılacaktır.
- Su yönetimine ilişkin ihtiyaca cevap verecek şekilde yasal mevzuatta düzenlemeler yapılacaktır.
- Su politikasına ve ilgili mevzuata uygun olarak ülkedeki bütün su kaynaklarının kalite ve miktar olarak sürdürülebilir şekilde işletilmesini yönetmek maksadıyla, ilgili daire yeniden yapılandırılacaktır.
- KKTC Su Temini Projesi kapsamında, çalışmalara hız kazandırılacak, söz konusu alandaki projelerin geliştirilerek sürdürülebilmesi ve öncelikli konuların tespiti sağlanacaktır. Günümüz şartlarına uygun olarak hazırlanan Su Master Planı tamamlanacaktır.
- Türkiye’den gelen suyun bir kısmı zirai sulama amaçlı olarak kullanılacağından tarım sektörünün gelişimi sağlanacak ve suyun tarımsal alanda sürdürülebilir kullanımının sağlanması amacıyla başlatılan bölgesel sulama projeleri tamamlanarak hayata geçirilecektir.
- Güzelyurt Ovası Sulama Projesi bağlamında mevcut fabrikalar ile ürünün işlenebileceği altyapıya sahip olan narenciye plantasyonu korunup artırılacaktır. Böylece, birim alandan elde edilen ürünün hem kalitesi hem de miktarı artırılarak, çiftçinin ve bu sektöre bağlı olarak çalışan diğer sektörlerin de iş potansiyeli artırılarak bölgedeki ekonomiye katkıda bulunması sağlanacaktır. Bölgedeki alternatif ürünler elde etme konusu çıkarılacak olan Su Master Planı kapsamında değerlendirilip bir yol haritası çıkartılacaktır.
- Mesarya Ovası Sulama Projesi için ise mevcut hat döşenirken Tarım Bakanlığına bağlı Tarımsal Araştırma ve Tarım Dairesinin yürüteceği çalışmalar ile Su Master Planı’na göre şekillendirilecektir. Bu yatırım sayesinde arıtma tesisinden elde edilen su, kurak dönemlerde değerlendirilerek ülke ekonomisine katkı sağlanmış olacaktır. Bu projenin tamamlanmasıyla Devlet Üretme Çiftlikleri’nin yem ihtiyacının bir bölümü garanti altına alınacak ve iklim şartlarının olumsuz tesirinden etkilenmeden üretim sürekliliği sağlanmış olacaktır.
- Taşkın ve selleri önlemek maksatlı oluşturulan ıslah projeleri dere yatakları ve gölet bölgelerinden başlanılarak hayata geçirilecektir. Bu bağlamda hem yer altı hem de yer

üstü su kaynaklarının verimli olarak rezervi sağlanacaktır. Gerek bu kaynaklardan gerekse barajlardan kullanılacak suyun tüketimi ise düzenlenecek planlar ve hedefler doğrultusunda sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulacaktır.

5.2. Sanayi

Ekonomik ve toplumsal kalkınmanın sağlanarak istikrarlı büyüme ve sanayileşmenin gerçekleştirildiği, uluslararası standartlara uygun, yurt içi ve yurt dışı piyasalarda kalite ve fiyat açısından rekabet edebilen, katma değeri yüksek ürünler üreten, tüketici güvenliğinin esas alındığı, yeni teknolojilerin kullanıldığı, ihracata dönük, çevreye karşı duyarlı bir sektörün oluşturulması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Yerli sanayinin, yerli işgücünün korunması ve ülkenin milli marka gelişiminin sağlanması, ayrıca Kamu İhale Yasası kapsamına fiyat avantajı uygulanacak mal alımı ihalelerinde istekliler tarafından teklif edilen malın yerli malı olduğunun belirlenmesi ve belgelendirilmesi amacı ile hazırlanmış olan Yerli Malı Yasası Tasarısı'nın yasallaşarak yürürlüğe girmesi sağlanacaktır.
- Uluslararası standartlara uygun ve rekabete açık ürünler yanında ihracat potansiyeli yüksek markalaşmış ürünleri üreten sanayi tesislerinin teşvik edilmesi ve ürün çeşitliliğinin artırılması sağlanacaktır.
- İhracatı artırmak amacıyla, sanayi sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların ve ihracatçı firmaların uluslararası standartlara uygun kaliteli mal üretimi ve ihracata yönelik faaliyetlerini üretim veya pazarlama aşamalarında destekleyerek, uluslararası pazarlarda karşılaştıkları sorunların giderilmesine yardımcı olmak ve rekabet gücü kazanmalarını sağlamak amacıyla oluşturulan teşviklerin geliştirilerek uygulamasına devam edilecektir.
- Ülkemize özgü, dış pazarlara göre mukayeseli avantajı bulunan niş ürünlerinin pazarlanmasına yönelik tedbirler gözden geçirilecek ve ihracatının artırılması için yerli üretim ve istihdam desteklenecek, yerli ürünlerin markalaşması, planlaması, reklamı, tanıtımı ve bilgilendirme faaliyetleri artırılacak ve AR-GE faaliyetleri için sanayicilere yönelik destekler devam edecektir.

- Sanayi bölgelerinde altyapıdan kaynaklanan sorunların çözülmesi için gerekli tedbirler alınarak, yeni kurulacak OSB'ler için alınacak ÇED raporu kapsamında sektörlere göre gruplaşmayı sağlayacak yerleşim planları oluşturulacaktır.
- Özel ve özelliikli sanayi bölgeleri ile ilgili mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Bunun yanında, şehircilik ve yerel yönetimlerin görüşleri doğrultusunda sanayi bölgelerinin ilan edilmesine devam edilecektir. Yeni Büyük Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması için öncelikle bölgenin sınırları saptanacak ve altyapı çalışmalarına başlanması yönünde faaliyete geçilecektir.
- Ülkemizde düzenlenen en büyük ve en önemli ekonomik organizasyonların yapıldığı, ülkemizin sanayi ve ticari yaşamının prestiji açısından, önemli bir yer tutan fuar alanının mevcut altyapı ve üstyapı eksikliklerinden kaynaklanan sorunların çözülmesi için çalışmalar başlanacaktır.
- Turizm, yükseköğrenim ve inşaat sektörlerinde katma değeri ve yerel girdisi yüksek ürünlerin tüketimi teşvik edilecektir. Özellikle turizm sektöründe yerli üretimin daha fazla kullanılması ve yerli üretimin desteklenmesi amacı ile ilgili paydaşlarla etkin politikalar geliştirilecektir.
- Sanayi yatırım ortamındaki aksaklıkların ivedilikle giderilmesine çalışılacaktır. Kıbrıs Türk Yatırım Geliştirme Ajansı (YAGA) ile ülkenin kalkınmasında gereksinim duyulan yatırımların artırılması ve bu yönde yatırım ikliminin iyileştirilmesi çalışmalarına önem verilecektir. Bu kapsamda, reel sektörün iş yapabilirliğini artırmak ve yatırım ortamını geliştirmek amacıyla uygulanan faiz destek ve kısmi hibe programları geliştirilecek ve genç girişimcilere yönelik programların artırılması sağlanacaktır.
- Serbest Liman Bölgesi yeniden düzenlenerek uluslararası standartlara uygun şekilde altyapı ve üstyapı çalışmaları yapılacaktır.

5.2.1. Taşocakçılığı

Sanayi sektörü alt bölümlerinden olan taşocakçılığı aynı zamanda inşaat sektörünün de tamamlayıcısıdır. Çevreyle uyumlu, çevresel etkilerin en aza indirildiği, sürdürülebilir taşocakçılığının oluşturulması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Yeni taş ocağı açılmasına ve mevcut taş ocaklarının büyütülmesine izin verilmeyecek ve mevcut taş ocağı sayısı azaltılacaktır.
- Denetim sistemi yasal mevzuat temelinde etkinleştirilecek ve mevcut taş ocakları salt malzeme üretimine odaklanan değil, iş güvenliğini sağlayan, çevre ile uyumlu işletmecilik anlayışıyla faaliyetlerini sürdüren sanayi tesisleri haline getirilecektir.
- Taş ocaklarının ruhsat yenileme aşamasında malzeme bitmiş bölgelerinin doğaya yeniden kazandırılması için rehabilitasyonuna özel dikkat edilerek terk edilen bölgenin rehabilitasyonu sağlanacaktır. Böylelikle yeni yaşam alanı yaratılarak flora ve faunaya katkıda bulunulacaktır.

5.2.2. Enerji

Ülkemizde ekonomik gelişme ve nüfus artışına bağlı olarak talebi devamlı artan; toplumsal hayatın ve ekonomik kalkınmanın devamlılığı için gerekli olan elektrik enerjisinin sürekli, kaliteli, verimli, güvenilir, çevreye duyarlı ve en düşük maliyetle tüketicilere sunulması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Enerjide artan talebin karşılanmasında yatırımlar geliştirilecek ve mali açıdan güçlü, istikrarlı, şeffaf, öngörülebilir, tüketicinin korunduğu ve sürdürülebilir enerji sürekliliği gözetilecektir.
- Orta ve uzun vadeli enerji arz-talep planları oluşturulacak, santral ve altyapı yatırımları yapılacaktır.
- Enerji Dairesi oluşturulması ile ilgili çalışmalar tamamlanacaktır.
- Enerji verimliliğine yönelik yasa ve tüzük çalışmaları hızla tamamlanarak yasallaşmaları sağlanacaktır. Enerji verimliliğine yönelik çalışmaların yönlendirilebilmesi, denetlenebilmesi ve uygulanabilmesi için mevcut idari yapıların gözden geçirilmesi ve kapasite gelişimi sağlanacaktır.
- Dünyada elektrik şebekeleri enterkonnekte olmayan ülke sayısının çok az olduğu ve özellikle izole şebekelerin büyük şebekelere enterkonnekte olmasının çeşitli açılardan faydaları ortadadır. Bu bağlamda, sistem kararlılığının artırılması, uygun fiyata enerji elde edilmesi, arz güvenliği, çevre ve sağlık alanında fayda sağlayacak yenilenebilir

enerji kaynaklarından elde edilecek muhtemel fazla enerjinin satılabilmesi gibi çeşitli faydalar sağlayacak olan Türkiye'den kablo ile elektrik getirmeyi hedefleyen enterkonnekte sistem oluşturulması çalışmaları sürdürülecektir.

- Elektrik şebekesinin, potansiyel yenilenebilir kaynak alanları ile yenilenebilir enerji ve elektrik araçların gelişim hızı da dikkate alınarak, geliştirilmesine yönelik planlama ve yatırım çalışmaları yürütülecektir.
- Scada kontrol merkezinin yüksek gerilim şebekesinin yanında, orta gerilim şebekesinin izlenmesi projesinin eklenmesi için gerekli donanım ve yazılım yatırımları yapılacak ve fotovoltaik (PV) kapasitesi belirlenecektir.
- Sanayi bölgeleri ile ilgili ihtiyaç duyulan elektrik kapasitesi belirlenip, gerekli altyapı çalışmaları yapılacaktır.
- Ülkenin yenilenebilir enerji kapasitesi belirlenip sistemin arz güvenliğinin sağlanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Yenilenebilir enerji ve dağıtık üretim teşvikleri artırılacak ve özendirilecektir.
- İletim sisteminin planlanması, işletilmesi, sisteme bağlı santrallere ilişkin kuralların yer alacağı 'Şebeke Yönetmeliği' hazırlanacaktır.
- Kamu binalarının daha verimli hale getirilmesine yönelik uygulamalar başlatılacaktır. Toplumdaki enerji verimliliği farkındalığının yaratılması amacıyla bilinçlendirilme, tanıtım ve eğitim faaliyetleri yürütülecektir.
- Bakanlar Kurulu'nun, tesislerin elektrik projelerinin hazırlanması ve uygulanması sürecinde "Güç Faktörünün İyileştirilmesi Esasları" kararı etkin bir şekilde uygulanacak ve sistem arz güvenliği sağlanacaktır.
- Teknisyen ve tekniker yetiştiren teknik yüksek okullara önem verilecek ve yerli teknik eleman yetiştirilmesi teşvik edilecektir.
- Sanayi, ticaret, eğitim, turizm, sağlık ve diğer tüm kamu ve özel alanların daha verimli çalışabilmesi açısından büyük önem arz eden bir husus olan fiber haritasının oluşturulması sağlanacaktır. Fiber bağlantıların her binaya ulaştırılması hedeflenerek iletişim kalitesi artırılacak, bu sayede elektronik otomasyon ve e-Devlet sistemi güvenli

bir şekilde sağlanarak hem halkın günlük hayatı kolaylaştırılacak hem de devletin her alanda denetimi kolaylaştırılacaktır.

5.3. İnşaat

Ülke ekonomisine önemli bir istihdam yaratarak, doğrudan veya dolaylı olarak diğer sektörlere de pozitif ivme kazandıran, fiziki sermayesi ve insan kaynakları gelişmiş, çevreye duyarlı, teknolojiyi yakından takip eden, yüksek hizmet kalitesiyle, rekabet gücü yüksek bir inşaat sektörü oluşturmak esas amaçtır.

Bu çerçevede;

Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığına bağlı olan Planlama ve İnşaat Dairesi, Karayolları Dairesi ve Telekomünikasyon Dairesi gibi teknik dairelerin personel ve donanım açısından güçlendirilmesi sağlanacaktır.

- Planlama İnşaat Dairesi altında hem KKTC’de üretilen inşaat malzemelerinin hem de ülkemize gelen yapı malzemelerinin standartlara uygunluğunun denetlendiği bir laboratuvar oluşturulacaktır. Laboratuvara bağlı yeni bir yönetim oluşturulacak ve hazırlanacak mevzuat ile KKTC’de bulunan diğer inşaat laboratuvarlarının da Planlama İnşaat Dairesi ile koordineli çalışması yanında, dairenin denetimine imkân tanınması sağlanacaktır. Çalışmaları devam eden Yapı Malzemeleri Yasa Tasarısı’nın yasallaşması sağlanacak ve yasa kapsamında aktif piyasa denetimi ve gözetimi yapılacaktır.
- Gerek KKTC’de üretilen ve gerekse çeşitli ülkelerden ithal edilen inşaat malzemelerinde, düzenli kalite kontrolü yapacak ve standardizasyonu gerçekleştirecek sistem kurulacaktır. Bu konuda yasal mevzuatın tadil edilmesi için çalışmalar yapılacaktır.
- TC Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile KKTC Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı arasında imzalanmış bulunan “İyi Niyet Mutabakat Zaptı” çerçevesinde devam eden EBİS (Elektronik Beton İzleme Sistemi) ile ilgili çalışmalar kapsamında, İnşaat Mühendisleri Odası ve üniversitelere cihazlar yerleştirilecek ve kamu inşaatlarının test edilmesine başlanacaktır. Bu düzenleme ile KKTC inşaat sektöründe ciddi bir disiplin getirilmesi hedeflenmektedir.

- KKTC Yapı Malzemeleri Analiz Birim Fiyat Sisteminin Güncelleştirilmesi, (Birim fiyatlar, poz numaraları ile teknik şartname oluşturma esasları) çalışmaları kapsamında, konu ile ilgili personel eğitimleri tamamlanacak, birim fiyat analizleri ve rayiçleri ile poz numaraları belirlenmiş birim fiyatlar oluşturularak KKTC'deki tüm kurum ve kuruluşların hizmetine sunulacaktır.
- İnşaatlarda proje aşamasında zemin etüdü analizleri temin edilecek, yapılaşmaya müsait olmayan alanların önceden belirlenerek, depremsellik haritasının güncellenmesi ve doğal afetlerle ilgili mevzuatın iyileştirilmesi çalışmaları yapılacaktır.
- Kentsel dönüşüm ve yerinde dönüşüm için çalışma yapılması, bu konuda özel ve kamu okulları sonrasında, sağlık kuruluşları, yurtlar ve sosyal konut yapılarının öncelikle tüm bölgelerde deprem riski altındaki risk sıralaması çalışması tamamlanacaktır.
- Belirlenecek konut politikaları, Ülkesel Fizik Plan ve kentsel/bölgesel planlarla uyum içinde yürütülecektir. Konut politikaları, konut ihtiyacını karşılarken konut çevresi ve yaşayanların sosyo ekonomik sorunlarının çözümlenmesini de kapsayacak düzeye getirilecektir.
- Ülkesel Fizik Plan çerçevesinde hazırlanacak imar planları ve emirnameler ile bölgesel olarak yıl bazında ulaşılabilecek kapasiteler ile bölgelerin ne kadar genişleyebileceği ilan edilerek bilinçli ve planlı bir büyüme yaratılacaktır.
- Tapu devri, inşaat izni ve/veya onay alma mekanizmaları yeniden gözden geçirilecek, işlemlerin daha hızlı yapılabilmesini sağlamak için sistem, teknoloji kullanımı ve insan kaynakları açısından güçlendirilecektir. Teknik dairelerce hazırlanan devlet projelerinin vizeden muaf tutulması yönünde yasal çalışma yapılacaktır.
- İnşaat yapım aşamalarında, işçi sağlığı ve iş güvenliği sağlanması yönünde gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- İnşaat sektörüne vasıflı eleman ve sanatkâr yetiştirmek için, inşaat alanındaki mesleki-teknik eğitime önem verilecek ve sektörde hizmet verenlerin sınıflandırılıp karnelendirilmesi veya hizmet içi eğitime tabi tutulması sağlanacaktır.
- Kamu ve özel sektöre ait inşaat yatırımları ve yapılaşma etkinlikleri, çevrenin korunması ilkeleriyle ve imar kurallarına uyumlu bir şekilde gerçekleştirilecek, izinsiz

yapılaşma önlenecek ve yapı güvenliği geliştirilecektir. Bu çerçevede, izinsiz inşaatlara cezai yaptırımlar uygulanmasına yönelik denetimler etkinleştirilecektir.

- Modern inşaat teknolojileri kullanımları yaygınlaştırılarak, binaların bakım-onarım maliyetleri düşürülecek, ayrıca inşaatlarda yalıtım konusuna önem verilerek, ısıtma ve soğutmada enerji tasarrufu sağlanması ile ilgili yasal mevzuat çalışmaları yapılacaktır.
- Yalıtıma yapılacak yatırımın uzun vadede getirisinin daha çok olduğu konusunda ilgili paydaşlara ve karar verme mekanizmasındaki kişilere konu ile ilgili eğitimler düzenlenecektir.
- Geri dönüşüm ve sürdürülebilirlik prensipleri ile yeni kamu binaları tasarlanarak hayata geçirilecektir.

5.4. Ticaret

Ülkemizde ihracatı artırmak amacıyla sanayi sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların ve ihracatçı firmaların uluslararası standartlara uygun kaliteli mal üretimi ve ihracata yönelik faaliyetlerini üretim ve pazarlama aşamalarında destekleyerek uluslararası pazarlarda karşılaştıkları sorunların giderilmesine yardımcı olarak rekabet gücünün artırılacağı bir ticaret ortamının sağlanması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Ticaret hacminin artması ile idari teşkilatlanması yetersiz kalan Ticaret Dairesinin, Ticaret Dairesi (Kuruluş, Görev ve Esasları) Yasası revize edilerek yasalaşması sağlanarak kapasite artırımı ve idari gelişimi sağlanacaktır.
- Dairenin otomasyon sistemine geçmesi çalışmaları bağlamında, Mal ve Hizmetler (Düzenleme ve Denetim) Yasası ve Tüketicileri Koruma Yasası kapsamında online denetim yapılabilecek bir sistem oluşturulacaktır. Ayrıca, denetim sonucu oluşacak ceza ihbarnamesi sistem üzerinden kesilebilecek, tüketici birimine (online şikâyet) otomasyon sağlanacak, denetim sonucu oluşacak cezaların online ödenebilmesi için modül oluşturularak cezalarla ilgili sürecin takibi için Maliye Bakanlığı ve Polis Genel Müdürlüğünün sisteme entegre olması sağlanacaktır.
- Dış ticaret otomasyon sisteminin geliştirilmesi sağlanacaktır.

- Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında yapılan balık ihracatında, ihracatçıların gümrük kapılarında zaman konusunda yaşadıkları sıkıntıların giderilmesi için izinle ilgili prosedürlerin hızlandırılması amacı ile Kıbrıs Türk Ticaret Odasının entegre olduğu online balık ihracatı modülü oluşturulacaktır.
- Ticaret Dairesi Araç Otomasyon Sistemine; Araç Kayıt Dairesi ile Gümrük ve Rüsumat Dairelerinin entegre olması sonrasında İthalat ve İhracat (Düzenleme ve Denetim) Tüzüğü kapsamında ön izin veren diğer kurum/kuruluşların ve odaların entegre olmaları sağlanacaktır. Araç otomasyon sistemine Gümrük Öncesi Satış Modülü eklenerek geliştirilecek ve otomasyon sisteminde raporlama kısmı geliştirilecektir.
- Teşvik, muafiyet ve istisnalar bütünlüklü olarak gözden geçirilecek, sanayi ürünlerinin ihracatına yönelik teşvikler yapılandırılacak ve teşviklerle ilgili mevzuat yeniden yapılandırılarak ilgili mevzuatın yasallaşması sağlanacaktır.
- Narenciye İhracat Teşvikleri, Navlun İadesi Ödemeleri ve İhracat Teşvik Tüzüğü kapsamında uygulanan ihracat teşvikleri için düzenlenen otomasyon sistemi oluşacak ihtiyaçlara göre geliştirilecek ve teşviklerle ilgili tüm kurumların kendi sorumlulukları dahilinde sisteme entegre olmaları sağlanacaktır.
- Yürürlüğe giren Hal Yasası kapsamında ihtiyaç duyulan tüzükler hazırlanacak ve Yasa kapsamında uygulama ve denetimler konusunda personel eğitilerek programlı bir şekilde denetimlerin gerçekleştirilmesine başlanacaktır.
- Ürün Güvenliği Yasası ile ilgili mevzuatta suç ve cezalarla ilgili günün koşullarına göre düzenleme yapılacak ve piyasa gözetim ve denetim eğitimi çalışmaları arttırılacaktır.
- Metroloji (Ölçü ve Ölçü Aletleri) Yasası ile ilgili tüzük çalışmaları tamamlanacak ve kalibre edilmiş Metroloji Laboratuvarı oluşturulması ile ilgili çalışmalar yapılacaktır.
- Tüketicileri Koruma Yasası Kapsamında mevzuat ve şikâyet biriminde otomasyona geçilecektir.

5.5. Turizm

Dünya’da hızla gelişen sektörlerden biri olan turizm; istihdam oluşturma, döviz girdisi sağlama ve vergi gelirlerinin artması gibi birçok ekonomik gelişmeye katkı sağlamaktadır. Turizm sektöründe, turizm potansiyelinin değerlendirildiği, ürün ve hizmetlerin teknolojik gelişmeler

ve turist talepleri doğrultusunda çeşitlendirildiği, hizmet kalitesinin yükseltildiği, yerel ürünlerin öne çıkarıldığı, uluslararası standartlarda kurumsallaşıldığı, uluslararası bir marka haline geldiği, çevrenin korunması ve gelişmesinin yanında doğal kaynakların, tarihi mirasın ve kültürel dokunun duyarlılıkla ele alındığı, koruma-kullanma dengesinin gözetildiği, sürdürülebilir bir büyüme ve istihdamın oluşturulduğu, bölgesel farklılıklara ve rekabet üstünlüğüne dayandırılan sürdürülebilir bir turizm modelinin oluşturulması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Turizm sektörünün planlı gelişmesi yönünde, Turizm Gelişim Yasası revize edilerek bu yasaya bağlı Turizm Gelişim Master Planı ve eylem planları hazırlanarak uygulamaya konulması sağlanacaktır.
- Mevcut turizm bölgeleri geliştirilecek, yeni turizm alanları oluşturulması yönünde planlama çalışmaları yapılacaktır. Yeni turizm yatırımları, yoğun olan bölgelerden uygun olan diğer bölgelere planlı bir şekilde yönlendirilecektir.
- Tarihi ve kültürel değerlere sahip yerlerde pilot bölgeler seçilerek turizm marka değerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılarak, çekim merkezlerinin oluşturulması ve ziyaretçi sayılarının artırılması sağlanacaktır.
- Dünyada yükselen pazar konumunda olan sağlık turizmi geliştirilecek, bu alanda hedef pazarlarda etkin tanıtım ve pazarlama yapılacaktır.
- Ülke genelinde yarım kalmış veya inşaatına hiç başlanmamış turizm yatırımların tamamlanması ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi sağlanacaktır.
- Tarihi ve kültürel değere sahip atıl binaların turizme kazandırılması amacıyla müracaat eden yeni yatırımcılara faiz ve hibe programları yaygınlaştırılacaktır.
- Turizm sektöründe girişimcilik desteklenmesi ve sektörün rekabet koşullarının iyileştirilmesi sağlanmasına devam edilecektir.
- Bakanlığımız bünyesindeki bina, arazi, tesis vb. kiralama ve katkı payı gibi farklı yöntemlerle elde edilen gelirlerle ilgili tüm işlemlerin bilgisayar ortamında yürütülebilmesi ve kolaylıkla takip edilebilmesi amacıyla Turizm Gelirleri Otomasyon Projesi hayata geçirilecektir.

- Küresel ısınmanın ve iklim değişikliğinin turizm üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiler araştırılacak ve gerekli tedbirler alınacaktır. Bu bağlamda, turizm yatırımlarında sürdürülebilir turizm kriterlerinin uygulanması açısından belgelendirme ve eko turistik tesisler ile çevreye duyarlı turistik tesislerin sertifikasyon sistemlerinin oluşturulması sağlanacaktır.
- Kıbrıs mutfak kültürünün tanıtılmasına yönelik çalışmalar tüm paydaşlarla birlikte gerçekleştirilecek ve gastronomiye yönelik turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.
- Turizm talebindeki değişim izlenerek, değişen koşullara uygun tanıtım ve pazarlama faaliyetleri elektronik ortamda bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak yürütülecektir.
- Turizm potansiyelinin uluslararası alanda görünürlüğünün artırılması yönünde tanıtım çalışmaları çeşitlendirilecektir.
- Vatandaşların turizmin ülkemize katkısı konusunda bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesi sağlanacak, doğal kaynakların kullanımında geriye dönüşüm olmadığı bilincini topluma benimsetecek çalışmalarda bulunulacaktır.
- Turizm eğitimi ve hizmet kalitesinde standardizasyonu, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak sertifikasyon sistemi getirilecektir.
- Tarihi ve kültürel değere sahip kent merkezlerinin, köy içlerinin, doku koruma alanlarının ve eski eser olarak tescilli binaların korunması, gelişmesi, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve turizme kazandırılması yönünde gerekli çalışmalar gerçekleştirilecektir. Öncelikle Lefkoşa Surlarıçi ve Mağusa Surlarıçi bölgelerinde belirli sokakların ve tarihi ve kültürel değere sahip binaların etap etap restorasyon ve altyapı çalışmaları tamamlanarak turizm faaliyetlerinin desteklenmesi sağlanacaktır.
- Turizm amaçlı tahsis edilen kaynakların verimli ve etkin şekilde kullanımı sağlanacaktır.
- Küçük ve orta ölçekli turistik konaklama tesislerinin iyileştirilmesi ve kalitenin artırılması sağlanacaktır. Turizmde uygulanan teşvik yöntemleri yeniden ele alınarak

küçük ve orta ölçekli işletmeleri de kapsayacak şekilde bütüncül olarak düzenlenerek, etkin ve kontrollü uygulanması sağlanacaktır.

- Turizm sektöründe daha fazla yerli girdi sağlama olanakları araştırılacak ve turizmin diğer sektörlerle olan katkısını artıracak tedbirler alınacaktır. Bu bağlamda, kooperatifler aracılığıyla üreticiler ve oteller arasında etkin bir koordinasyon sağlanarak yerli ürünlerin doğrudan üreticiden turiste ulaştırılması temin edilecektir. Böylece hem yerel ekonomiye destek verilecek hem de turistlere otantik ve yerel deneyimler sunulacaktır.
- Turizm sektörü hizmetlerinde ve turist profilinde niteliğin yükseltilmesini sağlayarak turist sayısının ve turizm gelirinin artırılması, yüksek gelir gruplarının ülkemize çekilmesi, turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması ve talebin bölgelere ve ürünlere dengeli dağıtılması sağlanacaktır.
- Cittaslow, ekoturizm, agroturizm, inanç turizmi, kültür turizmi, festival turizmi, gastronomi turizmi, kaya tırmanışı, mağaracılık, kampçılık, bisiklet turizmi gibi doğa ve kültürel varlıklara duyarlı, yerel ürünleri öne çıkaran, yerel halka dayalı alternatif (özel ilgi) turizm ürünleri zenginleştirilerek gelişimi desteklenecektir.
- Turizm istatistikleri geliştirilerek, turizm istatistikleri yazılım sisteminin kullanıma geçmesi sağlanacaktır. Ülkeye gelen yolcuların geliş nedenlerinin belirlenmesi ve potansiyel turist profilinin ortaya konulması için gerekli anket çalışmaları gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda İstatistik Kurumu ve Merkez Bankası iş birliği ile 2025 yılında Turizm Anketi gerçekleştirilecektir.

5.6. Ulaştırma – Bilgi ve İletişim

5.6.1. Ulaştırma

Ülkenin ulaşım ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli altyapı tesislerinin yapımı ile sürekli bakım ve onarım hizmetlerini ve bu tesislerin kamu yararına ve milli güvenlik amaçlarına en uygun ve etkin biçimde kurularak işletilmesi ve geliştirilmesini düzenleyen tedbirlerin alınması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Ulaşımında trafik güvenliğinin artırılması ve trafik kazalarının en aza, ölüm ve ciddi yaralanmaların da sifira indirilmesi hayati öneme sahiptir. Trafik Dairesi'nin kapasitesi geliştirilmeye devam edilirken, Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı tarafından

başkanlığı yürütülen Trafik ve Ulaştırma Hizmetleri Komisyonu'nun etkinliği artırılmaya devam edilecektir.

- Eğitim, Denetim, Mühendislik, Acil Hizmetler, Açığa Çıkarma, Değerlendirme ve Teşvik unsurlarından oluşan Vizyon Sıfır Trafik Güvenliği Sistemi benimsenecektir. Bu bağlamda, kamuoyunu bilgilendirici paylaşımlar yapılmaya devam edilecek, okullarda trafik güvenliği eğitimleri müfredatı dahil edilerek trafik güvenliğine dair duyarlılık artırılacaktır.
- Trafik güvenliğinin artırılması hedefi doğrultusunda şehir içleri ve şehirlerarası yollarda polis denetimleri ve elektronik denetim sistemlerinin kullanımı yaygınlaştırılacak ve trafik denetimlerinin etkinliği artırılacaktır. Bu sistemlerle özellikle trafik sıkışmalarının en fazla olduğu noktalarda rahatlama sağlanacaktır.
- Resmi hizmet araçlarına, okul servis araçlarına, ağır yük taşıma araçlarına, kiralık araçlara, turistik taşıma izni olan araçlara araç takip cihazı (takometre veya GPS) takılması zorunlu kılınacaktır.
- Ülke çapında araç yolcu ve yük trafik verilerinin toplanıp denetlendiği Ana Trafik Yönetim Sistemi Merkezi kurulacaktır. Bu sistem, Polis Genel Müdürlüğü ve Sağlık Bakanlığı gibi tüm ilgili paydaşlarla entegre şekilde çalıştırılacaktır.
- Trafik güvenliğinin artırılması, trafik sıkışıklıklarının giderilmesi amacıyla mevcut ve yeni yapılacak sinyalize kavşaklarda Dinamik Kavşak Yönetimi Sistemi, Kavşak İzleme Sistemi ve Akıllı Trafik Yönetimi Sistemleri hayata geçirilecektir.
- Trafik güvenliğini sağlama adına, geçici bir süre için ülkemizde ikamet edecek olan yabancı uyruklu şahıslara ehliyet verilmesi belirli kriterlere bağlanacaktır.
- Sürücü ehliyetlerinin veriliş şekline ve sınav sistemine uluslararası standartlar getirilerek, Motorlu araç eğitiminde çağdaş, yenilikçi ve uluslararası standartlara sahip müfredatla hizmet veren ve aynı zamanda ölçülebilir, değerlendirilebilir objektif bir sınav sistemi hayata geçirilecektir. Sürücü ehliyetlerimiz, uluslararası standartlara uygun hale getirilecektir. Ehliyet kategorilerinde uluslararası sisteme geçilecektir.

- Ağır yük taşıma mevzuatındaki eksikler giderilecek, araçlarda kapasite üzeri yük taşınmaması için sabit ve portatif kantar sistemleri ile etkin bir denetim mekanizması uygulamaya konulacaktır.
- Ülkesel Ulaşım Ana Planı hazırlanarak daha etkin, ulaşılabilir, sürdürülebilir, güvenli, konforlu ve ucuz toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesinin temeli oluşturulacak, yaya ve bisiklet başta olmak üzere şehir içi ulaşımında alternatif ulaşım araçlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır.
- Ülke genelinde karayolu toplu taşımacılık hizmetleri geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır. Bölgesel kooperatifleşme/şirketleşme zorunlu hale getirilerek sürdürülebilirliği risk altında olan mevcut bölünmüş yapı sonlandırılacaktır. Oluşturulacak bölgelerde kurulacak kooperatif/şirket yapıları ile taşımacılık şirketlerinin kurumsallığı artırılacaktır. Tüm toplu taşımacılık hatlarında elektronik ödeme ve sürücü tanıma sistemi, araç içi görüntüleme, mobil uygulama ile araç takip ve yolcu bilgilendirme standart hale getirilecektir.
- Taksilerin daha güvenli hale gelmesi için akıllı taksimetre kullanımına geçilecektir. Bu proje ile birlikte taksi araçlarda kamera sistemi ve araç takip sistemi kullanılması zorunlu hale getirilecektir.
- KKTC Karayolları Dairesi ve Karayolları Genel Müdürlüğü KKTC Koordinatörlüğü işbirliği içinde hazırlanan 2021-2030 yıllarını kapsayan KKTC Karayolları Master Plan kapsamında karayolu ağının geliştirilmesi için orta ve uzun vadeli karayolu yatırımları; insan odaklı, çevre dostu, kendini ifade eden ve affeden bir güvenlik anlayışına sahip; mobilite, erişim, konfor, teknoloji ve diğer ulaşım modları ile entegrasyonda gelişmiş ülkelerdeki karayolları altyapısına ulaşmayı ve hızlı, sürekli, en ekonomik şekilde karayolu kullanıcılarına sunmayı hedeflemektedir. Karayolları Master Planı çerçevesinde bölünmüş karayolu ağı genişletilerek geliştirilmeye devam edilecek, yolların ve alt-üst geçitlerin yapımı tamamlanarak karayolu altyapısı iyileştirilecektir.
- Karayolları Dairesi Kuruluş Görev ve Çalışma Esasları Yasası, karayolları ağındaki gelişmeler çerçevesinde güncellenerek hem personelin artırılması hem de yasal mevzuatın geliştirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca Karayolu fiziki ve geometrik standartları iyileştirmek ve geliştirmek amacıyla yasal mevzuat güncelleme çalışmaları

ile Geometrik Standartlar, Yatay ve Düşey İşaretleme ve Trafik ve Yol Güvenliği konularında mevzuat çalışmaları yapılması planlanmaktadır.

- Yol kullanıcılarının, güvenli, konforlu ve kesintisiz ulaşım ihtiyacını karşılamak için diğer ulaşım sistemleriyle uyumlu olarak sorumluluk alanımızdaki yol ağını planlamak, projelendirmek, inşa etmek, bakım ve onarımını sağlamak amaçlanmaktadır.
- Reel sektörün rekabet gücünün ve ekonomideki payının artırılması. Limanların gözetimi ve denetiminin sağlanması amacıyla liman otoritesi ile liman hizmetleri birbirinden ayrılacaktır.
- Gazimağusa ve Girne Limanlarının emniyetli ve verimli bir şekilde hizmet verebilmesi için gerekli tedbirlerin alınması sağlanacaktır.
- Denizcilik sektörünün denetimi ve düzenlenmesi, diğer denetleyici makamlarla işbirliği ve denizcilik mevzuatı konusunda denizcilik şirketlerine destek ve bilgi sağlanması için proje çalışmaları başlatılacaktır.
- Yeni liman yatırımları ve mevcut limanların rehabilite edilerek daha verimli işletilmesi için finansal kaynak sağlanacak ve aynı zamanda limanların rekabetçi bir yapıda işletilmesi gerçekleştirilecektir. Gemikonağı Liman alanında yeni bir yük limanı yapılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
- Yat limanlarının yasal altyapısı oluşturulacaktır.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hava sahası içerisinde seyreden uçaklarla, havaalanına iniş ve kalkış yapan uçakların yerel mevzuat ve uluslararası kurallar Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) ve Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (ECAC) çerçevesinde güvenli, düzenli ve süratli bir biçimde uçmaları sağlanacaktır. Bu bağlamda Sivil Havacılık Sektöründe çalışan personelin hizmet içi ve iş başı eğitimlerine öncelik verilecektir.
- Meteoroloji Dairesi'nin teknolojiden azami derecede yararlanması ve hizmet kalitesinin artırılması sağlanacaktır. Sismoloji bölümü yeniden düzenlenecek, kesintisiz çalışma düzenine geçilmesi sağlanacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Meteoroloji Genel Müdürlüğü ve Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) ile iş birlikleri geliştirilecektir.

5.6.2. Bilgi ve İletişim

Bilgi toplumuna dönüşümü hızlandırmak, tüm sektörlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın ve etkin kullanılmasını sağlamak amacıyla gerekli olan altyapının sağlanması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin modern bir telekomünikasyon şebekesine ve altyapısına kavuşturulabilmesi ve bu konu ile ilgili gereken tüm yeni yatırımların yapılabilmesi için ihtiyaç duyulan finansmanı sağlayabilmek üzere, Telekomünikasyon Dairesi kamu-özel iş birliği modeli ile yeniden yapılandırılacaktır.
- Söz konusu kamu-özel ortaklığı ile günümüzde özel sektörün verimli işletmecilik becerilerinden yararlanılması, kamunun ise yatırımların koordinasyonu, gelen planlama, denetleme ve politika belirleme gibi alanlarda odaklaşması sağlanacaktır.
- Radyo, televizyon ve dijital mecralarda gerçekleştirilen yayınların kayıt ve muhafazası için gerekli altyapı çalışmaları tamamlanacaktır.
- Posta hizmet politikaları, evrensel posta hizmetleriyle uyum içerisinde yürütülecektir. Posta hizmeti tüm posta kullanıcılarına kaliteli ve süratli bir şekilde ulaşabilecek düzeye getirilecektir.
- Posta hizmetleri etkinleştirilerek, kişilerin güvenli haberleşmesinin altyapısı süratle tamamlanacak, kayıp posta ve benzeri aksaklıkların giderilebilmesi için "Posta Güvenlik Sistemi" otomasyon sisteminin bir parçası haline getirilecektir.
- Tüm Posta Şubelerinin fiber ağa bağlanması için gerekli alt yapının sağlanması, bu sayede daha güvenli gönderi takibi yapılabilmesi için gerekli çalışmalar başlatılacaktır.

5.7. Eğitim

5.7.1. Yükseköğretim

Uluslararası vizyona sahip, paydaşları ile sürekli etkileşim içinde, güvenilir, kalite odaklı, kurumsal özerk, akademik özgür, akademik etik değerleri merkeze alan, şeffaf, hesap verebilir, bilgi ve teknolojilerin geliştirilmesine ve topluma fayda sağlayan, ekonomik büyümeye katkıda

bulunan, toplumsal sorumluluk içinde sürdürülebilir bir yükseköğretim alanının oluşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede:

- Yükseköğretim alanının yeniden örgütlenmesini, yasal mevzuatının güncellenmesini, diğer kamu kurumları ile koordinasyonun sağlanarak, yükseköğretimin makro düzeyde hem ekonomik hem de idari açıdan etkili yönetimi düzenlenecektir.
- Yükseköğretimde sürdürülebilir bir yapı oluşturmak amacıyla kurumsal kalite geliştirilecek, süreçlerde standardizasyon sağlanacaktır. Mevcut Yükseköğretim Kayıt Sistemi (YÖKAS) istatistiksel raporlama dahil, tüm ihtiyaçlara hizmet edebilecek şekilde geliştirilecek ve tüm paydaşların etkin kullanımına sunulacaktır. YÖKAS ile eğitim kurumlarının iş birliği ve eşgüdümü sağlanacak, muhaceret işlemleri, öğrenci çalışma izinleri, öğrenci sağlık verileri, üniversitelerin akademik denetimi, dijital başvuru programı, geliştirilerek veri tabanı kayıt altına alınacaktır.
- Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu'nun (YÖDAK) mevzuatı ve idari örgütlenmesi paydaşlarla iş birliği içinde yeniden yapılandırılacaktır.
- Yükseköğretim programlarına (ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora) giriş koşulları ve mezuniyet standartlarının YÖDAK tarafından denetlenecektir.
- Yükseköğretimde yer alan akademik personel yapısının geliştirilmesi için Yükseköğretim kurumlarındaki atama ve akademik yükselme kriterleri Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yükseköğretim Kurumları Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Tüzüğü'ne uygun olarak olarak YÖDAK tarafından etkin bir şekilde uygulanması sağlanacaktır.
- Yükseköğretimde uluslararası standartlara ulaşılması için tüm paydaşlarla gerekli mevzuat çalışması yapılarak standartlar belirlenecektir.” Yükseköğretim Yeterlilik Çerçevesi” tanımlarının üniversitelerde kullanılması sağlanacaktır.
- Yükseköğretimde öğrenci memnuniyetini artırmak için Devletin ilgili organları ve yerel yönetimler tarafından (Ulaşım, sağlık hizmetleri, barınma, üniversite öğrencileri ve mezunlarının istihdam koşulları, sosya-kültürel ve sportif olanakların vb) ülkedeki yükseköğretim yaşam kalitesinin artırıcı düzenlemeler yapılacaktır.

- Yükseköğretim Kurumlarının gelişen uluslararası piyasalarda rekabet edebilirliğini artırmak ve onların yükseköğretimin gerekleri doğrultusunda eğitim, öğretim ve araştırma çalışmalarında bulunmalarına, sosyal, kültürel ve bilimsel çalışmalarının gelişmesine ve toplum yararına diğer kazançların sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla “Yükseköğretim Kurumları Mali Düzenleme Yasası” güncellenecektir.
- Yükseköğretim kurumlarının uluslararası tanınırlığını artırmak amacıyla hedef ülkeler belirlenerek, bu ülkeler ile devletlerarası iş birliği geliştirilerek yeni anlaşmalar yapılacaktır
- Olağanüstü hal ve acil durumları içerecek şekilde Yükseköğretim Yasasında gerekli düzenlemeler yapılarak Eylem Plan Rehberi hazırlanacaktır.
- Yabancı öğrencilerin eğitim süreçlerini kolaylaştırmak amacıyla muhaceret sistemi daha etkin hale getirilecektir.

5.7.2. Ortaöğretim ve İlköğretim

Atatürkçü düşünce sistemini benimsemiş, içinde bulunduğumuz bilgi çağına uyum sağlayabilen, yaratıcı ve kritik düşünme becerisine sahip, network yardımıyla iş birliği yapabilen, sosyal yönü güçlü, girişimci, başarılı, üretken, kendisine, ülkesine yararlı, mutlu bireyler yetiştirmek ana hedeftir.

Bu amaçla;

- Milli Eğitim Bakanlığı altındaki mevzuat çağa ve teknolojiye uygun olarak yenilenecektir.
- Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışmaları yürütülmekte olan MEBBİS (MEB Bilgi Sistemi) Projesi'nin uygulamaya konulmasıyla eğitime dair çok daha kapsamlı, güvenilir, erişilebilir, uluslararası kıyaslanabilir verilerin seri bir şekilde derlenmesi ve sistematik bir zeminde kullanıcıların hizmetine sunulması sağlanacaktır. Eğitim istatistikleri günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde geliştirilerek, uluslararası eğitim istatistiklerine uyumlu, güncel verilerin yanı sıra geriye dönük veriler de iyileştirilerek geliştirilecektir.

- E-egitimin devreye konulması ile birlikte okulların bilgi, öğrenci, veli, öğretmen, daire personeli ve diğer yöneticilerin web üzerinden iletişimi kolaylaştırılmış, standart belgelendirme sistemine kavuşturulması sağlanacaktır.
- Okulların güvenlik alt yapılarının geliştirilmesi için gerekli koşullar sağlanacaktır.
- Deprem ve Doğal Afet Değerlendirme ve İzleme komitesi tarafından belirlenen kamu okullarının onarım, tadilat ve güçlendirme projelerine devam edilirken, kullanım dışı kararı alınan kamu okullarının yıkılıp, yeniden yapılandırma projeleri başlatılacaktır.
- Yeni derslik yapımı planlamasında, derslik inşa edilmesi planlanan yerdeki diğer eğitim binalarının verimli kullanımı dikkate alınarak, çocukların ruhsal ve bedensel gelişimlerini gözeterek eğitim ortamları oluşturulacaktır.
- Süreç odaklı eğitim sistemi ile, tüm maddi ve manevi örgüt kaynaklarını bir bütünlük içinde kullanarak eğitimde kalite güvence mekanizması oluşturulacaktır.
- Sorunları yerinde çözen, alternatif çözümler üreten “Okul Merkezli Yönetim” anlayışına destek verilecektir.
- Öğretim programları, milli, manevi ve evrensel değerler doğrultusunda, yeni eğitim modellerini içerecek şekilde tasarlanacaktır.
- Günümüz teknolojisine uygun eğitim için öğretmenlere daha verimli hizmetiçi eğitimler verilecektir.
- Okul yöneticiliğine yönelik sertifikasyon ve hazırlık programları açılacaktır.
- Özel gereksinimli bireyler için kapsayıcı ve bütünleştirici uygulamalar geliştirilecek, özel eğitim standartları ve rehberlik hizmetlerinin kalitesi artırılabilecektir.
- Dezavantajlı öğrencilerin uzaktan eğitimden daha fazla faydalanmaları sağlanacaktır.
- Mesleki ve teknik eğitim liseleri ile meslek yüksekokullarının toplumdaki algısını güçlendirecek tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.
- Mesleki ve Teknik Eğitimde Sertifikasyon Sistemi uygulanarak, bunun sistematik hale getirilmesi sağlanacaktır.

- Örgün ve yaygın eğitim sistemleri arasındaki bütünlüğün korunmasına, üretimdeki kişilerin bilgilerini yenilemesine, eğitimin sürekliliğinin sağlanmasına ve insan gücü ile istihdam arasındaki temel dengenin kurulması için planlı bir eğitim uygulanacaktır.
- Güncel bilgi ve becerilerin geliştirilmesi öncelikli sektörler başta olmak üzere sektör temsilcileri ile iş birliği sağlanacaktır. İş birliği protokolleri ile sektörlerin işgücü ihtiyacına yönelik çalışmalar planlanacaktır.
- Öğrencilerin, bilimsel, kültürel, sanatsal, sportif ve toplum hizmeti alanlarındaki etkinliklere katılımları desteklenecek, öğrenci yeterliliği üzerindeki etkisi izlenecektir.
- Okul spor faaliyetlerinde yer alan branşlar dışında, tüm çocukların spor yapmasını sağlamak amacı ile bölgesel ve çok taraflı spor organizasyonları, etkinlikler düzenlenecektir.
- Öğrencilerin zihinsel yeteneklerinin geliştirilmesi yanında ruhsal ve bedensel gelişimlerini de sağlayacak rehberlik hizmetleri geliştirilecektir.
- Okul kantinlerinin hijyenik ve sağlıklı besinlerle donatılabilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır.
- Yaşam Boyu Eğitim Merkezleri (Köy Kadın Kurs merkezleri) kapsamı genişletilerek daha etkin hale getirilecektir.
- Yabancı öğrencilerin Kıbrıs Türk kültürüne adapte olmasını sağlayacak ve Türkçe öğrenme süreçlerini düzenleyecek çalışmalar geliştirilecektir.

5.8. Gençlik

Gençlerin hayatın her alanına katılımı, ülkemizin gelişip kalkınması adına çok önemlidir. Aktif, dinamik, girişken olma özellikleriyle toplumu ileriye götürecek olan gençlerin, sosyal ve ekonomik hayata katılımını sağlamak için onların bilgi, beceri ve yeterliliklerini geliştirecek koşullar sağlamak temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Genç işsizlik oranını düşürmek için bilimselliğe dayalı, fırsat eşitliği sağlayan, mesleki ve teknik becerilerin kazanılıp geliştirilmesine yönelik eğitici projelerle gençlerin iş gücüne katılmaları kolaylaştırılacaktır.

- Gençlere kariyer danışmanlığı hizmeti verilmesi, ara eleman yetiştirilmesi ve meslek edinmelerinin sağlanması konusunda Gençlik Dairesinin eşgüdümünde bütün paydaşlar bir araya getirilecek, alınacak kararlar çerçevesinde gençlerin istihdam edilme olanaklarının artırılması sağlanacaktır.
- Gençlere sağlanan rehberlik hizmetleri geliştirilecek, staj imkanları artırılabilecektir.
- Gençlerin girişimciliği özendirilip, çeşitli teşvik mekanizmalarıyla desteklenecektir. Gençlerin işgücüne katılımının kolaylaştırılmasıyla, yurtdışında eğitim görmüş veya gören vatandaşlarımızın ülkemize kazandırılmasına yardımcı olunacak ve beyin göçü engellenecektir.
- Gençlerin bilim ve teknolojiye ilgi duymaları sağlanacaktır. Haberleşme ve iletişim altyapısı geliştirilecek, sosyal alanlarda internete erişim artırılabilecek, böylelikle gençlerin bilgiye erişimi kolaylaştırılacaktır.
- Başbakanlık Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu, Psikososyal Destek Programı'na başvuran bağımlı birey ve aileye destek vermekte ve sosyal uyum merkezi aracılığıyla bireyleri her alanda geliştirmekte ve topluma kazandırmaya çalışmaktadır. Madde kullanımını önlemek amacıyla sosyal, kültürel ve eğitsel birçok etkinliği hayata geçirmektedir. Ayrıca, ülkedeki madde kullanımı hakkında geniş kapsamlı bilimsel veriler elde edilmesi amacıyla birçok araştırma yapılmıştır ve yapılmaktadır. Gençlerin madde bağımlılığı, sigara ve alkol gibi sağlığa zararlı alışkanlıklardan korunması adına önleyici tedbirler alınacak, bağımlı gençlerin tedavisi ve sosyal uyum süreçlerine aktif katılımı desteklenecektir.
- Gençlerin boş zamanlarını değerlendirebileceği sosyal, kültürel, eğitsel, sportif ve bilimsel etkinliklerde bulunmalarına olanak sağlamak üzere yeni gençlik merkezleri açılacaktır. Bunun yanında gezici gençlik merkezlerinin faaliyetleri artırılırken mevcut gençlik merkezlerinin geliştirilmesi ve faaliyetlerinin artırılması amacıyla da kamu kurumları yanında sivil toplum örgütleri ile de iş birliği yapılacaktır.
- Gençlerin gelişimlerini sağlamak üzere okul içi ve okul dışı fikir, kültür, sanat, spor, izcilik ve boş zamanları değerlendirme faaliyetleri teşvik edilecektir. Bu bağlamda, devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri ile iş birliklerinin güçlendirilmesi yönündeki çalışmalar sürdürülecektir.

- Özellikle Gençlik Haftası olmak üzere yılın belirli dönemlerinde sahneler kurarak, gençlerin vereceği konserler, dans gösterileri, müzik dinletileri, tiyatro, kültürel, sanatsal etkinlikleri sahneleyerek, gençlere yeteneklerini sunabilecekleri sahne imkânı yaratılacaktır.
- İlçelerde ve büyük yerleşim birimlerindeki gençlik merkezlerinde, gençlere, kendi kuracakları kulüplerde yeteneklerine uygun aktiviteleri yapmaları için maddi ve teknik destek sağlanacaktır.
- Kıbrıs Türk gençliğinin kendi kültür yapısını koruyacak kültür, sanat ve spor alanında yurtiçinde ve yurtdışındaki gençlerle temaslarının ve iletişimlerinin artırılması yönünde olanaklar yaratılacaktır.
- Engelli gençlerin de sosyal, kültürel ve sportif yaşam içinde hak ettikleri yeri alabilmelerine yönelik her türlü tedbir alınacaktır. Gençlik Dairesine bağlı binaların, engelli gençler tarafından da rahatça kullanılabilmesi için daha da geliştirilerek gerekli düzenlemeler yapılmaya devam edilecektir.
- Kırsal bölgelerde yaşayan gençlerin sportif ve kültürel alanlarda daha çok yer alabilmesi yönünde belediyeler, sivil toplum örgütleri ve gençlikle ilgili oluşumlar ile iş birliği yapılacaktır.
- KKTC Hükümeti ile TC Hükümeti arasında yapılan Gençlik ve Spor İşbirliği Protokolü kapsamında belirlenen Ortak Kültür kampları ve Lider eğitimi, Lider değişim projesi kapsamında planlanan faaliyetler hayata geçirilecektir.

5.9. Spor

Sporun geliştirilmesi amacıyla kaliteli sporcu, teknik personel ve yönetici yetiştirilmesine özen gösterilerek, spor tesislerinin uluslararası standartlara yükseltilmesi yanında ilk, orta eğitim ve üniversitelerdeki spor faaliyetlerinin çeşitlendirilerek yaygınlaştırılması ve spor federasyonlarının, uluslararası standartlara uygun bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- Spor Dairesi mevzuatının uluslararası spor teşkilat yapılarına göre güncellenmesi sağlanacaktır.

- Ulusal ve uluslararası organizasyonlarla ilgili ayrı ayrı planlama yapılarak ülkenin spor politikasının buna uygun düzenlenmesine hassasiyet gösterilecektir.
- Beden Eğitimi ve Spor Yasası'nın değişikliği yapılarak spor federasyonlarının mevzuatının uluslararası kurallara uyumlu hale getirilmesi sağlanacaktır.
- Spor federasyonlarının tüm eğitim çalışmaları eğitim kurulunun hazırladığı müfredatlar doğrultusunda yapılacaktır. Antrenörlük, hakemlik kursları ve gelişim seminerleri bu program doğrultusunda olacaktır. Spor Dairesi Müdürlüğü başkanlığında ve üniversitelerin beden eğitimi bölümleri ile iş birliği yapılarak geliştirilecek bu çalışmaya bu bölümlerdeki öğretim görevlilerinin katkı koyması sağlanacaktır.
- Ülkemizin, spor alanındaki uluslararası organizasyonlarda yer alabilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- Uluslararası standartlarda yeni spor tesisleri yapılacak, mevcut tesisler iyileştirilerek uluslararası standartlara yükseltilecektir.
- Tavsiye nitelikli kararlar üretilmesi için toplanan Spor Şurası dışında her yıl ilgili paydaşların katılımı ile Spor Çalıştayı organize edilecektir.
- Gelişen Teknolojiden yararlanarak Spor Dairesinin tüm paydaşları ile anlık bilgi akışını sağlayacak teknik altyapı ve programı oluşturulacaktır.
- Yerel yönetimlerin spor ve rekreasyon alanında daha fazla katkı sağlayabilmesi için bir planlama yapılması ve sivil toplum örgütlerinin spor federasyonlarının, spor kulüplerinin bu planlamaya destek vermesi sağlanacaktır. Sağlıklı yaşam, boş zaman faaliyetleri ve spor yapma alışkanlığı konularında toplum bilgilendirilecek ve spora teşvik edilecektir. Şubat ve yaz tatillerinde öğrencilerin gençlik ve spor alanlarında aktiviteler organize edilerek, ilgili sivil toplum kuruluşları ile spor yapma alışkanlıklarının geliştirilmesi ve kötü alışkanlıklardan uzaklaşmaları için boş zamanlarında rekreatif faaliyetleri organize edilecektir.
- Ülke genelinde sporcu yetenek seçimi programı uygulanarak yetenekli çocukların seçimi ve program eşliğinde takip edilmeleri sağlanacak ve belirlenecek periyotlarda bu program Spor Dairesi bünyesinde değerlendirilecektir.

- Olimpik, olimpik olmayan ve paralimpik spor branşları sınıflandırılarak faaliyetlerin bu yönde düzenlenmesi sağlanacak ve ödül-teşvik düzenlemeleri ve sporcu takip çalışmaları yapılacaktır.
- Özel gereksinimli vatandaşlarımızın gerek sağlık için spor gerekse paralimpik spor alanlarında daha uygun koşullarda faaliyet gösterebilmeleri sağlanacaktır.
- Milli Olimpiyat Komitesi'nin (MOK) KKTC'deki yapısı, kuruluş amacı, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) ilkelerine ve yasal mevzuatına göre yeniden düzenlenecektir. Bir sivil toplum kuruluşu olarak Ulusal Olimpiyat Komiteleri uluslararası açılım konusunda baş rol oynayacağından, spor alanındaki dış politikalarının üretilmesinde büyük bir misyon üslenecektir.
- Ülkemizin spor branşları, spor tesisi (tesisleşme) ve sporcu yoğunluğuna göre spor haritası çıkarılacaktır ve bu sayede uzun vadeli planlamalar yapılabilecektir.
- Ülkemizin spor alanında eğitim veren üniversiteleri ile spor alanında planlamalar yapılırken istişareler yapılarak fikirleri alınacaktır.
- Türkiye millî takımlarında ülkemizi temsilen bulunan sporcular Türkiye milli takımlarında müsabakalara katılmaları durumunda desteklenecek, başarı elde etmeleri durumunda ayrıca ödüllendirilecektir.
- Milli sporcu profili yaratılacak, teşvik edilecek ve ödüllendirilecektir.
- Uluslararası spor örgütlerine üye olan spor federasyonlarımızın ve kulüplerimizin ilişkilerini daha ileriye götürmeleri ve örgüt içerisinde güçlü konuma gelmeleri için teşvik ve destek sağlanacaktır.
- Başarılı sporcuların desteklenmesi için belirlenecek standartlara göre teşvik ve ödül programı uygulanacaktır.

5.10. Kültür

Kıbrıs Türk kültürünün araştırılması, kültür değerlerimizin ortaya çıkarılması, geliştirilerek yaygınlaştırılması, zenginleştirilmesi, kayıt altına alınıp tanıtılması ve herkesin kültür yaşamında yerini alması; ayrıca, sanatın özgürce gelişebileceği ortamın yaratılması ve sanatçıların korunarak desteklenmesi, özendirilip teşvik edilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

- KKTC halkının kültürel ve sanatsal alanlarda farkındalığını artırmak amacıyla teknolojik gelişmeler dikkate alınarak güncel sanat anlayışlarını da kapsayacak şekilde etkinlikler ve faaliyetler düzenlenecektir.
- Kıbrıs Türk kültürü korunup yaşatılarak, gündelik hayatın içinde yer alması sağlanıp yeni nesillere aktarılacaktır. Bu amaçla somut ve somut olmayan kültürel mirasın saptanması ile ilgili çalışmalar geliştirilecektir.
- Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında eğitim, kültür ve sanat alanında sürdürülmekte olan iş birliğinin güçlendirilerek devamına önem verilecektir.
- Yurt dışında KKTC kültür günlerinin düzenlenmesi, kültürel ve sanatsal çalışma ile üretilenlerin yurt dışına taşınması, sergilenmesi, diğer ülke kültür ve sanatları ile bir değer ölçüsü yaratılması faaliyetleri desteklenecektir.
- Telif haklarının geliştirilmesi ve yerleştirilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılacak ve toplumun bu konuda bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler, kurumlar arası iş birliği geliştirilerek gerçekleştirilecektir.
- Kültürel miras ve tarihi değere sahip varlıklarımızın korunması, bakımı, onarımı ve restorasyon çalışmaları hızlandırılarak gelecek nesillere aktarılması sağlanacaktır.
- Devlet kurumlarının sahip olduğu plastik sanat eserlerinin envanterinin oluşturulması, teknolojik dönüşümlerinin yapılması ve günümüz koşullarına uygun olarak sanatseverlerin kullanımına sunulmasına yönelik çalışmalar devam ettirilecektir. KKTC kültür sanat koleksiyonu web sayfası diğer kurumları da kapsayarak geliştirilecektir.
- Milli Kütüphane ve halk kütüphanelerinin daha çağdaş koşullarda, daha etkin hizmet sunumunu sağlamalarına ve günümüz koşullarına uygun donanım ve altyapıya kavuşturulmalarına hız verilecektir.
- Kültür Sanat Danışma Kurulu'nun etkin ve verimli çalışmasına olanak sağlanırken kültür ile güzel sanatlar alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleriyle iş birliği geliştirilecektir.
- Kıbrıs Türk Devlet Tiyatroları'na tiyatro binası kazandırma yönündeki girişimler tamamlanacaktır.

- Devlet Opera ve Balesi ile ilgili yasal çalışmalar tamamlanarak kuruluşunun oluşturulması ve faaliyete geçmesi sağlanacaktır.

5.11. Sağlık

Sağlık hizmetlerinin temel amacı, insanların sağlığını korumak, hastalıkları tedavi etmek ve yaşam kalitesini artırmaktır. Sağlık hizmetlerinde; hastaların beklentilerinin karşılandığı, bu süreçte yurttaşların eşit ve kapsamlı sağlık hizmetlerine erişeceği, günümüzün ileri teknolojik imkanlarından en iyi şekilde faydalanan, uluslararası kalite standartlarında ve sürdürülebilir bir yapı hedeflenmektedir. Bununla birlikte, hastalıkları önlemek ve sağlıklı bir yaşam tarzını teşvik etmek için önleyici tedbirler almak, hastalıkları teşhis etmek ve uygun tedavi yöntemleri ile hasta sağlığına doğrudan müdahale etmek, yaralanmaların veya cerrahi müdahalelerin ardından hastaların iyileşmesini ve eski sağlık seviyelerine dönmesini desteklemek, toplum düzeyinde hastalıkları önlemek ve toplum bilincini artırmaya yönelik çalışmalar yapmak sağlık hizmetlerinin amaçlarındandır.

Bu amaçla;

- Acil sağlık hizmetlerinin tüm ülkede reorganizasyonu, koordinasyonu ve kontrolü uluslararası standartlara göre şekillendirilmesi ve 112 Acil Sağlık ve Ambulans Hizmetlerinin daha kurumsal olabilmesi için teşkilatlandırılması planlanmıştır. Bu kapsamda mevzuat hazırlanmış olup mevzuatın yasallaştırılması sağlanacaktır.
- Temel Sağlık Hizmetleri; Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri Birimi kapsamında örneğin gebe ve yeni doğan takiplerinin yapılması, nüfusa yönelik çalışmalar yapılarak her bireyin sağlık takiplerinin yapılması hedeflenmektedir. Temel Sağlık Hizmetleri Dairesi'nin yeni adıyla Halk Sağlığı Hizmetleri Dairesi olarak revizyonu yapılırken, hem sağlık çalışanlarının niteliklerinin ve sayısının artırılması hem de koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.
- Sağlık Bakanlığı ve bakanlığa bağlı dairelerin teşkilat yasaları günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde güncellenecektir.
- Bulaşıcı Hastalıklar Birimi ile bulaşıcı hastalıkların yakından takibi, sürveyans yapılması, diğer dairelerle iş birliği yapılarak vektörel hastalıkların önlenmesi, Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar Birimi ile kronik hastalıkların takipleri ve taramaları, Kanseri

İzleme ve Değerlendirme Birimi ile erken tanı ve kanser taramalarının yaygınlaştırılması gibi öncelikli konular olmak üzere temel sağlık hizmetleri geliştirilecektir.

- Sağlık Hizmet Sunucuları Yönetimi Modülü ile birlikte e-sağlık sistemi bakımları ve kullanıcı yetkilendirilmeleri yapılacaktır.
- Devlet Laboratuvarının yeniden akredite edilmesi, laboratuvarlar arası standardizasyonun sağlanması ve halk sağlığını koruyucu ek işlemler yapılabilmesi için Devlet Laboratuvarı Dairesi Teşkilat Yasası güncellenecektir. Devlet Laboratuvarı Dairesi'nin yeniden yapılandırma süreci kapsamında, toplam alanı 1.650 m²'lik ek bina ihalesi ve tadilat planlamaları ile ilgili plan ve proje tamamlanmış ve 2024'de inşaatı başlamıştır. Devlet Laboratuvarı'nın tetkik kapasitesi artırılabilecektir. Personelin daha iyi hizmet verebilmesi için kurulacak yeni analiz yöntemleri için gerekli teknik ve eğitim desteklerinin sağlanması ile ilgili çalışmalar başlatılacaktır.
- "Tıp ve Kimya Laboratuvarları Yasası"nın "Genetik Yasası" ve "Tıp ve Kimya Laboratuvarları Yasası" olarak iki yeni yasa şeklinde yasalaşması sağlanacaktır.
- Medikal cihazların bakım, onarım ve takiplerinin yapılabilmesi için dijital tıbbi cihaz bakım-onarım sistemi hayata geçirilecektir.
- Halk Sağlığı Modülü ile veri girişleri yapılarak halk sağlığı eğitimlerinin planlanması ve ihtiyaç tespitleri yapılacaktır.
- Muayene Bilgi Sistemi ile sağlık sunucularına başvuran kişilerin randevu ve muayene verilerinin bütünleşik şekilde farklı sağlık sunucuları tarafından görülebilmesi sağlanacaktır.
- İlaç, Tıbbi Malzeme, Diş ve Laboratuvar Bilgi Bankası oluşturma hedefiyle birlikte, Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen ön izin ve ruhsata tabi malzemeler ile üretici ve ithalatçı firmalara ait üretim ruhsatı, üretim yeri ruhsatı, ihracat izni, ithalat ön izni gibi süreçlerin yönetilmesi ve dijitalizasyonunun e-sağlık hizmetleri dahilinde yapılabilmesi sağlanacaktır.
 - İlaç Takip Sistemi ile ilgili, ilaçların üretiminden/ithalatından başlayarak son kullanıcıya ulaşana kadar geçen tedarik ve dağıtım sürecinin kontrolünün e-

sağlık hizmetleri dahilinde e-reçete ile e- eczane kapsamında yapılabilmesi hedeflenmektedir.

- İlaç Eczacılık Dairesi'nde günümüz koşullarına uygun yasal birimler ve kadro düzenlemesi ile birlikte hastaların ilaç teminlerini tüm eczanelerden karşılayabilmesi ve geri ödemelerinin yapılması için gerekli yasal düzenleme yapılacaktır. İlaç ve tıbbi malzeme stok takiplerinin ve ilaç sarfiyatının önlenmesi için altyapı ve dijital sistemin hazırlanmasına başlanmıştır. Bununla birlikte, akılcı ilaç kullanımı ile ilgili kılavuz geliştirilecektir.
- RFID Sistemi ile İlaç ve Eczacılık Dairesi'nde bulunan tüm ilaçlar kimliklendirilerek takip edilebilmesi sağlanacaktır.
- Eczacılık ve Zehirler Yasası güncellenecek ve ülkemizde ilaç üretiminin düzenli hale gelmesi için İlaç Üretim Tüzüğü yürürlüğe girmesi sağlanacaktır.
- Üremeye Yardımcı Tedavi Sistemi ile bu alanda hizmet veren sağlık sunucularının izin bilgileri ve denetimleri izlenebilecektir.
- Tıbbi atık imhalarının yapılabilmesi için gerekli düzenleme ve sistem oluşturulacaktır.
- Akıl ve Ruh Sağlığı Yasası'nın günümüz koşullarına göre mevzuatı güncellenecektir.
- Sözleşme Yönetim Modülü'nün devreye alınması ile Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan iş birlikleri ve sözleşmeli personel alımları tek bir modülden izlenecektir.
- Sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin engellenmesi amacıyla yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- Sağlık Bakanlığı bünyesinde Kıbrıs Türk Arama Kurtarma Ekibi kurulmuş olup ve Hastane Acil Afet Planları'nın (HAP) reorganize edilmesi, çalışma, protokol ve kılavuzları hazırlanacaktır.
- Yapım aşamasında olan 116 yataklı 11,650 m² olan Yeni Girne Hastanesinin, 2025 yılı içerisinde tamamlanması hedeflenmektedir. Aynı zamanda toplam alanı 16,500 m² olan Yeni Güzelyurt Hastanesi'nin yapımı ile ilgili ihaleye çıkılması çalışmaları tamamlanacaktır.
- Değirmenlik, Lapta ve Maraş Bölgesi'nden başlanarak tüm sağlık merkezlerinin belirlenecek bütçeye göre yenilenmesi sağlanacak ve nüfus çalışması yapılarak diğer

sağlık merkezlerinin de yenilenmesi planlanacaktır. Bununla birlikte, eski Girne Hastanesi sağlık merkezine çevrilecek ve Temel Sağlık Hizmetleri tarafından kullanılacaktır. Pamuklu bölgesinde D Tipi Hastane yapılması planlanmaktadır.

- Organ ve Doku Bilgi Sistemi ile organ, doku ve hücre nakli alanında hizmet veren sağlık sunucularının hasta bilgilerine anlık erişimleri sağlanacak ve denetleme faaliyetleri e-sağlık hizmetleri dahilinde yapılacaktır.
 - E-Sevk modülü ile sevk edilen hasta bilgileri kayıt altına alınacaktır.
- Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi (AMATEM), Barış Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi altında bir servis olarak hizmete açılmış olup hizmetlerin artırılabilmesi ve etkinliğin sağlanabilmesi için hastane kampüsü içerisinde yapımına başlanan AMATEM Binası tamamlanacaktır.
- Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi'ndeki tadilatlarla devam edip koğuş sistemi yerine 2 kişilik yatakların bulunduğu odalarla hizmet verilmesi hedeflenmektedir.
- Depreme dayanıklı olmaması sebebiyle Talasemi Merkezi'ndeki Genetik Laboratuvarı ve Kan Bankasının Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi bünyesinde bulunan boş birimlere yerleştirilmesi planlanmıştır. Sağlık kuruluşlarının karot testlerinin tamamlanmasının ardından depreme dayanıksız olan binalar güçlendirilecek veya yeniden inşa edilecektir.
- Diyaliz servislerinin kapasiteleri artırılabilecektir.
- Sağlık personelinin mesleki kapasitelerini geliştirmeye yönelik kısa süreli eğitim programlarının ilgili meslek örgütleri ile iş birliği içerisinde genişletilerek devam edilmesi sağlanacaktır. Kurulacak yeni analiz yöntemleri için gerekli teknik ve eğitim desteklerinin sağlanması ile ilgili çalışmalar başlatılacaktır.
- Sağlık profesyonellerine e-sağlık sistemlerini kullanma konusunda eğitimler düzenlenecek ve yardımcı kılavuzlar hazırlanacaktır.
 - Halkımıza yönelik, koruyucu sağlık eğitimleri, kamu spotları, broşürler basılarak bireylerin sağlık okuryazarlığını geliştirmelerine yönelik eğitimler düzenlenecektir.

- Genel Sağlık Sigortası ve Döner sermaye ile ilgili yasal düzenlemeler tamamlanacak, ihale ve satın alma birimleri oluşturulacaktır.
- Özel Hastanelerin güncel şartlara uygun hale getirilmesi amacıyla "Özel Hastane, Özel Dal Hastanesi, Özel Klinik, Özel Dispanser ve Özel Muayenehaneler (Denetim) Yasası" revize edilecektir.
- Tıpta uzmanlık kurulu ve sertifikasyon ile ilgili Sağlık Hizmetleri Dairesi Yasası kapsamında Sağlık Bakanlığı bünyesinde kurullar oluşturularak standardizasyon sağlanacaktır.
 - Sağlık Hizmetleri Dairesi'nin kurulması ile yurt dışı eğitimleri için danışma kurulu toplanarak yurtdışı eğitimlere devam edilmesi sağlanacaktır. Ayrıca hazırlıkları başlayan Sağlıkta Kalite Kontrol Sisteminin kurulması tamamlanacaktır.
- Sağlık Bakanlığı sağlık tarama çalışmalarına devam edecektir. Bakanlık, "Kalp ve Damar Hastalıkları Risk Analizi Taraması", "Kanser Taramaları". "Nadir hastalıkların erken teşhisi için tarama programları", "Engelli Bireylerin Sağlığa Erişimi Taraması Anket/Araştırma" ve 65 yaş üstü kişilere yönelik "Unutkanlık, Alzheimer ve Depresyon Taraması" çalışmalarını genişletilerek devam edilecektir.
- Sahra hastanelerinin kurulması ve gerekli malzemelerin alımına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
- Ölüm doğum bildirimleri için tüm paydaşların bir sistem (Ölüm Bilgi Sistemi) üzerinde girişleri yapılabilmesi ve istatistiki bilgilerin edinilmesinin e-sağlık hizmetleri dahilinde yapılması sağlanacaktır.
- E-sağlık hizmetleri dahilinde dijital hastane ile ilgili çalışmaların yapılması, medikal cihazların bakım, onarım ve takiplerinin yapılabilmesi için dijital tıbbi cihaz bakım-onarım sisteminin hayata geçirilmesi yapılacaktır.
 - Halk Sağlığı Yasasının tamamlanması ile kanser kayıtçılığı ve erken tanı sistemi güçlendirilecektir. Ayrıca, mobil kanser tarama aracı temini yapılacaktır.
 - Ambulans sayısı artırılmıştır. Bu hususta gerekli personel istihdamının yapılmasının yanında ambulans 112 mobil ağ telsiz sisteminin e-sağlıkla birleştirilmesi hedeflenmektedir.

- Sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren ve yetki belgesine sahip kuruluş ile aracı kuruluşların denetlenmesi sağlanacaktır.

5.12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Ülkemiz çalışma hayatında, sürdürülebilir büyüme hedefleriyle uyumlu istihdam imkanlarının geliştirilmesi ve uluslararası normlara ulaşılabilmesi, sosyal güvenlik alanında norm ve standart birliği sağlanması yanında mali sürdürülebilirliğe sahip, kaliteli hizmet sunan ve nüfusun tümünü kapsayan bir yapı oluşturulması temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Çalışma yaşamı ile ilgili düzenlemelerde Anayasa, temel hak ve özgürlükler ile Avrupa Birliği normları ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerine uyumlu olacak şekilde, çalışma, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler konularındaki çalışmaların geliştirilmesi, buna bağlı olarak yapılan hizmetlerin etkinleştirilmesi ve yasal düzenlemelerin yenilenmesi sağlanacaktır.
- Sektörel gelişmelere bağlı olarak ihtiyaç duyulan istihdamın yaratılmasına yönelik somut adımlar atılacaktır. Bu adımlar hem sektörlerin ekonomiye olan katkısını artıracak hem de sürdürülebilirliğe olumlu etki sağlayacaktır.
- Çalışan ile işveren arasındaki istihdam ilişkilerinden doğan bireysel iş uyuşmazlıklarının, yargı yollarına başvuru hakkı saklı kalmak kaydıyla, uzlaşıcı bir şekilde çözümünde izlenecek usul ve esasları düzenleyen “İş Uyuşmazlıklarının Davasız Halli Yasası” çıkarılacaktır.
- Avrupa Birliği Müktesebatına uyum sağlayacak şekilde İş Yasası’nda gerekli değişikliklerin yapılması sağlanacaktır.
- İşgücü piyasasında yerel işgücü istihdamını artırmaya yönelik uygulanan destek programları ekonominin değişen ve gelişen şartlarına uygun olarak çeşitlendirilerek sürdürülecektir. Bu bağlamda, yeni geliştirilecek istihdam teşvik uygulamaları özellikle genç işsizlerin işgücü piyasasında daha kolay yer almalarını sağlarken, dezavantajlı grupları destekleyici tedbirleri de artıracaktır.

- Çalışma yaşamında farklı sektörlerdeki meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapılarak, işsiz KKTC vatandaşlarına mesleki eğitim verilmesi ve nitelikli yerel işgücünün çalışma yaşamına kazandırılması sağlanacaktır.
- Yerel işgücünün, işgücü piyasasına katılımını artırmak ve dolayısıyla yabancı işgücü ihtiyacını asgari düzeye indirebilmek için, sektörlerin taleplerine yönelik işgücü sertifika programları üniversiteler ve ilgili meslek örgütleriyle iş birliği yapılmak suretiyle düzenlenecektir.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı arasında ulusal meslek standartlarının belirlenmesi ve meslek eğitimi gibi alanlarda işgücü piyasasına yönelik yapılan çalışmalar iş birliği içinde sürdürülecektir.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hayata geçirilen *isbul.gov.ct.tr* web portalı aracılığıyla, iş arayanlar ile işverenlerin bir araya gelmesi sağlanmıştır. İş Bulma Merkezinin tam anlamıyla faaliyete geçmesi ile hem KKTC vatandaşı genç işsizler teşvik programlarından faydalanıp açık iş münhallerine yönlendirilecek, hem de herhangi bir nedenle işten ayrılan ve KKTC’de kalabileceği yasal süre içerisinde iş arayan yabancı ülke vatandaşlarının bu merkezden yararlanıp “KKTC Çalışma Hayatına” katılması sağlanacaktır. Böylece hem KKTC’deki yapısal işsizlik sorunu ve kayıt dışılık azaltılacak hem de işverenlerin işgücü açığı gerekçesi ile yeni yabancı işgücü talepleri KKTC vatandaşları arasından karşılanıp, yeni yabancı işgücü talepleri asgariye indirilecektir.
- İşsizliği azaltmak ana hedef olmakla birlikte kayıt dışı işçilikle mücadele edilecektir. Küresel ekonomide yaşanan büyümedeki yavaşlama dikkate alındığında orta vadede karşılaşılması muhtemel işsizlik sorununun yaratacağı ek maliyet olasılığının dikkate alınması tedbir geliştirmek açısından önem taşımaktadır. Kayıtdışı istihdamla mücadele konusunda ilgili tüm paydaşlarla iş birliği yapılacak ve teknolojik altyapının entegrasyonu sağlanarak denetim sistemleri etkinleştirilecektir.
- Kayıt dışılığın önlenerek prim gelirlerinde artış sağlanması yönünde çağdaş denetim sistemlerinin uygulanması sağlanırken, prime esas kazançların doğru bildirilmemesinden kaynaklanan gelir kayıplarının önlenmesi konusunda Gelir ve Vergi Dairesi, İhtiyat Sandığı ve Sosyal Sigortalar Dairesi’nin tek bordro verebilmesi konusunda çalışmalar tamamlanacaktır.

- KKTC’de kadınların işgücü piyasasına katılımlarını kolaylaştırıcı ve istihdamlarını artırıcı uygulamalar geliştirilecektir. İşgücü piyasasında kadın istihdamını artıracak şekilde kadınların özellikle kodlama, yazılım gibi teknoloji üretimi alanlarında mesleki eğitim ve beceri gelişimi fırsatları güçlendirilecektir. Kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılmasını sağlamak amacıyla bakım hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması başta olmak üzere iş ve aile yaşamını uyumlaştıran uygulamalar dinamik bir biçimde hayata geçirilecektir.
- Gençlerin istihdamını artırmak için yenilikçi ve sürdürülebilir projeler desteklenecek. Girişimcilik desteği ile gençlerin kendi işlerini kurmaları için destekleyici programlar ve kaynaklar sağlanacaktır.
- Engellilerin eğitilmesi ve işgücü piyasasında desteklenip istihdam edilmesi için gerekli önlemler Avrupa Birliği normları çerçevesinde alınacaktır. Engellilerin çağdaş yaşam kalitesine kavuşturulması ve verilen hizmetlerin koordine edilmesi, yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi için aile içinde ve/veya kurulacak merkezlerde bakım ve eğitim konusundaki çalışmalar yoğunlaştırılacaktır.
- Fiziksel engeli bulunan bireyler için hali hazırda mevcut olan kotalar ihtiyaca göre gözden geçirilecek, “Engelliye Duyarlı İstihdam Politikaları” adı altında yapılacak çalışmalarla, işverenlere vergi avantajları, teşvikler gibi engelli bireylerin istihdamına yönelik destekler uygulanacaktır.
- İş sağlığı ve güvenliği alanında mevcut eksikliklerin giderilmesi ve doğru uygulamaların yaygınlaşması için Çalışma Dairesi’nin kurumsal kapasitesinin güçlendirilecektir. Çalışma Dairesi’nde İş Sağlığı ve Güvenliği hizmetleri ile ilgili ayrı bir bölümün organize edilmesi, bu alanda görev yapacak personelin hem nicelik hem de nitelik olarak güçlendirilmesi ve böylece güçlü ve etkin bir denetim sisteminin kurulması hakkında çalışmalar yapılacaktır.
- İş sağlığı ve güvenliği alanında önleme ve koruma ilkeleri esas alınarak, mevcut mevzuatın sivil toplum örgütleri ile birlikte gözden geçirilerek, ilgili paydaşların önerileri doğrultusunda düzenlenerek uygulamaya konacaktır.
- Sosyal Sigorta hizmetlerinin sunumuna ve takibine ilişkin kolay, erişilebilir bir otomasyon sistemi kurulacaktır. Böylece bir yandan sigortalılar ve geçindirmekle

yükümlü oldukları kişilerin hizmetlerden daha kolay faydalanması sağlanırken diğer yandan çeşitli harcamaların merkezi olarak takibinin kolaylaşması ve israfın önünde geçilmesi sağlanacaktır.

- Sosyal Sigortalar Yasası ile Sosyal Güvenlik Yasası'nın sağladığı yardımlara hak kazanma koşulları ve yardımların düzeyi gibi konularda norm birliğinin sağlanması, aynı koşullarda ve aynı prim oranını ödeyen sigortalılara, farklı koşullarda ve farklı düzeyde menfaat verilmesinin ortadan kaldırılması amacıyla gerekli yasa değişikliği çalışması tamamlanacaktır.
- Sosyal Güvenlik Yasası ile Kıbrıs Türk Sosyal Sigortalar Yasası altında verilen hizmetlerin kalitesinin ve gelirlerinin artırılması, sosyal güvenlik fonlarının kendi kendini finanse edecek hale gelmesi için sürdürülen çalışmalara devam edilerek, ödemeler, yatırımlar ve diğer tüm hizmetlerin elektronik ortamda yapılabilmesi sağlanacaktır. Mali yapısı güçlenen Sosyal Sigortalar Dairesi'nin aktif ve pasif sigortalılara daha fazla hizmet sunabilmesi amacıyla sigortalıların belirlenecek çerçevede özel sağlık hizmeti sunucularından faydalanabilmesi için gerekli şartlar oluşturulacaktır.
- Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemini bütünleyen etkin bir yapıya kavuşturulurken sosyal hizmetlerin sorumluluk alanında bulunan vatandaşlara verilen hizmet şartlarının evrensel normlara uygun olarak iyileştirilmesi sağlanacaktır. Bu kapsamda ilgili mevzuat güncellemeleri yapılacaktır.
- KKTC'de var olan Huzurevi Yasası ve Özel Huzurevleri Yasası güncelliğini kaybetmiş ve bugünün koşullarına uymayan yasalardır. Yasalar günümüzün koşullarına göre güncellenecek ve bakımevleri ile ilgili çalışılan yeni yasa sonuçlandırılacaktır.
- Ülkemizde yaşlı ve hasta bakımı daha ağırlıklı olarak 3. ülke vatandaşları tarafından yapılmaktadır. KKTC'deki üniversitelerde ilgili bölümlerde eğitim gören KKTC vatandaşı olan öğrencileri teşvik edici adımlar atılacaktır. Yaşlı ve korumaya muhtaç insanlarımıza hayata bağlanmaları ve topluma uyum sağlamaları için gerekli maddi ve manevi destek sağlanacaktır.
- Çocuk ve genç suçluların toplumla rehabilitasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmaya devam edilecektir

5.13. Çevre

Çevresel kaynakların korunması, atıkların azaltılması, geri dönüşümün teşviki, çevresel etkilerin değerlendirilmesi, çevre dostu teknolojilerin kullanımı ve ekolojik dengeyi koruyan sürdürülebilir kalkınma ilkesinin benimsenmesi temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Her sektöre ilişkin karar ve uygulamalarda çevre mevzuatı ve kriterleri mutlaka dikkate alınacak ve potansiyel çevre sorunları yaratılmadan önlenecektir. Bu ilkeye özel sektör yatırımları yanında kamu yatırımlarında da uyulması esas olacaktır.
- Çevre bilinci ve duyarlılığının geliştirilmesi yönünde tedbirler alınması sağlanacaktır. Okullarda, seminerlerde toplum merkezlerinde yapılacak çevre odaklı organizasyonlarda ve/veya medya aracılığıyla çevre konularını içeren eğitim programları düzenlenerek, sivil toplum kuruluşları ile geniş halk kesimlerinin katılımı sağlanacaktır. Çevreyle ilgili farkındalık yaratan kampanyalar, etkinlikler ve temizlik faaliyetleri düzenlenecek, geri dönüşüm alışkanlıkları teşvik edilerek, atıkların azaltılması ve geri dönüştürülebilir malzemelerin kullanılması sağlanacaktır.
- Çevre koruma ve çevre kirliliğini önleme çalışmaları çerçevesinde, doğal hayat ve ekosistemlerin korunmasına, gaz emisyonları ölçümlerinin sürekli olarak yapılmasına, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, katı atık, atık su yönetiminin geliştirilmesine ve su kalitesinin iyileştirilmesine özel önem verilecektir. Çevre dostu teknolojilerin kullanımını teşvik edilecek, enerji tasarrufu sağlanarak çevre korunacaktır.
- Yurt içinde ortaya çıkan atık ve artıkların en aza indirgenmesi, geri dönüşüme uygun atıkların kaynağında ayrı toplanması için yerel yönetimlerle iş birliğine gidilecektir. Katı atık alanındaki AB ile uyumlu Tüzüklerin çıkarılması ve uygulanabilmesi için 18/2012 sayılı Çevre Yasası'nda değişiklik yapılacaktır. Geri dönüşüm veya yeniden kullanım gibi atık azaltmaya yönelik faaliyetler desteklenecek ve bu konudaki yatırımlar teşviklenecektir.
- Güngör Katı Atık Depolama Tesisi ile ilgili TC Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'ndan destek alınmaya başlanmış olup, tesisin düzenli depolama tesisi haline gelmesi için Özelleştirme Yasası kapsamında ihaleye çıkılacaktır. Tehlikeli atıkların

depolanması ile ilgili kapasitenin tespiti, tehlikeli atık potansiyeli olan kurumların listelenmesi bu atıkların nasıl toplanacağına planlanması yapılacaktır.

- 2021 yılında kurulan Sürekli Atıksu İzleme Sistemi geliştirilerek sürdürülebilirliği sağlanacaktır. İskele Bölgesi başta olmak üzere ülke genelinde atık su sorununun çözülmesi için atık su miktarı projeksiyonlarının yapılması ve acil ihtiyaç olan bölgelere atık su arıtma tesisleri yapılacak veya mevcut sistemler geliştirilecektir. Hastahane, otel ve endüstriyel tesisler gibi kurumların atıksu arıtma tesislerinin olup olmadığının değerlendirilmesi, bu tesislerin potansiyel risklerinin belirlenmesi, işletmelerin atıksu tesislerine sahip olmadıkları durumda alınacak tedbirlerin belirlenerek bu tesislerin kurulması sağlanacaktır.
- Deniz kirliliği yönetiminde yetkili ve sorumlu kuruluşlar netleştirilecektir. Yapılacak deniz kirliliği envanter çalışması ile kirlilik kaynakları tespit edilerek kirliliğin önlenmesi için projeler geliştirilecektir.
- İklim değişikliğinin zararlı etkilerini en aza indirmek için gerekli önlemler alınacaktır. İklim değişikliğinin zararlı etkilerinden korunmak için Avrupa Birliğinin benimsediği Climate-ADAPT, Yeşil anlaşma uyum eylemleri çerçevesinde, binalarda enerji verimliliği, sanayi sektöründe sera gazı emisyonlarının azaltılması, sulak alanların ve çayır-mera alanlarının karbon stok miktarının tespit edilmesi, ormansızlaşma ve orman zararlılarını azaltma, turizm, arazi kullanımı gibi sektörler için veri ve risk değerlendirme araçlarının oluşturacağı İklim Uyum Planı hazırlanacaktır.
- Ev satın alan, inşa eden, kıyı bölgelerindeki işletmeler ile tarım ürünlerini planlayan çiftçilere kadar yukarıda değinilen tüm sektörler için veri ve risk değerlendirme araçları oluşturulacaktır. İklim değişikliğinin toplumun her düzeyinde ve ekonominin tüm sektörleri üzerinde etkileri olduğundan, uyum eylemleri “doğa temelli çözümler” içerecektir.
- Ülkemizde ÇED ve ÖNÇED kararı bulunan projeler için veri tabanı oluşturulacak ve süreçlerinin hızlı ve kolay takibi için kurumlar, kuruluşlar, rapor hazırlayanlar, yatırımcılar arasında online veri sisteminin kurulması sağlanacaktır.
- KKTC ile TC arasında imzalanmış olan protokol kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü, KKTC Yer Bilimleri ve Madencilik Alanında Çalışmalarına başlamıştır. KKTC Jeoloji ve Maden Dairesi ile birlikte yürütülen bu

çalışmalar kapsamında ülke genelinde yer alan diri faylar haritalanmıştır. KKTC jeolojik konumundan dolayı özellikle Kıbrıs Yayı'ndan dolayı tsunami açısından son derece riskli bir alanda yer almaktadır. Bu kapsamda, KKTC'de tsunami çalışmaları da eş zamanlı olarak yürütülmektedir. 2024 yılında tamamlanacak çalışmalar sonunda KKTC'nin deprem tehlikesi ortaya konacaktır.

- Ülkemizin dünya çölleşme haritasında, çölleşme tehlikesinin en yüksek olduğu bölgede yer aldığı bilinciyle, ağaçlandırma ve erozyonla mücadele çalışmaları sürdürülecektir.
- Sürdürülebilir bir gelecek için, bireylerin ve toplumun çevreye karşı daha duyarlı olmasını sağlamak, çevre bilincinin artırılarak daha bilinçli adımlar atılmasına yardımcı olabilmek için, yaygın çevre eğitim-bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır. Ülke doğasını, flora ve faunasını tanıtıcı ve bilgilendirici içerikli, çevre konusundaki eğitim-bilinçlendirme ile ilgili hazırlanacak programlar uygulamaya konacaktır. Bu konuda sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri de desteklenecektir.

5.14. Fiziki Plan

KKTC'nin coğrafi özelliklerine, tarihi değerlerine ve kültürel mirasına uyumlu, nitelikli yerleşim alanlarına sahip, herkes için erişilebilir kentsel hizmetler sunan, akıllı, çevreci ve doğal güzellikleri öne çıkaran, yaşam kalitesi yüksek, güvenli, sürdürülebilir şehir ve yerleşimler oluşturmak temel amaçtır. Şehir ve yerleşimlerin gelişmesine yön verilirken kullanılan araçlar olan fiziki planlar, sosyal-ekonomik planlarla uyumlu hazırlanan, kendi içinde kademeli şekilde üretilen uzun süreli planlardır. Bu planlarda ülkemiz için önemli olan tarım arazilerinin, doğal çevrenin ve kültürel mirasın korunmasına, gerekli sosyal donatı alanlarının üretilmesine, kısıtlı kaynakların etkin kullanılmasına yönelik kararlar alınıp, yeni gelişmelerde arazi kullanımı, konut yoğunluğu, bina yüksekliği, yapı-arsa oranı gibi konularda koşullar getirilip, düzensiz gelişmenin önüne geçilmektedir.

Bu çerçevede;

- Ülkemizde imar planlarından sorumlu kurum olan Şehir Planlama Dairesi, imar planı olmayan alanlarla ilgili imar planı çalışmalarını başlatacak, halihazırda imar planı bulunan alanlarda ise mevzuat çerçevesinde revizyon çalışmaları yapacaktır.
- Planlama çalışmalarında sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler, ilgili sektörlerin ve tüm paydaşların katılımçılık esasına bağlı olarak temsil edilmeleri ve merkezi idarenin birlikte ve eşgüdüm içinde çalışma anlayışı geliştirilerek çalışmaları sağlanacaktır.

- Kent sorunlarına ilişkin yenilikçi çözümlerin geliştirilmesi için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı artırılarak akıllı şehirleşme politikaları uygulanacaktır.
- Dar gelirli başta olmak üzere, halkın temel konut ihtiyacının daha yüksek oranda karşılanması için gerekli önlemler alınacaktır.
- Doğal afetlere dirençli sürdürülebilir şehirleşmenin oluşturulmasına yönelik tedbirler alınacak, kentsel dönüşümün planlanması ve uygulanması için gerekli mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.
- Tarım alanlarının kentleşme ile tüketilmesini önlemek için, gelişme baskısı altında olan ve planlama enstrümanlarının olmadığı yerlerde önlemler alınacaktır.
- Şehir Planlama Dairesi'nin daha hızlı ve etkili bir biçimde plan üretebilmesi ve mevcut planların takibini yapabilmesi için gerekli olan personel ve donanım tamamlanacak, iş akışında otomasyon ve dijitalleşme yönünde atılabilecek adımlar tespit edilip uygulanacaktır.
- Fiziki gelişmeyi yönlendiren, denetleyen yerel ve merkezi kurumların güçlendirilerek etkinleştirilmesi sağlanacak, koordinasyon ve iş birliğine dayalı bir örgütlenmeye gidilecektir.

5.15. İskan

Eşdeğer işlemleri başta olmak üzere, İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası çerçevesinde hak sahibi olanların devam eden işlemlerinin, oluşturulan İskan Komitesi tarafından sonuçlandırılması için çalışmalar sürdürülmektedir. Bu kapsamda:

- 41/1977 sayılı İskan Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası esas amacı değiştirilmeden, günümüz koşulları ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde gerekli yasal değişiklikler yapılacaktır.
- Mevcut ve/veya dağıtılmış rezerv kaynakların tespiti için gerekli çalışmaların başlatılarak tamamlanması ve elektronik ortamda kayıt altına alınması sağlanacaktır.
- KKTC sınırları içerisindeki tarımsal kaynakların tahsis/kullanım kayıtları için kullanılan otomasyon teknolojisinin güncelliğini yitirmesinden dolayı, daha çağdaş,

web tabanlı, yeni veri sorgulama ve kayıt teknolojilerini de içeren veritabanına sahip otomasyon sistemi ile değiştirilmesi konusundaki çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

- KKTC sınırları içerisinde bulunan ilçe, köy ve mahallelerin sayısal haritalarının oluşturulması tamamlanacaktır.
- Tapu ve Kadastro Dairesi'ne bağlı Tapu Amirliklerinin on-line sistemle birbirlerine bağlanarak tüm işlemlerin her ilçede yapılması sağlanacaktır. 2019 yılında başlatılmış olan Tapu ve Kadastro Dairesi Otomasyon Sisteminin (TAKBİS) tam kapasite ile vatandaşa hizmet verme seviyesine getirilmesi planlanmaktadır.
- Tapu Otomasyon Sistemi kadastro bilgileri ile entegre edilerek taşınmaz mal koçanı, parsel hudutlarını gösteren haritalar ile birlikte sahiplerine verilecektir. Tapu ve Kadastro Dairesi Mekansal Gayrimenkul Sistemi (MEGSİS) yazılım çalışmaları devam etmekte olup yürürlüğe girmesi planlanmaktadır.
- Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların altyapıları tamamlanacaktır. Bugüne kadar dağıtımı yapılan ve altyapısı kısmen veya tamamen eksik olan kırsal kesim arsalarının altyapılarının %50'lik kısmı tamamlanmış, geri kalan kısmın ise tüm projeleri çıkmış ve uygulanmaya başlanmış olup tümü tamamlanacaktır.
- 2007 yılında yürürlüğe giren 63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası'nın günümüz koşullarına göre revize edilerek, güncellenmesi sağlanacaktır.
- Hem köylerde hem de kentlerde uzun vadeli ve uygun ödeme imkanları sunan sosyal konut projeleri hayata geçirilerek gençlerimizin konut sorununun çözülmesi sağlanacaktır. Özellikle son yıllarda konut ihtiyacının artmasından ötürü, vatandaşlarımızın konut sorununu çözmek için projeler yapılacaktır.
- Sosyal konut yapımı için araziler belirlenip üzerine teknik çalışma yapılmış, 2025 yılı içerisinde konutların yapımına başlanacaktır. Önce belirlenen bölgeler için başvurular açılacak, ardından değerlendirilen başvurular etap ve konut sayısı ile orantılı olarak çekilecek kura neticesinde hak sahipliği alan yurttaşlarımıza verilecektir
- Sosyal konut yapımı, konutların altyapı projelerinin tamamlanması ve teslimi, gençlere kırsal kesim arsa dağıtımı, dağıtılmış olan kırsal kesim arsalarının altyapılarının gerekli tüm keşifleri alınarak bütçeye konulup, önem sırasına göre tamamlanacaktır.

5.16. Kooperatifçilik

Ekonomik ve sosyal kalkınmada, küçük üreticilerin dayanışmasında ve tüketicilerin korunmasında önemli görevleri bulunan kooperatiflerin değişen ve gelişen koşullara göre yeniden yapılandırılmak suretiyle gelişmesi ve mevcut sorunlarının aşılması için gerekli idari ve yasal düzenlemelerin yapılması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- Kooperatiflerin sosyo-ekonomik yaşamda daha etkin bir konuma getirilmeleri için kamu adına denetim ve izleme sistemleri güçlendirilecek, kooperatifleşme her alanda desteklenecek, merkezileştirilmeleri ve bölge birlikleri şeklinde örgütlenmeleri özendirilecektir.
- Kooperatif Şirketler Mukayyitliği tarafından hazırlanan tüm denetim raporları yine Mukayyitlik bünyesinde oluşturulan Teftiş Değerlendirme Komitesi tarafından, çağdaş tanım ve yürürlükteki mevzuatlara uygun hale getirilmesi için çalışılacaktır.
- Kooperatif Şirketler Mukayyitliği bünyesinde Risk Merkezi kurulması ile ilgili çalışmalar tamamlanarak, kooperatifler tarafından Mukayyitlikteki Risk Merkezine gönderilecek risk bilgilerinin, KKTC Merkez Bankası Risk Merkezine aktarılması ve KKTC Merkez Bankası Risk Merkezinden gelen bilgilerin de kooperatiflere bildirilmesi sağlanacaktır. Böylece bankacılık sektörü ile kooperatifçilik sektörü müşteri riskleri karşılıklı görülebilecek ve risklerin en aza indirilmesi sağlanacaktır
- Kooperatiflerin her ay düzenli olarak Kooperatif Şirketler Mukayyitliğine göndermekte oldukları bilanço ve kar-zarar hesaplarının Mukayyitlik bünyesinde Gözetim Sistemi ile ilgili kurulan merkezde elektronik ortamda toplanması ve verilerin değerlendirilip yayınlanması ile sektöre yön verilmesi sağlanacaktır. Az sayıda Kooperatif tarafından elektronik ortamda Mukayyitliğe sunulan bilanço ve kar-zarar hesaplarının kayıtlı tüm kooperatifler tarafından sunulması ile ilgili çalışmalar devam edecektir.
- Tüm kooperatiflerin etkin bir şekilde denetlenmesi sağlanarak, bunlar arasında faaliyetlerini sürdüremeyecek durumda olanların tasfiye işlemlerinin başlatılması, yarı aktif olarak faaliyet sürdürenlerin civardaki kooperatiflerle birleşmesinin sağlanması, aktif olanların da sürdürülebilir bir yapıda faaliyetlerini sürdürmeleri sağlanacaktır.
- Düzenlenen hizmet içi eğitimler ile Mukayyitlik müfettişlerinin etkin denetim konusundaki eğitimleri devam edecektir.

- Tarım ve hayvancılıkla uğraşan küçük ve orta boy işletmeler ile Eko-Agro turizm işletmelerinin, kooperatif yapıları altında toplanması sağlanarak ortak tanıtım, ortak pazarlama, ortak girdi temini olanakları yaratılacaktır.
- Kooperatifçilik konusunda farkındalık yaratılarak, kooperatifçilik bilincinin toplum geneline yayılması amacıyla bölgesel eğitim çalışmalarının düzenlenerek hem mevcut kooperatif üyelerinin hem de üye olmayan kişilerin kooperatifçiliğe teşvik edilerek kooperatifçilik bilincinin artırılması sağlanacaktır.
- Kooperatiflerde aktif olarak görev yapan yönetim kurulu üyeleri ile kooperatif çalışanlarının gerek hizmet anlayışı gerekse teknoloji konularında gelişen ve değişen koşullara paralel olarak sürdürülebilir bir yapıda faaliyetlerine devam edebilmeleri amacıyla, Mukayyitlik kanalıyla üniversiteler, kamu-özel kurum kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları iş birliği ile eğitim çalışmaları düzenlenecektir.
- Kooperatif ürünlerinin daha geniş kitlelere pazarlanmasının sağlanması ve pazar ağlarının geliştirilmesi amacıyla, sosyal medya üzerinden etkin bir şekilde tanıtım yapılması yönünde kooperatif yöneticileri ile çalışanlar teşvik edilip, eğitim çalışmaları düzenlenecektir.
- Özelde kırsal kesimdeki kadınların, genelde ülkedeki tüm kadınların sosyal ve ekonomik olarak güçlendirilmesini sağlamak amacıyla, kooperatifçilik yoluyla örgütlenmelerine yönelik eğitim programları ve seminerler düzenlenecektir. KKTC genelinde her ilçede bir kadın kooperatifinin aktif olarak faaliyet sürdürmesine yönelik kadın kooperatiflerinin kurulması teşvik edilecektir.

5.17. İdari Örgütlenme

Vatandaş odaklı hizmet anlayışının geliştirilmesi ve yerleştirilmesi; kamu yönetiminde şeffaflık, katılımcılık ve hesap verebilirlik prensiplerinin uygulamaya konmasıyla yönetişimin iyileştirilmesi, kamu yönetiminde hafızanın oluşturulması, hiyerarşik yapılanmada etkinliğin sağlanması, işgücü hareketliliğinin artırılması, işe alma ve terfi mekanizmalarında liyakatin esas alınması, uygulanmakta olan performans değerlendirme sisteminin geliştirilmesi, Avrupa Birliği müktesebatına uyumun gerektirdiği yapılanma ve kurumsallaşmanın oluşturulması ve personelin çalışma koşullarının iyileştirilmesi temel amaçtır.

Bu çerçevede;

- Kamu yönetiminin etkin, verimli, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturulması amacıyla kamu reformu çalışmalarına devam edilecek ve Kamu Görevlileri Yasası'nın koşullarına göre güncellenecektir. Ayrıca, kurumlar arası görev, yetki ve sorumlulukların uygulanmasında birtakım mükerrerliklerin ortadan kaldırılması ve norm kadrolarının düzenlenmesi için, Bakanlık ve Bakanlıklara bağlı Daire ve hizmet birimlerine ait yürürlükteki teşkilat yasaları güncellenmesi çalışmalarına devam edilecektir.
- Halkın kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyet, bir ülkenin veya bir yönetimin performansını ve hizmet kalitesini yansıtan önemli bir ölçüttür. Bu memnuniyet, halkın kamu hizmetlerinden beklentilerinin karşılanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Halkın kolayca ve etkili bir şekilde kamu hizmetlerine erişebilmesi, kaliteli ve nitelikli hizmet sunumu yanında kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik mekanizmalar da geliştirilecektir.
- “E-Devlet” hedefi paralelinde kamu işlemlerinde otomasyon kullanımı yaygınlaştırılacak, erişim hakları tanımlanmış yetkili kişi ve kuruluşlarca ulaşılabilir, bütün vatandaşları kapsayan, her bireyin kendi bilgilerine erişebildiği işlevsel ve sağlıklı bir veri tabanının ve bunu sağlayan altyapının oluşturulması sağlanacaktır.
- E-Devlet altyapısının geliştirilmesi ve kapsadığı kamu hizmetinin artırılması için çalışmalar yapılacak ve vergi beyanlarından sağlık hizmetlerine, eğitim işlemlerinden belediye hizmetlerine kadar geniş bir yelpazeyi içermesi sağlanacaktır.
- Bilgi çağının gereklerine uygun olarak ülke ihtiyaçlarının karşılanmasında etkinlik sağlamak üzere kamu yönetiminde etkin ve planlı hizmet içi eğitimler artırılacak ve kamu görevlilerinin kadro görevlerini daha etkin bir şekilde yürütmesi sağlanacaktır.
- Alacaklar/borçların tahsilinin sağlanması konusunda icra, tapu ve benzeri konulardaki tıkanıklıkların aşılmasının sağlanması amacı ile ilgili kamu kurumlarında gerekli idari düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.
- Kamudaki yapılanmaya ilişkin olarak öngörülen düzenlemelerin uzun vadeli bir perspektifle ele alınmasına ve kurumsallaşmanın sağlanmasına azami özen gösterilecektir.

5.18. Yerel Yönetimler

Demokratik, çağdaş, özerk yerel yönetim anlayışıyla, merkezi yönetim ile belediyeler arasında iş birliği ve dayanışmanın geliştirilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

- Yerel yönetimler master planı hazırlanacaktır.
- Yerel yönetimlerde bütçe disiplinin oluşturulması, stratejik önceliklere göre kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması ve sonuçların raporlanması sağlanacaktır.
- Yerel yönetimlerin bütçe sistemlerinde reforma gidilecek ve “Çok Yıllı Bütçe Sistemi”ne geçilmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.
- İçişleri Bakanlığı Yerel Yönetimler Müdürlüğü güçlendirilecek, yerel yönetimlere ilişkin mali ve idari bilgileri konsolide ederek raporlanacak, belediyelerle ilgili gerekli bilgileri üretme ve gerektiğinde yasal düzenlemeleri ve diğer politika önerileri hazırlanacaktır. Yerel yönetimlerin yasal yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde gözetim yaparak, diğer resmî kurumlarla koordineli bir şekilde çalışmalarını için istişarelerde bulunulacaktır.
- Atık yönetiminin incelenmesi ve iyi uygulama örneklerinin hayata geçirilmesi sağlanacaktır.
- 65/2007 sayılı Belediye Personel Yasası altında belediyelerde göreve alınmalarda ve sınıflar içinde derece yükselmelerinde yapılacak sınavları düzenleyen sınav tüzüğü hazırlanıp yürürlüğe konacaktır.
- Başbakanlık E-Devlet yürütme Kurulu ve Yerel Yönetimlerin iş birliği sonucu “Mekansal Adres Kayıt Sistemi Projesi” kapsamında Yerel Yönetimlerde mekansal adres kayıtları tamamlanarak aktif hale getirilecektir.
- E-Belediye bilgi sistemi merkezi bir yapıda kurulacaktır.
- Kardeş şehirlere ilişkin çalışmaların yapılması ve kardeş şehirlerin sayısının artırılarak bu çerçevede belediyelerin idari ve mali kapasitelerinin güçlendirilmesi sağlanacaktır.
- Toplu taşıma sisteminin oluşturulması ile ilgili çalışma yapılacak, eksikliklerin belirlenmesi sonrası yetki karmaşasının giderilmesine yönelik mevzuat çalışması başlatılacaktır.

- Belediye personelinin teknik kapasitesini artırmaya yönelik eğitim modülünün düzenlenmesi ve hizmete açılması sağlanacaktır.
- Mekânsal Adres Kayıt Sistemi (MAKS) ile ilgili birçok belediye sisteme veri girişlerini tamamladı. Belediye sayısının yirmi sekiz 'den on sekize indirilmesi sonucu bazı belediyelerde ekiplerin oluşturulması ve sahaya inilmesi çalışmaları devam etmektedir. Bazı belediyelerde sokak isimleri ve kapı numaralarının uyumlaştırılması çalışmaları sürmektedir. MAKS projesinin 2024 yılı içerisinde tamamlanması beklenmektedir.

5.19. Beşeri Kaynaklar

Dünya Bankası, gelişmemiş ülkelerin yetersiz sağlık ve eğitim düzeylerini, bu ülkelerin kalkınmasında önemli bir engel olarak görmektedir. 21. Yüzyılda akıllı sistemlerin hakim olduğu üretim ve tüketim yapılarında Metaöğrenme de oldukça önem kazanmıştır. Bu gerçeklerden hareketle, günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek eğitim hizmetinin sunulması, sağlık riskleri dikkate alınarak gerekli sağlık hizmetinin sunulması, teknolojik gelişmeye özel bir önem verilmesi ve bu doğrultuda beşeri kaynağın oluşturulması temel amaçtır. Bu kapsamda;

- İnsan kaynakları, ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme hedeflerine uyumlu bir şekilde geliştirilecektir.
- Ekonomik faaliyetlerde gerek fiziki üretim yapan ve gerekse hizmet üreten sektörlerin daha kabiliyetli, daha bilgili, daha nitelikli, daha sağlıklı ve çok iyi yetişmiş insan kaynağına ihtiyaç duyduğu göz önünde tutularak gerekli önlemler alınacaktır. Bu amaçla, çocukların gelişimine özel önem verilecek, çocukların okul öncesi ve okul döneminde çağdaş ve teknolojik imkânlardan en iyi şekilde yararlanmaları sağlanacak, beden ve fikren sağlıklı bireyler olarak yetiştirilebilmeleri için olanaklar yaratılacaktır.
- Üstün başarılı gençlerin devlet desteği ile yurt dışında eğitim alıp vizyonlarını geliştirerek ülkeye dönmelerinin sağlanması yönünde çalışmalar yapılacaktır. Yaşam boyu eğitim imkânları desteklenecek ve geliştirilecektir.
- Beşeri sermaye kaynaklarında etkinliğin sağlanmasına yönelik, “doğru işe doğru insan” anlayışının kamu ve özel sektörde benimsenmesi sağlanacaktır.

- Sağlıklı ve güçlü bir toplumsal yapının oluşturulmasında ve dayanışmanın güçlendirilmesinde önemli bir unsur olan geleneksel aile kurumunun, ekonomik gelişmeye paralel olarak sosyal yapıdaki değişim ve gelişmelere uyum sağlaması için önlemler alınacaktır. Aile Yasası uygulamaları izlenecek ve diğer ilgili yasaların Aile Yasası ile uyumlaştırma çalışmaları hızlandırılacaktır.
- Sosyal sorunlarla etkili mücadele yapılabilmesi amacıyla mevcut yasalar gözden geçirilerek, gerekli yasa değişikliklerinin en kısa sürede yapılması sağlanacaktır.
- Ana-çocuk sağlığı, doğum öncesi ve sonrası izinler (doğumdan sonra isteğe bağlı olarak üç ay tam, altı ay yarı ücretli), kadın ve çocuklar lehine yeniden düzenlenerek etkinleştirilecek ve Avrupa Birliği normlarına ulaşılabilmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.
- Belirli büyüklükteki sanayi bölgelerine sağlık ocağı ve kreş açılması için planlama yapılacaktır.
- Çocuk ve gençlerin emniyet ve güven içerisinde geleceğe hazırlanması temel hedefi doğrultusunda psiko-sosyal yönden sağlıklı gelişmelerinin sağlanması, kötü alışkanlıklardan korunması, ihmal, istismar ve suça itilmelerinin önlenmesine yönelik hizmetlerin KKTC Milli Eğitim Bakanlığı ile istişare edilerek üniversitelerin psikoloji bölümlerinden destek alınması ve geliştirilmesi sağlanacaktır.
- Rehber Araştırma Merkezleri (RAM), staja gidecek olan gençlerin çalışıp kendilerini geliştirecekleri iş kurumlarını belirleyen merkezlerdir. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri ve kariyer danışmanlığının merkezleştirilerek daha etkili bir şekilde sunulması sağlanacaktır.
- Bağımlılık sorunlarının asgari düzeye indirilebilmesi konusunda çalışmalar hızlandırılacak, bu çerçevede tam teşekküllü bir rehabilitasyon merkezi oluşturulacaktır. Uyuşturucu satışı ve dağıtımını ile mücadele artırılarak çok ciddi yaptırımlar uygulanacak, uyuşturucu ve madde bağımlılığına sıfır tolerans gösterilecektir.
- Sayıları her geçen gün artmakta olan ve atıl beşeri sermaye olarak hapishanelerde hayatını sürdüren bireylerin potansiyellerini üretime dönüştürebileceği programlar geliştirilecektir.

- Toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesi, kadınların haklarının ve toplumsal statüsünün korunması ve geliştirilmesi, ayrıca toplumsal hayatın tüm alanlarında etkin hale getirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
- Kadına yönelik her türlü şiddete karşı yasal koruma sağlanması ve yasaların etkin bir şekilde uygulanması sağlanacaktır.
- Kadının işgücüne katılım oranını AB standartlarına yükseltmeye yönelik çalışmalar yapılacak ve kadın istihdamı özendirilecektir.
- Çalışan annelerin iş yaşamında daha rahat yer almalarının desteklenmesi amacıyla, çocuklarını gündüz rahatça bırakabilecekleri Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı kreşlerin açılması sağlanacaktır.
- Mevcut olan üç merkez yanında engelli gençlerimizin yoğunlukla ikamet ettikleri Karpaz bölgesinde 18 yaş üstü engelli rehabilitasyon merkezi açılması için çalışmalar yapılacaktır.
- Yaşlılarımızın hayattan kopmayıp üretime katkı sağlayan, topluma entegre olan bireyler olarak yaşamlarını sürdürmelerini destekleyecek ve 65 yaş üstü yetişkinlerin çeşitli spor, sanat ve kültür aktiviteleri ile sosyalleşmesine imkân tanıyacak gündüz yaşlı bakım merkezleri hayata geçirilecektir. Ayrıca yeni huzurevi yapılması amacıyla çalışmalar hızlandırılacaktır.
- Çocuk haklarında iyileşme ve geliştirme sağlanması amacıyla "Çocuklar Yasası" ile "Fasıl 157 Çocuk Suçlular Yasası" yeniden düzenlenecektir.
- Engellilerin rehabilite edilmesi, korunması, eğitilmesi ve işgücü piyasasında desteklenip istihdam edilmesi için gerekli önlemler Avrupa Birliği normları çerçevesinde değerlendirilecektir. Engellilerin çağdaş yaşam kalitesine kavuşturulması ve verilen hizmetlerin koordine edilmesi, yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi için aile içinde ve kurulacak merkezlerde bakım, eğitim ve rehabilitasyonu konusundaki çalışmalar yoğunlaştırılacaktır.
- Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemini bütünleyen etkin bir yapıya kavuşturulurken sosyal hizmetlerin sorumluluk alanında bulunan vatandaşlara verilen

hizmet şartlarının evrensel normlara uygun olarak iyileştirilmesi sağlanacak, hizmetlerin kalitesi de artırılabacaktır.

- Sosyal hizmetlerde etkili bir ölçme kriteri olan mutlak yoksulluk sınırı araştırması yapılacaktır.
- Sosyal yardım alan çalışabilir durumdaki bireylerin üretken duruma getirilmesi ve sürdürülebilir gelir elde edebilmelerini sağlamak amacıyla aktif işgücü programları düzenlenecek ve düzeylerine göre işe yönlendirme programları hazırlanacaktır.
- Toplumdaki sosyal sorunlar danışmanlık hizmetleriyle azaltılacaktır. Bunun yanı sıra 18 yaş üstü özel gereksinimli bireylerin, riskli davranış sergileyen ergenlerin ve korunmaya muhtaç çocukların daha çağdaş bir hizmet alması sağlanacaktır.

EK TABLOLAR

EK TABLO-1 TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
BÜYÜME VE İSTİHDAM					
GSYİH (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	132,350.5	222,714.2	313,013.1	413,755.3	501,173.3
GSYİH (Milyon \$)	5,556.7	6,733.9	7,162.8	7,619.8	8,025.2
GSYİH Büyümesi ¹	7.3	11.0	5.0	6.0	7.0
Kişi Başına Milli Gelir (GSYİH, Dolar)	14,599.0	17,051.0	17,515.9	18,012.4	18,358.8
Toplam Tüketim ¹	98,978.0	165,060.0	233,803.0	312,245.2	380,377.2
Kamu ¹	42,332.3	65,255.2	87,956.7	112,955.2	137,822.7
Özel ¹	56,645.7	99,804.8	145,846.3	199,290.0	242,554.5
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı ¹	23,288.2	41,647.5	57,907.4	83,578.6	101,738.2
Kamu ¹	2,059.9	5,567.9	6,573.3	12,826.4	12,529.3
Özel ¹	21,228.3	36,079.7	51,334.2	70,752.2	89,208.9
Toplam Kaynaklar ¹	122,875.4	208,712.0	294,527.5	399,547.6	485,623.6
İstihdam ²	173,901	178,495	185,134	189,494	195,923
İş Gücüne Katılma Oranı (%) ²	50.9	50.9	51.5	51.8	52.0
İstihdam Oranı (%) ²	48.3	48.3	48.8	48.7	49.1
İşsizlik Oranı (%) ²	5.1	5.2	5.3	6.0	5.5
DIŞ TİCARET					
İthalat (Milyon \$) ²	2,849.7	3,030.3	3,223.2	3,428.9	3,611.3
İhracat (Milyon \$) ²	176.2	185.1	196.2	210.9	250.0
Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)	2,673.4	2,845.2	3,027.1	3,218.0	3,361.3
İhracat / İthalat (%) ²	6.2	6.1	6.1	6.1	6.9
Dış Ticaret Hacmi / GSYİH (%) ²	54.5	47.7	47.7	47.8	48.1
Hizmetler Dengesi (Milyon \$)	2,437.4	2,608.0	2,816.6	2,873.0	3,016.6
Cari İşlemler Dengesi (Milyon \$)	412.2	443.6	444.5	284.5	273.1
Cari İşlemler Hesabı / GSYİH (%)	7.4	6.6	6.2	3.7	3.4
ENFLASYON					
GSYİH Deflatörü % Değişim ²	66.6	51.6	33.9	24.7	13.2
TÜFE Yıl Sonu % Değişim ²	83.6	60.0	35.0	25.0	12.0

¹ 1977 yılı fiyatlarıyla % değişimi göstermektedir.

² 2023 yılı gerçekleşme değeri olup 2024 yılı tahmin, 2025-2027 yılları hedefdir.

Not: 2027 rakamları ve Dış Ticaret Dengesi rakamları revize edilmiştir.

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-2 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER (1977 YILI FİYATLARIYLA)

1977 YILI FİYATLARIYLA (TL)	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
1. TARIM	1,438.3	1,483.1	1,564.2	1,660.5	1,761.1
2. SANAYİ	1,652.8	1,729.6	1,823.0	1,944.5	2,083.2
3. İNŞAAT	1,660.3	1,729.6	1,834.4	1,951.8	2,093.6
4. HİZMETLER SEKTÖRÜ	12,640.4	14,172.8	14,863.1	15,798.6	16,912.3
4.1. TİCARET-TURİZM	4,161.0	4,824.6	5,320.0	5,685.4	6,218.4
4.1.1 Toptan Perakende Tic.	3,237.8	3,795.1	4,213.9	4,563.8	5,013.2
4.1.2. Otel.-Lokanta	923.2	1,029.5	1,106.1	1,121.5	1,205.2
4.2. ULAŞT.-HABERLEŞME	2,331.3	2,704.6	2,931.4	3,058.7	2,987.1
4.3. MALİ MÜESSESELER	728.4	750.3	797.0	803.5	815.6
4.4. KONUT GELİRLERİ	1,176.2	1,332.7	1,287.1	1,335.2	1,506.5
4.5. SERBEST MES. VE HİZ.	2,348.9	2,421.0	2,290.2	2,548.9	2,831.3
4.6. KAMU HİZMETLERİ	1,894.5	2,139.7	2,237.5	2,366.9	2,553.3
5. BRÜT KATMA DEĞER (1..4)	17,391.7	19,115.2	20,084.7	21,355.3	22,850.1
6. İTHALAT VERGİLERİ	2,257.8	2,694.7	2,816.9	2,920.4	3,124.8
7. GSYİH (5+6)	19,649.5	21,811.0	22,901.5	24,275.6	25,974.9
8. NDAFG	62.4	65.4	68.7	72.8	77.9
9. GSMH (7+8)	19,712.0	21,876.4	22,970.2	24,348.5	26,052.9
BÜYÜME ORANLARI (%)	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
1. TARIM	-2.7	3.1	5.5	6.2	6.1
2. SANAYİ	3.6	4.7	5.4	6.7	7.1
3. İNŞAAT	-9.5	4.2	6.1	6.4	7.3
4. HİZMETLER SEKTÖRÜ	48.1	12.1	4.9	6.3	7.0
4.1. TİCARET-TURİZM	28.9	15.9	10.3	6.9	9.4
4.1.1 Toptan Perakende Tic.	17.9	17.2	11.0	8.3	9.8
4.1.2. Otel.-Lokanta	11.1	11.5	7.4	1.4	7.5
4.2. ULAŞT.-HABERLEŞME	8.8	16.0	8.4	4.3	-2.3
4.3. MALİ MÜESSESELER	0.7	3.0	6.2	0.8	1.5
4.4. KONUT GELİRLERİ	3.4	13.3	-3.4	3.7	12.8
4.5. SERBEST MES. VE HİZ.	6.0	3.1	-5.4	11.3	11.1
4.6. KAMU HİZMETLERİ	0.3	12.9	4.6	5.8	7.9
5. BRÜT KATMA DEĞER (1..4)	4.8	9.9	5.1	6.3	7.0
6. İTHALAT VERGİLERİ	31.5	19.4	4.5	3.7	7.0
7. GSYİH (5+6)	7.3	11.0	5.0	6.0	7.0
8. NDAFG	63.6	4.8	5.0	6.0	7.0
9. GSMH (7+8)	7.4	11.0	5.0	6.0	7.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü, KKTC İstatistik Kurumu

EK TABLO-3 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER (CARI FİYALARLA)

CARI FİYATLARLA (MİLYON TL)	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
1. TARIM	7,020.3	15,144.6	21,597.9	28,549.1	35,082.1
2. SANAYİ	7,426.4	16,926.3	24,415.0	32,686.7	39,592.7
3. İNŞAAT	7,953.6	15,812.7	22,223.9	28,549.1	34,079.8
4. HİZMETLER SEKTÖRÜ	98,022.6	151,826.9	212,848.9	281,353.6	342,301.4
4.1. TİCARET-TURİZM	34,122.4	60,284.7	95,469.0	129,505.4	164,886.0
4.1.1 Toptan Perakende Tic.	15,712.5	37,345.1	55,090.3	74,476.0	91,213.5
4.1.2. Otel.-Lokanta	18,409.9	22,939.6	40,378.7	55,029.5	73,672.5
4.2. ULAŞT.-HABERLEŞME	13,739.4	26,280.3	28,171.2	36,410.5	38,590.3
4.3. MALİ MÜESSESELER	12,035.3	7,572.3	10,329.4	13,240.2	16,037.5
4.4. KONUT GELİRLERİ	7,563.3	13,362.8	20,032.8	26,480.3	32,576.3
4.5. SERBEST MES. VE HİZ.	13,438.5	20,496.4	30,049.3	38,893.0	46,609.1
4.6. KAMU HİZMETLERİ	17,123.6	23,830.4	28,797.2	36,824.2	43,602.1
5. BRÜT KATMA DEĞER (1..4)	120,422.9	199,710.4	281,085.8	371,138.5	451,056.0
6. İTHALAT VERGİLERİ	11,927.7	23,039.4	31,927.3	42,616.8	50,117.3
7. GSYİH (5+6)	132,350.5	222,714.2	313,013.1	413,755.3	501,173.3
8. NDAFG	420.6	668.1	939.0	1,241.3	1,503.5
9. GSMH (7+8)	132,771.1	223,382.3	313,952.1	414,996.6	502,676.8
GSYİH İÇİNDEKİ PAY (%)	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
1. TARIM	5.3	6.8	6.9	6.9	7.0
2. SANAYİ	5.6	7.6	7.8	7.9	7.9
3. İNŞAAT	6.0	7.1	7.1	6.9	6.8
4. HİZMETLER SEKTÖRÜ	74.1	68.2	68.0	68.0	68.3
4.1. TİCARET-TURİZM	25.8	27.1	30.5	31.3	32.9
4.1.1 Toptan Perakende Tic.	11.9	16.8	17.6	18.0	18.2
4.1.2. Otel.-Lokanta	13.9	10.3	12.9	13.3	14.7
4.2. ULAŞT.-HABERLEŞME	10.4	11.8	9.0	8.8	7.7
4.3. MALİ MÜESSESELER	9.1	3.4	3.3	3.2	3.2
4.4. KONUT GELİRLERİ	5.7	6.0	6.4	6.4	6.5
4.5. SERBEST MES. VE HİZ.	10.2	9.2	9.6	9.4	9.3
4.6. KAMU HİZMETLERİ	12.9	10.7	9.2	8.9	8.7
5. BRÜT KATMA DEĞER (1..4)	91.0	89.7	89.8	89.7	90.0
6. İTHALAT VERGİLERİ	9.0	10.3	10.2	10.3	10.0
7. GSYİH (5+6)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
8. NDAFG	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
9. GSMH (7+8)	100.3	100.3	100.3	100.3	100.3

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü, KKTC İstatistik Kurumu

EK TABLO-4 ÖDEMELER DENGESİ

MİLYON ABD \$	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
1.CARİ İŞLEMLER					
1.1 DIŞ TİCARET					
1.1.1. İhracat	176.2	185.1	196.2	210.9	250.0
1.1.2. İthalat	2,849.65	3,030.3	3,223.2	3,428.9	3,611.3
Dış Ticaret Dengesi	-2,673.4	-2,845.2	3,027.1	3,218.0	3,361.3
Dış Ticaret Dengesi / GSYİH (%)	48.1	42.3	42.3	42.2	41.9
1.2.HİZMETLER DENGESİ	2,437.4	2,608.0	2,816.6	2,873.0	3,016.6
1.3 BİRİNCİL GELİR DENGESİ	336.0	356.2	320.6	288.5	259.7
1.4 İKİNCİL GELİR DENGESİ	312.2	324.7	334.4	341.1	358.1
Görünmeyen İşlemler Dengesi	3,085.6	3,288.8	3,471.6	3,502.6	3,634.4
Cari İşlemler Dengesi	412.2	443.6	444.5	284.5	273.1
Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (%)	7.4	6.6	6.2	3.7	3.4
2. SERMAYE HAREKETLERİ	-15.8	-2.9	-14.6	-6.0	-15.1
3. FİNANS HESABI	-715.8	-300.0	-400.0	-450.0	-500.0
Sermaye Hareketleri Dengesi	-731.6	-302.9	-414.6	-456.0	-515.1
4. NET HATA VE NOKSAN	-352.1	300.0	200.0	200.0	250.0
Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	1,112.2	740.7	829.9	728.5	758.0
GENEL DENGE	760.2	1040.7	1029.9	928.5	1008.0
GSYİH'daki Payı (%)	13.7	15.5	14.4	12.2	12.6

¹ 2023 yılı gerçekleşme değeri olup 2024 yılı tahmin, 2025-2027 yılları hedeftir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-5 EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

CARİ FİYATLARLA (MİLYON TL)	2023	TAHMİN		HEDEF	
		2024	2025	2026	2027
1. Toplam Kaynaklar	122,875.4	208,712.0	294,527.5	399,547.6	485,623.6
1.1. GSMH	132,771.1	223,382.3	313,952.1	414,996.6	502,676.8
1.2. Dış Açık	-9,895.7	-14,670.3	-19,424.7	-15,449.0	-17,053.3
2. Toplam Yatırımlar	23,897.4	43,652.0	60,724.5	87,302.4	105,246.4
2.1. Sabit Sermaye	23,288.2	41,647.5	57,907.4	83,578.6	101,738.2
2.1.1. Kamu	2,059.9	5,567.9	6,573.3	12,826.4	12,529.3
2.1.2. Özel	21,228.3	36,079.7	51,334.2	70,752.2	89,208.9
2.2. Stok Değişimleri	609.2	2,004.4	2,817.1	3,723.8	3,508.2
2.2.1. Kamu	35.7	445.4	626.0	1,241.3	501.2
2.2.2. Özel	573.5	1,559.0	2,191.1	2,482.5	3,007.0
3. Toplam Tüketim	98,978.0	165,060.0	233,803.0	312,245.2	380,377.2
4. Kamu Harcanabilir Geliri	29,649.7	53,006.0	70,741.0	92,681.2	111,260.5
4.1. Kamu Tüketimi	42,332.3	65,255.2	87,956.7	112,955.2	137,822.7
4.2. Kamu Tasarrufu	-12,682.6	-12,249.3	-17,215.7	-20,274.0	-26,562.2
4.3. Kamu Yatırımı	2,095.6	6,013.3	7,199.3	14,067.7	13,030.5
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-14,778.2	-18,262.6	-24,415.0	-34,341.7	-39,592.7
5. Özel Harcanabilir Gelir	103,121.4	170,376.3	243,211.2	322,315.4	391,416.4
5.1. Özel Tüketim	56,645.7	99,804.8	145,846.3	199,290.0	242,554.5
5.2. Özel Tasarruf	46,475.7	70,571.6	97,364.9	123,025.4	148,861.8
5.3. Özel Yatırım	21,801.8	37,638.7	53,525.2	73,234.7	92,215.9
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	24,673.9	32,932.9	43,839.7	49,790.7	56,646.0
Özel Tasarruf Oranı (%)	45.1	41.4	40.0	38.2	38.0
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	33,793.2	58,322.3	80,149.2	102,751.4	122,299.7
GSYİH İÇİNDEKİ PAY (%)	2023	TAHMİN		HEDEF	
		2024	2025	2026	2027
1. Toplam Kaynaklar	92.8	93.7	94.1	96.6	96.9
1.1. GSMH	100.3	100.3	100.3	100.3	100.3
1.2. Dış Açık	-7.5	-6.6	-6.2	-3.7	-3.4
2. Toplam Yatırımlar	18.1	19.6	19.4	21.1	21.0
2.1. Sabit Sermaye	17.6	18.7	18.5	20.2	20.3
2.1.1. Kamu	1.6	2.5	2.1	3.1	2.5
2.1.2. Özel	16.0	16.2	16.4	17.1	17.8
2.2. Stok Değişimleri	0.5	0.9	0.9	0.9	0.7
2.2.1. Kamu	0.0	0.2	0.2	0.3	0.1
2.2.2. Özel	0.4	0.7	0.7	0.6	0.6
3. Toplam Tüketim	74.8	74.1	74.7	75.5	75.9
4. Kamu Harcanabilir Geliri	22.4	23.8	22.6	22.4	22.2
4.1. Kamu Tüketimi	32.0	29.3	28.1	27.3	27.5
4.2. Kamu Tasarrufu	-9.6	-5.5	-5.5	-4.9	-5.3
4.3. Kamu Yatırımı	1.6	2.7	2.3	3.4	2.6
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-11.2	-8.2	-7.8	-8.3	-7.9
5. Özel Harcanabilir Gelir	77.9	76.5	77.7	77.9	78.1
5.1. Özel Tüketim	42.8	44.8	46.6	48.2	48.4
5.2. Özel Tasarruf	35.1	31.7	31.1	29.7	29.7
5.3. Özel Yatırım	16.5	16.9	17.1	17.7	18.4
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	18.6	14.8	14.0	12.0	11.3
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	25.5	26.2	25.6	24.8	24.4

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-6 SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ KESİMLER İTİBARIYLA DAĞILIMI

CARİ FİYATLARLA (MİLYON TL)	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
1.Kamu Kesimi¹	2,059.9	5,567.9	6,573.3	12,826.4	12,529.3
2. Özel Kesim	21,228.3	36,079.7	51,334.2	70,752.2	89,208.9
Toplam	23,288.2	41,647.5	57,907.4	83,578.6	101,738.2
GSYİH İÇİNDEKİ PAY (%)	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
1.Kamu Kesimi	1.6	2.5	2.1	3.1	2.5
2. Özel Kesim	16.0	16.2	16.4	17.1	17.8
Toplam	17.6	18.7	18.5	20.2	20.3

¹ KİT, Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Yerel Yönetimler dahil.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-7 HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETİ TEMEL GÖSTERGELERİ

	2023*	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
15 ve Daha Yukarı Yaştaki Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	306,908	369,911	379,603	389,169	398,703
İşgücü	156,199	188,285	195,495	201,589	207,326
İstihdam	148,211	178,495	185,134	189,494	195,923
İşsiz	7,988	9,791	10,361	12,095	11,403
İşgücüne Katılma Oranı (%)	50.9	50.9	51.5	51.8	52.0
İstihdam Oranı (%)	48.3	48.3	48.8	48.7	49.1
İşsizlik Oranı (%)	5.1	5.2	5.3	6.0	5.5

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü, KKTC İstatistik Kurumu

*:2023 yılı verileri İstatistik Kurumu tarafından 2011 yılı nüfus projeksiyonuna göre açıkladığı verilerdir. Kurumun 2019-2023 yıllarını kapsayan nüfus projeksiyonu ile ilgili çalışmasını kapsamamaktadır.

Not: 2024 Tahmin, 2025-2027 Hedef verileri 2019-2023 nüfus projeksiyon güncellemesi dikkate alınarak hesaplanmıştır.

EK TABLO-8 DEVLET BÜTÇESİ DENGESİ

CARİ FİYATLARLA (MİLYON TL)	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
BÜTÇE GELİRLERİ	37,341.3	66,320.1	114,662.0	160,419.0	197,913.0
Dış Yardımlar	6.7	0.0	0.0	0.0	0.0
Türkiye Cumhuriyeti	4,237.0	9,000.0	14,500.0	17,400.0	17,400.0
BÜTÇE GİDERLERİ	38,596.0	78,717.0	136,941.0	171,176.3	205,411.5
BÜTÇE DENGESİ	-1,254.7	-12,396.9	-22,279.0	-10,757.3	-7,498.5
FİNANSMAN	1,254.7	12,396.9	22,279.0	10,757.3	7,498.5
Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	991.7	5,000.0	4,000.0	6,000.0	6,000.0
İç Borçlanma	263.0	7,396.9	18,279.0	4,757.3	1,498.5
GSYİH İÇİNDEKİ PAY (%)	2023	TAHMİN	HEDEF		
		2024	2025	2026	2027
BÜTÇE GELİRLERİ	28.21	29.78	36.63	38.77	39.49
Dış Yardımlar	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00
Türkiye Cumhuriyeti	3.20	4.04	4.63	4.21	3.89
BÜTÇE GİDERLERİ	29.16	35.34	43.75	41.37	40.99
BÜTÇE DENGESİ	-0.95	-5.57	-7.12	-2.60	-1.50
FİNANSMAN	0.95	5.57	7.12	2.60	1.50
Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	0.75	2.25	1.28	1.45	1.20
İç Borçlanma	0.20	3.32	5.84	1.15	0.30

Kaynak: Bütçe Dairesi

Not: 2024 yılı tahmini ve 2025 - 2027 yılları hedefleri Genel Bütçe hesaplamasına göre yapılmıştır.

EK TABLO-9 TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ

	BİR ÖNCEKİ YILIN ARALIK AYINA GÖRE DEĞİŞİM (%)	İLK 6 AYLIK DEĞİŞİM (%)
2023	83.6	33.3
2024	53.3	33.0
2025¹	35.0	17.0
2026¹	25.0	12.0
2027¹	12.0	5.5

¹ 2023 ve 2024 yılları gerçekleşme değeri olup, 2025-2027 yılları hedefidir.

Kaynak: İstatistik Kurumu, Devlet Planlama Örgütü